

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RESİM ANASANAT DALI**

BATI RESİM SANATINDA UYUYAN BEDEN TASVİRLERİ

Züleyha YURDUSEVEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Neslihan ERDOĞDU

TEMMUZ - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BATI RESİM SANATINDA UYUYAN BEDEN TASVİRLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Züleyha YURDUSEVEN

Enstitü Anasanat Dalı: Resim

“Bu tez 23/07/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Neslihan ERDOĞDU	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ÖNUÇAK	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Barış GENÇLER	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Züleyha YURDUSEVEN

23/07/2024

ÖN SÖZ

Çalışmamın tüm aşamasında bana yol göstererek desteğini esirgemeyen danışman hocam Neslihan ERDOĞDU başta olmak üzere, bu süreçte her zaman yanımda olan aileme teşekkürlerimi sunarım.

Züleyha YURDUSEVEN

23/07/2024

İÇİNDEKİLER

RESİM LİSTESİ	ii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: BEDEN	3
1.1. Din ve Beden İlişkisi	3
1.2. Düşünce Tarihinde Beden	6
2. BÖLÜM: UYKU	10
2.1. Uykunun Dini ve Mitolojik Bağlantısı	10
2.2. Düşünce Tarihinde Uyku.....	13
2.3. Bilimsel Araştırmalarda Uykunun Yapısı	17
2.4. Psikolojik Araştırmalarda Uyku	19
2.5. Modern Yaşamın Uyku Üzerindeki Etkileri.....	20
3. BÖLÜM: GÖRSEL SANATLARDA İLHAM KAYNAĞI OLARAK UYKU....	22
3.1. Başlangıçta	22
3.2. Ortaçağ.....	27
3.3. Rönesans.....	29
3.4. Maniyerizm.....	37
3.5. Barok	38
3.6. Rokoko	47
3.7. Neo-Klasisizm	49
3.8. Romantizm	50
3.9. Realizm.....	54
3.10. Ön-Raffaellocular	58
3.11. Modern Sanat ve Sonrası.....	60
4. BÖLÜM: BİREYSEL ÇALIŞMALAR VE ESER METNİ.....	79
SONUÇ	92
KAYNAKÇA.....	94
ÖZ GEÇMİŞ	100

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Qenherkhepeshef'in Cenaze Başlığı, MÖ 1210.....	23
Resim 2: Koltuk Başlığında Uyuyan Kadın, Kireçtaşı, Glencairn Müzesi.....	23
Resim 3: Uyuyan Kadın, MÖ 4000-2500	24
Resim 4: Hasta Bir Kadını Tedavi Eden Asklepios, MÖ 5. Yüzyıl.....	25
Resim 5: Sağlık Tanrıçası Hygieia ve Uyku Tanrısı Hypnos, MS 140-190	25
Resim 6: Theseus, Ariadne ve Hypnos, MÖ 400-390	26
Resim 7: Thanatos ve Hypnos, Sarpedon'u taşıyor, MÖ 6.Yüzyıl.....	26
Resim 8: Uyuyan Ariadne, MÖ 2. yüzyılın	27
Resim 9: Dionysos'un uyuyan Ariadne'yi keşfetmesi, MS 1. Yüzyıl	27
Resim 10: Magi'nin Rüyası	28
Resim 11: II. Henry, 1002-14, Yusuf'un Rüyası	29
Resim 12: Giotto di Bondone, 1297-99, Aziz Francis Efsanesi: 3. Saray Rüyası	30
Resim 13: Piero Della Francesca, 1453, Konstantin'in Düşü.....	31
Resim 14: Raphael, 1504, Bir Şövalyenin Rüyası	32
Resim 15: Sandro Botticelli, 1485-86, Venüs ve Mars.....	33
Resim 16: Lorenzo Lotto, 1549, Uyuyan Apollon.....	34
Resim 17: Giorgione, 1508-10, Uyuyan Venüs	35
Resim 18: Giovanni Bellini, 1514-29, Tanrıların Ziyafeti.....	36
Resim 19: Titian, 1523–26, Andrialıların Bacchanal'ı.....	36
Resim 20: El Greco, 1590, Bahçedeki Acı.....	38
Resim 21: Caravaggio, 1608, Uyuyan Aşk Tanrısı	39
Resim 22: Domenico Fetti, 1620-21, Tares Ekici benzetmesi.....	40
Resim 23: Peter Paul Rubens, 1636-38, Merkür ve Argus	41
Resim 24: Velazquez Diego, 1659, Merkür ve Argus	41
Resim 25: Luca Giordano, yak. 1675-80, Diana Ve Endymion	42
Resim 26: Slodtz, 1740, Diana ve Endymion	42
Resim 27: Rene-Antoine Houasse, 1688, İris yaklaşırken Morpheus Uyanıyor	43
Resim 28: Jusepe de Ribera, 1639, Yakup'un Rüyası	44
Resim 29: Georges de la Tour, 1640, Aziz Yusuf'un Rüyası.....	44
Resim 30: Johannes Vermeer, 1656-57, Uyuyan Hizmetçi	45
Resim 31: Jan Steen, 1661–64, Ahlaksız Ev	46

Resim 32: François Boucher, 1750, Kesilen Uyku.....	48
Resim 33: Jean-Honore Fragonard, 1753-56, Diana ve Endymion	49
Resim 34: Pierre Paul Prud'hon, 1811, Roma Kralının Portresi	50
Resim 35: Henry Füssli, 1781, Kabus.....	51
Resim 36: Francisco Goya, 1797-99, Aklın Uykusu Canavarlar Üretir	52
Resim 37: Eugène Delacroix, 1853, Celile Denizi'ndeki İsa	53
Resim 38: Gustave Courbet, 1853, Uyuyan Nakışçı	55
Resim 39: Jean-François Millet, 1866, Öğle dinlenmesi	56
Resim 40: Jules Bastien-Lepage, 1877, Saman Yapımı	57
Resim 41: Honore Daumier, 1864, Üçüncü Sınıf Vagon	58
Resim 42: John William Waterhouse, 1874, Uyku ve Üvey Kardeşi Ölüm.....	59
Resim 43: Edward Burne-Jones, 1871-73, Uyuyan Güzel.....	60
Resim 44: Claude Monet, 1868, Jean Monet Uyuyor.....	61
Resim 45: Pierre Bonnard, 1916-20, Dünyevi Cennet.....	62
Resim 46: Henri Rousseau, 1897, Uyuyan Çingene.....	63
Resim 47: Vincent Van Gogh, 1889-90, Öğle Vakti Dinlenme	64
Resim 48: Pablo Picasso, 1919, Uyuyan Köylüler	65
Resim 49: Egon Schiele, 1911, Sanatçının Annesi Uyuyor.....	66
Resim 50: Pierre Puvis de Chavannes, 1883, Rüya	67
Resim 51: Paul Gauguin, 1884, Uyuyan Çocuk	68
Resim 52: Arnold Böcklin, 1877, İki Faun Tarafından İzlenen Uyuyan Diana	69
Resim 53: Gustave Klimt, 1907, Danae.....	70
Resim 54: Odilon Redon, 1914, Tepegöz	71
Resim 55: Salvador Dali, 1937, Uyku	72
Resim 56: Rene Magritte, 1928, Umursamaz uyuyan	73
Resim 57: Frida Kahlo, 1940, Rüya.....	74
Resim 58: Fernando Botero, 1989, Piknik.....	75
Resim 59: Paula Rego, 2004, Yastık Adam.....	76
Resim 60: Züleyha Yurduseven, 2023, Uyku 1	80
Resim 61: Züleyha Yurduseven, 2023, Uyku 2	81
Resim 62: Züleyha Yurduseven, 2023, Uyku 3	82
Resim 63: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 4	83

Resim 64: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 5	84
Resim 65: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 6	85
Resim 66: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 7	86
Resim 67: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 8	87
Resim 68: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 9	88
Resim 69: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 10	89
Resim 70: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 11	90
Resim 71: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 12	91

ÖZET	
Başlık: Batı Resim Sanatında Uyuyan Beden Tasvirleri	
Yazar: Züleyha YURDUSEVEN	
Danışman: Prof. Neslihan ERDOĞDU	
Kabul Tarihi: 23/07/2024	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 100 (ana kısım)
Yaşamın başlangıcından itibaren günün belirli saatlerinde düzenli olarak ihtiyaç duyduğumuz uyku, çağlar boyunca merak konusu olmuş ve beden üzerindeki fizyolojik etkinlikler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Sosyal yaşamı kurgulayan birçok inanç uyku halini doğüstü güçlerle, bilimsel araştırmalar ise zihin ve bedenin fizyolojik yapısıyla ilişkilendirmiştir. Uyku halini çözümleme sürecinde ileri sürülen farklı görüşler sanat alanına da yansımıştır. Resim sanatında beden temsilleri ile somut bir anlatım kazanan uyku halini, sanatçıların yorumlayış biçimleri açısından değerlendirmek bu çalışmanın temel amacıdır. Beden ve uyku kavramlarının araştırılarak birbiri ile olan ilişkisini ve bu ilişkinin, resim sanatı özelinde tarih öncesi dönemden modern dönem sonrasına kadar olan yansıması tezin kapsamını oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemi ile tasarlanan bu çalışmada, uyuyan beden tasvirlerinin birçok dönem ve sanatçı tarafından farklı biçim ve içeriklerle yorumlandığı sonucuna varılmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Uyku, Beden, Sanat, Bilinçaltı, Rüya	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Depictions of Sleeping Body in Western Art of Painting	
Author of Thesis: Züleyha YURDUSEVEN	
Supervisor: Prof. Neslihan ERDOĞDU	
Accepted Date: 23/07/2024	Number of Pages: vi (pre text) + 100 (main body)
Sleep, which we need regularly at certain times of the day since the beginning of life, has been a subject of curiosity throughout the ages and has been tried to be explained through physiological activities on the body. Many beliefs that construct social life have associated sleep with supernatural powers, while scientific research has associated it with the physiological structure of the mind and body. The different views put forward in the process of analyzing the state of sleep are also reflected in the field of art. The main purpose of this study is to evaluate the state of sleep, which gains a concrete expression with body representations in painting, in terms of the ways artists interpret it. The scope of the thesis includes the relationship between the concepts of body and sleep and the reflection of this relationship from the prehistoric period to modernism in the art of painting. In this study, which was designed with qualitative research method, it was concluded that the depictions of the sleeping body were interpreted with different forms and contents by many periods and artists.	
Keywords: Sleep, Body, Art, Subconscious, Dream	

GİRİŞ

Uyku, beden ve ruh sağılığı için sirkadiyen bir ritme uygun olarak düzenli bir şekilde günün belirli saatlerinde gerçekleşmektedir. Gündelik hayatta beden, ruh ve zihnin dinlenmesini, yenilenmesini sağlayan uyku, zorunlu bir süreç ve tıpkı yemek, içmek gibi fizyolojik bir gereksinimdir. Uykunun döngüsel süreci ve uykuya duyulan gereksinim, uyku halindeki bedensel durağanlık ve uykuda görülen rüyalar çağlar boyunca merak konusu olmuştur. Uykunun başlaması ve uykuda geçen zamanı yöneten mekanizmaları açıklamak için farklı teoriler geliştirilmiştir. İlk dönemlerde bilimin eksikliğinden kaynaklı uyku, genellikle dini ve mitolojik inançların etkisi altında beden ve ruh, yaşam ve ölüm arasında kurulan bir bağlantı olarak düşünülmüştür. Ancak modern deneysel yöntemlerin ortaya çıkması ve gelişen teknoloji uyku sürecini, dini ve mistik inanışların etkisinden kurtararak fizyolojik boyutunu ön plana çıkarmıştır. Bu haliyle yaşamın bir parçası olan uyku durumu sanat alanında da kendine ayrıcalıklı bir yer bulmuştur. Eksikliğini mutlaka kapatmaya ihtiyaç duyduğumuz bu durum resim sanatında, sosyal ve kültürel kodlarla tanımlanan beden ile görünürlük kazanmıştır. Bedenin uyku hali dini, mitolojik, bilimsel ve kişisel ifadelerle bazen anlatılmak istenen konunun birebir görüntüsü olarak, bazen de metaforik ve sembolik anlam kazanarak eleştirel bir anlatım aracına dönüşmüştür.

Çalışmanın Konusu

Bedenin uyku halinin, sanatçı üzerindeki etkisi ve sanatsal üretimlere yansımalarının, toplumsal ve düşünsel süreçler doğrultusunda analizini yapmak çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Tarihsel bir tanımlama süreci olan uyku ve beden, aynı zamanda bunların birbiri ile ilişkisini ortaya koyan birçok kaynak bulunmaktadır. Ancak uyku halinin sanatçı ve sanatı üzerindeki etkisini ortaya koyan veya uykuyu sanatsal üretimlerle analiz eden, özellikle Türkçe veya Türkçeye çevrilen kaynaklar yetersizdir. Bu bağlamda, ulusal literatüre sağlayacağı katkı ve ilgili konuda çalışmak isteyen araştırmacılara yardımcı bir kaynak olabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Çalışmanın Amacı

Yaşamın bir parçası olan uykunun bedenin faaliyeti üzerindeki etkisini sanatsal üretimler üzerinden örneklendirerek açıklanması temelinde gerçekleştirilen bu çalışma, ilgili konudaki kaynak eksikliğinin giderilmesini amaçlamaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bu bağlamda beden ve uyku kavramlarının tarihsel sürecinin resim sanatına yansımaları üzerine durulmuş ve doküman analizi yöntemi kullanılarak konunun temel çerçevesi araştırılmıştır. Mevcut yazılı belgeler, kitaplar, tezler, dergiler, makaleler, incelenmiş ve gerekli yerlerde internet vb. uluslararası ağlardan faydalanılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda seçilen sanatsal çalışmaların konu ile ilişkisi kurulmuş ve kavramsal çözümlemesi yapılmıştır. Son olarak konu özelinde üretilen çalışmalar incelenmiş ve araştırma verilerine bağlı kalınarak çalışmanın sonuç ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

1. BÖLÜM: BEDEN

Beden, tarih boyunca değişen yaşam pratikleri içinde farklı tanımlamalarla karşımıza çıkmaktadır. Her canlının yaşamını sürdürmesi için gerek duyduğu çeşitli parçaların bütününden oluşan beden, insanın kendini ve bulunduğu dünyayı anlamlandırmasında önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Genel anlamıyla “İnsan varlığının maddi boyutu veya bileşeni” (Cevizci, 2023, s. 64) olarak tanımlanmıştır. Bu tanımıyla toplumsal yapının merkezinde yer alarak toplumsal bilinci etkileyen dini, sosyal ve siyasal ilişkilerden bağımsız olmaksızın, bulunduğu dönemin toplumsal algısına göre sürekli değişim içinde olmuştur. Beden hem fiziki olarak var olmanın kanıtı hem de toplumu oluşturması ve topluma göre şekillenmesi açısından sosyoloji, felsefe ve psikoloji gibi bilim dallarının önemli bir konusu haline gelmiştir. Tüm bu alanların yanı sıra sanat alanında da, duyguların ve fiziksel durumların bir görüntüsü olarak yer almıştır.

1.1. Beden ve Din İlişkisi

Tarih boyunca bedene yüklenen farklı anlamlar, insanın bulunduğu dünyadaki nesnelere veya olaylara açıklık getirmek istemesi, bedeni ile kurduğu ilişki ve bedenine yüklediği manalar doğrultusunda şekillenmiştir. İnsanın, kendini tanıma veya anlamlandırma merakı bedeni, fiziksel görüntüsünün ötesinde; ruh-beden ve akıl-beden zıtlığının oluşturduğu bütünsel bir bakış açısıyla ele almasını sağlamıştır. Bu süreci şekillendiren en önemli etmen, insan yaşamına yön veren ve toplumu belirli kurallarla ortak noktada toplayarak, bedenin yaşamla olan bağlantısını kurgulayan dini inançlardır.

Öyle ki ilkel toplumlara bakıldığında, dini inançların ve yaşam biçimlerinin tamamen doğa olaylarının oluşum sürecinin bilinmemesi noktasında oluştuğu görülür. Bu bilinmezlik karşısında insanların doğa ile olan bağlantısını ve kendi varlığını anlamlandırma çabası; ölmüş ataların ruhları, iyi ruhlar ve kötü ruhlar gibi maddi olmayan doğaüstü bir varlık anlayışına sebep olmuştur. İnsanlar, kötü ruhlardan ve doğaüstü güçlerden korunmak için ise kehanete, vahşi ayinlere, büyüye ve kendi bedeni üzerinden gerçekleştirdiği ritüellere başvurulmuştur. Özellikle ölümün yaşamda var olan ancak kestirilemez varlığı, insanlarda güçsüzlük duygusunu ortaya çıkarmıştır. Ölümün gizemi karşısında ortaya çıkan korku duygusundan kurtulmak için güçlü bulunan kişilerin ölü bedenlerine doğaüstü bir güç atfedilmiştir. Böylece ölen kişilerin ruhlarının öteki dünya olarak adlandırılan farklı bir alemde yaşamaya devam ettiği inancı ortaya çıkmıştır.

(Tanilli, 1994, s. 27). Ölümden sonra yeniden dirilme inancı bedeninin korunması gerektiği düşüncesini beraberinde getirmiştir. Özellikle Mısır'da ön plana çıkan öte dünya inancı doğrultusunda, ölü bedeninin bozulmasını önleyen ve sonsuz yaşam vadeden mumyalama yöntemi geliştirilmiştir (Gombrich, 1997, s. 55). Tıpkı Mısır'da olduğu gibi bedeninin öte dünyada yaşaması ile ilgilenen Yunan'da ise ölümden sonra iyi bir yaşama kavuşmak önem taşımaktadır. Ancak onlarda bu yaşamı sonsuz ve kusursuz hale getirmeyi sağlayan ölü bedeninin korunması inancı geçerli değildir (Freeman, 2003, s. 218).

İlkçağın özellikle son dönemlerindeki gerçeküstü varlık ve öte dünya inancı bedeni, ruhun geçici bir evi olarak nitelendirmiştir. Bu görüş Hristiyanlık inancının temel düşüncesini oluştururken, Ortaçağın dünyevi hayatını beden üzerinden düzenleyen bir anlayış geliştirmiştir. Beden, günahkarları kurtarmak için bedenini feda eden İsa'nın, çilesi ve beraberinde kurtuluşu üzerinden şekillenmeye başlamıştır. Tanrının yansıması olarak görülen İsa'nın bedeni dünyaya geldiği andan itibaren insanlar tarafından kutsallık sıfatıyla bütünleştirilmiştir. Diğer yandan tüm insanlar gibi dünyevi bir bedene sahip ve insanlığın faydası için acı çekmeye gönüllü bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Bu nedenle kilise bedene karşı çift yönlü bir yaklaşım geliştirmiştir. Böylece beden bir taraftan yüceltilirken, bir taraftan kötülüklerin kaynağı olarak görülmüştür (Kılınç, 2017, s. 159). Kötülüklere sebep olan günahkar bedenler ölümlle ilişkilendirilmiştir. İnsanın ölümden kurtulabilmesi veya ölümden sonra ruhu iyi bir yaşama kavuşturabilmesi için kendini kontrol altında tutması ve dünyevi zevklerden uzak durması gerektiği düşüncesi, bedeninin hazza yönelik etkinliklerini ve bedensel zevklerini sınırlandırmıştır. (Timuçin, 2004, s. 48). İnsan, bütün varlığını yaratıcısına borçlu bir kul olarak görülmüş ve borcunu ödemek için, bedensel acılara dayanması gerektiği düşüncesi önem kazanmıştır. (Kara, 2017, s. 187). Bağlantılı olarak bu dönemde, bedene acı verme veya bedensel olarak acı çekme, insan bedenine yapılan uygulamalarla günah çıkarma eylemleri veya bedeni günahlardan arındırma yöntemleri ön plana çıkmıştır.

Ortaçağ kilisesinin, günah çıkarma ve sonsuz yaşam vaadi dönemsel gelişmelerle geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır. Özellikle bu dönemde ortaya çıkan salgın hastalık, kıtlık ve doğal afetler dini faktörlerle ilişkilendirilmiş ve insanların din adamlarından beklediği yardım karşılıksız kalmıştır. Ortaçağ toplumunun korunması için kiliseye verilen paralar, toplumu yok eden hastalık karşısında kilisenin güçsüz kalması ve kurtuluş vaadini yerine getirememesi, kilise karşıtlığına katkıda bulunabilecek tepkilere neden

olmuştur (Turner, 2019, s. 232). Bunun sonucunda bilimsel çalışmaların geliştiği, kişisel özgürlüklerin ön plana çıktığı yeni bir dönem olan Rönesans'ta, insanı değerli gören hümanist anlayış gelişmiştir. Rönesans döneminde görülen bu anlayışla birlikte, Ortaçağ'daki, ruhu iyi bir yaşama kavuşturma aracı olan ve geçici varlığıyla acı çeken beden algısı değişime uğramıştır. Ruh ve beden karşıtlığıyla arka plana itilen beden, yaşanan değişimlerle önem kazanmıştır. Dönem içinde yaşanan gelişmeler bedeni ayrıntılı bir şekilde inceleme isteğini uyandırmış ve insan varlığı üzerine sorular üretilmeye başlanmıştır (Kara, 2017, s. 187). Beden dinin, tinselliğin odağından çıkarak bilimin merak konusu haline gelmiş ve beden fiziksel olarak incelenmeye başlanmıştır. Böylece bedene, yani maddesel olana önem verilmeye başlanmıştır. Beden yavaş yavaş günah kavramından kurtulmuş, fiziksel süreçleri, ideal güzelliği yansıtan bir olgu haline gelmiştir.

Aydınlanmaya kadar ruh ve beden karşıtlığıyla kavranan varoluşumuz, Aydınlanma ile yerini akıl ve beden karşıtlığına bırakmıştır. Bu dönemde beden, kilisenin ahlaki yargılarıyla değil akıl ile yönlendirilmiştir. Aklın denetimi, kontrolü ise bedene bireysel bir alan oluşturmuş ve kendi yargılarıyla yaşamına yön veren birey özgürlük kazanarak yeni bir toplumsal düzene referans olmuştur (Kılınç, 2016, s. 47).

İnsan bedeni üzerindeki gelişmeleri, iktidar ilişkilerinin veya siyasi bir sistemin parçası olarak gören Foucault'ya göre, Klasik çağda cinsel hastalığın saf olmamasıyla ilgili ahlaki boyutu tıbbi algıya hükmetmektedir. Tanrının kurallarına bağlanan hastanın iyileştiği söylenirken hastalıklardan arınmak için, teni yani bedeni cezalandırmak gerekmektedir. Bedene acı veren izler bırakılmalıdır. Çünkü sağlık her anlamda bedeni günah işlemeye uygun hale getirmektedir (Foucault, 1992, s. 130).

Modern çağda durum tam tersine, hastalık ve günah arasındaki bölünmeyle değişmeye başlamıştır. Dinin beden üzerindeki tutumu seküler inançların yayılmasıyla ortadan kalkmıştır. Beden artık kutsal ritüellerin alanı olmaktan çıkarak, maddi anlamda bilim disiplinlerinin araştırma konusu ve devlet denetiminde seküler inançların nesnesi haline gelmiştir. Sekülerleşme süreci bedeni diyet, kozmetik ve egzersiz gibi alanlara odaklamıştır. Ruhu özgürleştirmek adına, tutkulara dayalı dini baskının bir parçası olan diyet, tüketim toplumunda seküler zevkleri teşvik etme yöntemine dönüşmüştür. "Diyet, basit bir şekilde bedenin daha genel rasyonalizasyonun bir yönüydü; doğal bilimlerin bedene uygulanmasıyla insan bedeni jimnastik sistemleri aracılığıyla yeniden doğmuş ve

disiplin altına alınmıştır” (Turner, 2019, s. 182-183). İktidarın beden üzerindeki hakimiyeti de fiziksel yapının gelişimi üzerinedir. Jimnastik, dayanıklılık idmanları; sistemin yararı için, iktidar tarafından sağlıklı insan bedeninin gelişimini destekleyen uygulamalardır. Sağlıklı bedenin düşünceyi iyi yönde etkilemesi yönünde; ruhu temel alan ahlaki denetimin, sağlıksız ve acılı bedenlerinin yerini aklı önceleyen sağlıklı ve güçlü bedenler almış, beden dini kurallarla düzenlenmeden, aklın önderliğinde şekillenmeye ancak iktidarın bir aracı olmaya başlamıştır.

1.2. Düşünce Tarihinde Beden

Bedenin değişim süreci her ne kadar ilkçağlarından başlasa da, günümüzdeki beden tanımının temelleri genelde Antik Yunan Uygarlığına dayandırılmaktadır. Antik Yunan dünyasındaki ilk felsefesi görüşler ruh göçü ile ilişkilidir. Yunan dünyasına felsefeyi getiren kişi olarak kabul edilen Pythagoras ruhun bedenden ayrı, ölümsüz bir varlık olduğuna inanmaktadır. Pythagoras, bedeni ruhun geçici bir evi olarak görür ve ölümden sonra bedenin farklı bir aleme göç ettiği veya farklı bir hayvanın bedeninde yaşamaya devam ettiği düşüncesine sahiptir (Kenny, 2017, s. 31). Ancak ruhun nasıl bir bedene geçtiği, yaşadığı hayattaki davranışlarına bağlı olarak değişmektedir. Kendi hareketlerinden sorumlu ve akılcı olarak görülen ruhun, bir sonraki bedende acı çekmemesi ve mutlu bir varoluş için arzularını kontrol altında tutulması önemlidir (Freeman, 2003, s. 172).

Bedenin değişim süreci ile ilgili öne sürülen diğer anlayışlar, Sokrates’le başlayıp Aristoteles’le doruk noktasına ulaşmıştır. Beden, insanın amaçlarına erişme noktasında gözetilmesi gereken bir araç olarak görülmüştür (Cevizci, 2023. s. 64). Sokrates’in temel düşüncesi ruhun bedenden bağımsız ve bedenden güçlü olduğu şeklindedir. Bu anlamda ruh bedeni yönetebilir ve bedene hükmedebilir durumdadır ve ruhun beden karşısında ki bağımsızlığı gerçek mutluluğun bir göstergesidir. Aristoteles felsefesinde ise görünüşteki neden ile maddesel neden kıyaslaması beden ve ruh ilişkisi için de geçerlidir. Aristo’ya göre canlı yaşamı maddesel olandan ayıran, bedene biçimini veren ruhtur ve tüm olaylar ruhun yönetiminde gerçekleşmektedir (Aster, 2005, s. 178). Bununla birlikte ruhun bedenin içine hapsediğini ve ölüm vasıtasıyla bedenden ayrıldığında mutlu bir hayata erişebileceğini iddia eder. Yani Aristo için ölüm, yaşamdan daha çok mutluluk getirmektedir ve ruh bedenden daha üstündür.

Pythagorasçılarla başlayan, bedenın ruhu hapsettiği ve ruhun ölümden sonra başka bir bedene g ettiği düşüncesini, Platon ideler kavramıyla açıklamıştır.

“Ona göre ruh, bir zamanlar bedenden ayrı bir yaşam sürmüştür. Ruhun bu önceki yaşamı ideler evreninde olmuştur. Sonradan ruh ideler evreninden bu dünyaya düşmüştür. Bir tutuklanma olan bu durgunluk yüzünden ruh, bir bedene bağlanmaya, bir beden içine sıkışıp kalmaya zorlanmıştır. İnsanın bedensel sıkıntılara direnmesi, günün birinde ruhun bedenden kurtulacağı umudunu güçlendirir” (Aster, 2005, s. 222).

Platon’un temellendirdiği bu düalizme göre beden, ruh için geçici bir sığınak olarak görülmektedir.

Beden ve ruh ayırımının yanı sıra bedeni anlamlandırarak günümüzün beden algısının temellerini oluşturan diğer görüşler ise akıl ve beden dalizminden oluşmaktadır. Zihinsel ve maddi nedensellik arasındaki mekanistik düalizmin gelişmesi tarihsel olarak Rene Descartes ile ilişkilendirilmektedir. İnsanları beden ve zihne bölerek batı düşüncesinde önemli bir alanı temsil eden Descartes, insan bedeninin hareket etme ve kendini kontrol etme özelliklerini karmaşık makinelere benzetip bedeni, makine veya mekanik biçimde işleyen bir sistem olarak değerlendirmiştir. Her türlü düşüncenin ruha ait olduğunu düşünen Descartes bedenden ziyade aklı önceleyerek düşünceyi varlığın bir kanıtı olarak gösterir. Akçay, zihin ve beden arasındaki bu bölünmeyi Descartes’ın “Düşünüyorum yleyse Varım” sözüyle açıklamıştır. Bu söz;

“Tüm varlığımızın zihin ve beden olmak üzere ikiye bölünmüş olduğuna işaret ediyor. Masum bir bölünme de değil, bu. Tam tersine, bir altlık-üstlük ilişkisini içeriyor: Bedenimiz, hayvani güdülerin alanı olarak aşağılanıyor; zihnimiz ise uygarlığın alanı olarak kutsanıyor. Descartes’a göre, bedensel tutkular akıl yardımıyla dizginlenip kontrol altına alınmalıdır. Beden aktif olduğunda zihin pasiftir ve bedenden kaynaklanan tutkuları akıl yoluyla denetim altına almaksızın, zihin aktif hale geçemez. Kısacası, insanları beden ve zihinlerine bölen Descartes, bedenleri aşağılarken zihinleri yüceltti” (Akçay, 2004, s. 232).

Aydınlanma ağının önemi filozoflarından Kant ise beden ve aklı birbirinden farklı varlıklar olarak ele almıştır. Görüşlerini zgrlk kavramı çerçevesinde oluşturmuş ve insanın aklı sayesinde herhangi bir anlatı, deneyim alanı ve bedene bağlı olmadan özgürlük kavramına ulaşabilir olduğunu öne sürmüştür. zgrlk kavramını bedenın deneyim alanından ayıran ve akılla ilişkisini önceleyen Kant, insanların bedenın duygu

ve deneyim alanına kapılmadan, akıl sayesinde özgürlüğü elde edeceğini vurgulamıştır (Özçeri, 2021, s. 63).

Zihin ve beden ayrımı doğrultusunda değersizleşen beden, Varoluşçu felsefe ile birlikte önem kazanmaya başlamıştır. Bu anlayışa göre bedene yüklenen anlam ve sınırlar, insanın kendisi tarafından belirlenmektedir. Varoluşçu felsefenin önemli isimlerinden Sartre, bedeni bilinç kavramıyla birlikte ele almış ve bilincin var olabilmesi için, dünyanın ve kendine somut bir konum kazandıran bedenin varlığına ihtiyaç olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre bilinç, aynı zamanda kendi varlığının da bilincini oluşturmaktadır (Esenyel, 2016, s. 89). Dolayısıyla Sartre için dünyadaki varlığımız yani beden önemlidir ve bedenin varlığını bilinç, bilincin varlığını ise dünyadaki bedenin somut varlığı oluşturmaktadır.

Kartezyen düalizmdeki söz konusu beden görüşüne, fenomenolojiden gelen yaşayan beden anlayışı önemli bir eleştiri alanı açmıştır. “Bu anlayışa göre, birer beden olarak insanlar, fiziki olarak sandıklanmış bir zihinden veya içgüdülerin toplamından meydana gelmez. Beden, daha ziyade insanların çevreleriyle iletişime geçmelerini, çevreleriyle başa çıkmalarını mümkün kılan beşeri deneyimin gerçekleştiği ana ortamı oluşturur” (Cevizci, 2023. s. 64). Bu ortam bedenin hareketli ve değişerek tekrar eden süreçte oluşumunu desteklemektedir. Bedeni fenomenolojik bağlamda ele alan Ponty, zihin-beden ayrımına karşı, insanın dünya ile ilişkisi ve düşünce süreçlerine, bedeni önceleyen bir yaklaşım sunmakta, bedensel varoluşu yaşam pratiklerinin öğeleri ile ele almaktadır. Ponty’ye göre “Ruh, vücuda göre düşünür” (Merleau-Ponty, 2012: 56) ve beden dünyayı algılamamızda devingen bir araçtır. Yani bilme, hafıza, algı ve davranış gibi durumlar belli bir özne-nesne ilişkisine değil, bir bedenlenme sürecine işaret etmektedir (Aydın, 2020, s. 84). Bu anlamıyla beden, geçmiş ve şimdinin deneyim alanıyla, dünya ile etkileşime geçmenin, algılamanın, uyum sağlamanın ve varoluşun temel aracı niteliğindedir.

Foucault ise düşünen özneyi, öznelliği reddederek bedeni modern söylemlerin odağında incelemiştir. Modern toplumlarda beden, iktidar ilişkilerinin bir ürünüdür ve iktidarın nesnesi olarak beden kontrol edilmek ve yeniden üretilmek için vardır. İktidar, diyetetik ve psikiyatri gibi dallarla bedeni tekil anlamda kontrol alır, aynı zamanda gözetim araçları yoluyla; fabrikalar, hastaneler ve okullarla toplumun yani nüfusun bütününe denetimi altına almaktadır. Nüfusun düzenlenmesi odağında yaşam biçimlerinin yönlendirildiği

yeni disiplinler ve düzenlemeler ortaya çıkmıştır. “Beden ve nüfusun birleşmesiyle bireylerin cinselliği, bir yaşam yönetiminde yönlendirilen iktidar ilişkilerinin yeni odağı haline geldi” (Turner, 2019, s. 37).

İnsan bedeni varoluşundan bu yana bireysel ve kolektif olarak farklı kültürel etkenler tarafından günümüzdeki anlamına ulaşmıştır. Bedenin fiziki varlığı ilk dönemlerde ruh ve zihin olgularından ayrı olarak arka planda yer alsa da, yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler bedenin maddi dünyasıyla, bedenin kendiyile ilgilenmeye başlamıştır. Bedeni, fiziki anlamda şekillendirme veya hareketini, duygularını kontrol altında tutarak yönlendirme ve belli bir sisteme yararlı hale getirme amacı dini inançların dışına çıkmıştır. 20. Yüzyılla beraber bedenin hareketi üzerine yapılan incelemeler, psikolojik çözümleme ve tedaviler, bir diğer yandan kozmik kuruluşlar ve fiziksel tıp bedenin görüntüsü üzerindeki değişimi ve dönemin ideal güzellik algısına göre dönüşümü bir anlamda önerir ve gerçekleştirir. Dolayısıyla geçmişten günümüze soyut bir takım kavramlarla tanımlanan ve belli bir sisteme hizmet eden, düzenlenen ve sınırlanan bedenin, günümüzdeki tanım ve varlığı bireysel ve özgürlük kavramlarıyla anılmaktadır. Ancak beden günümüzün meydana getirdiği ihtiyaç ve güzellik algısına göre yönetilen ve sınırlandırılan bir varlık olmaya devam etmektedir.

2. BÖLÜM: UYKU

Uyku hayatın başlangıcından itibaren organizmanın düzenli olarak ihtiyaç duyduğu bir durumdur. Bir diğer deyişle, tüm canlılar yaşamının bir bölümünü uykuda geçirmektedir. Doğumdan itibaren insanların büyüme, gelişme ve dinlenmesini sağlayarak vücudu bir sonraki güne hazırlayan uyku, “Dış uyaranlara karşı bilincin uyuştugu, tepki gücünün zayıfladığı ve etkinliklerin büyük ölçüde azaldığı dinlenme durumu” (Enç, 1974, s. 165) olarak tanımlanmıştır. Araştırmalara göre uyku, insanın algılama ve duyu organlarını, bu organları destekleyen diğer sistemleri düzenlemektedir. Böylece uyku esnasında organizmada oluşan fiziksel değişiklikler bedensel dinlenme ve yenilenmeyi sağlayarak bedene enerji vermektedir. (Kasapoğlu, 2004, s. 59). Uyku anında dikkat çeken en önemli durum bedenin ve zihnin dış dünyaya olan duyarlılığının azalması olmuştur. Ancak kişinin dışarıdan gelen ses, ışık, ısı, ağrı ve açlık gibi uyaranlara karşı uykudan uyanması uyku durumunun, bilinç açısından tamamen bilinçsizlik halini değil de farklı bir bilinç düzeyini yansıttığı düşüncesini ortaya çıkarmıştır. (Şahin ve Aşçıoğlu, 2013, s. 93). Uykunun ne zaman ortaya çıkacağını belirleyen faktörler ise iç ve dış faktörler olarak tanımlanmıştır. Temel dış faktör, güneş ışığına göre düzenlenen sirkadiyen ritim, iç faktör ise sinir sistemi ve bu yapıdaki işleyiş olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda yapılan araştırmalar uykunun günümüzdeki tanımı ve uykunun ne olduğuna aynı zamanda nasıl ortaya çıktığına dair sorulara bilimsel cevaplar üretmiştir.

2.1. Uykunun Dini ve Mitolojik Bağlantısı

Hemen her dönemde merak konusu olan uyku hali, dini ve mitolojik anlatılarda önemli bir yere sahiptir. Maddesel olanı ruhsal olanla çözümleme veya kişinin duyulur dünyasının dışına çıkarak kendinden geçmesi, tanrıyla bağlantı kurma çabası çağlar boyunca farklı şekillerde kendini göstermektedir. Birçok çağda, uykuda veya uyanırken düş görme ve öte dünyaya yolculuk etmeye yardımcı olan bir bilinç kaybı içinde olmak önemlidir. (Eliade, 2003, s. 32). Uyku halinde görülen bilinç düzeyi ve uyku anında ortaya çıkan rüyalar tanrıyla iletişim kurma, öte dünya ile olan bağlantıyı oluşturma aracı olmuştur. Buna bağlı olarak karanlık ve ölüm benzeri bir durum, aynı zamanda sağlık ve enerji yenilenmesi için tanrı tarafından verilen bir hediye olarak iki boyutta ele alınmıştır. Uyku, dini ve mistik inanışlar üzerinden desteklenmiş, ölüm ile gerçekleştiğine inanılan ruh göçünün bir modeli olarak da kabul edilmiştir (Temur, 2018, s. 33).

Günümüzden yüzyıllar önce yaşayan Neanderthal insanlarda uyku ölümün ve yeniden dirilişin bir parçası olarak görülmüştür. Yapılan araştırmalarda, ölümlerin mezara başka bir yaşam düşüncesini gösteren eşyalarla birlikte, tıpkı rahimdeki gibi uyku pozisyonunda ve çakmaktaşı parçalarından yastıkla yerleştirildiğine rastlanmıştır. Mezar uyku-ölüm, uyanma-diriliş ve yeniden doğmak için anneye dönüş yeri olarak görülmüştür (Campbell, 1995, s. 77-75).

Dini ve mitolojik inançlarda uyku, mucizevi olayların kurucu ve tamamlayıcı ögesi olarak yer almıştır. Özellikle birçok dini anlatıda yer alan yaratılış metinlerinde, uyku yaşamın başlangıcını temsil etmektedir. Hristiyan Eski Ahit'inin ilk kitabı Tekvin'de, Tanrı'nın Adem'e derin bir uyku verdiği ve ondan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yarattığı yazılıdır (Campbell, 1995, s. 109). Aynı şekilde, Tevrat ve kısas-ı enbiya kitaplarında Adem'in derin bir uykuda olduğu belirtilmiş ve uyku esnasında yaratıcı onun kaburga kemiklerinden birini alarak Havva'yı yaratmıştır (Harman, 2009, s. 543-545). İzlanda el yazmalarında yaratılışın önemli bir karakteri olan Ymir uyurken terlemiş, sol elinin altından bir erkek ve kadın ortaya çıkmış ve ayağının biri ötekenden oğul yapmıştır ve böylece ırklar doğmuştur (Campbell, 1995, s. 113).

Uyku, bu anlatı ve metinlerde yaratılışın bir parçası olarak yer almaktadır ve farklı bir insanın yaratılmasına izin verecek kadar derindir.

Uyku çerçevesinde gelişen anlatılar yalnızca doğumla değil, öldükten sonra dirilme ve yaratıcının kendisine inananları koruduğu inancıyla da bağlantılıdır. Hristiyanlık ve İslamiyet'te birçok farklı anlatımı bulunan Yedi uyurlar veya Kuran'da isimlendirildiği şekliyle Eshab-ı Kehf efsanesi ölüm ve ölümden sonra dirilişle ilişkili önemli bir örnektir.

Genel olarak şu şekilde anlatılır:

“Geçmiş zamanların birinde, putperest bir hükümdar kendisini Tanrı ilan eder ve ona secde etmeyenleri türlü işkencelerle cezalandırır. Bir grup genç, hükümdarın Tanrı olduğuna inanmaz ve onun zulmünden kaçarak bir mağaraya sığınır. Bu mağarada uzun bir uykuya dalarlar. Uyandıklarında, ne kadar uyuduklarının farkında değildirler. Oysa Tanrı'nın lütfu ile bu uyku yüzyıllarca sürmüş ve böylece yaşadıkları dönemde başlarına gelebilecek felaketlerden korunmuşlardır” (Sert, 2009, s. 15).

Uzun bir süreci kapsayan uyku halinin, ruhun ölümden sonra dirileceğinin bir işareti olduğuna inanılır. Uzun süreli uykunun bilinen en eski kullanımı, ölümsüzlüğe ulaşmak için altı gün yedi gece uykusuzluğa dayanması gereken Gılgamış'ın derin bir uykuya

daldığı destana dayanmaktadır. 2. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Laerteli Diogenes, kaybolan koyunlarını bulmaya giden Giritli Epimenides'in bir mağarada 57 yıl uyuduğu efsanesinden bahseder. Diğer bir efsane de Ay Tanrıçası Selene'nin sevgilisi Endymion'un yaşlanacağı ve öleceği düşüncesiyle onu sonsuz bir uykuya daldırır. Başka bir söyleme göre ise Endymion yaşlanmadan bir mağarada sonsuz bir uykuya dalmayı ister ve Zeus bu isteğini gerçekleştirir. Yahudi geleneğinde Babil'den kaçışa önderlik eden bir papaz olan Ezra'nın geldiği yozlaşmış şehirde, bu şehrin yüz yıl sonra nasıl olacağını merak etmesi üzerine Tanrının onu yüz yıllık bir uykuya daldırdığından bahsedilir. İncil'de ise Salih'in yirmi yıl uyuduğu ve Onias'ın, meyveleri yetmiş yıl kalan bir ağacın altında uyuduğu uyandığında ise meyvelerin olmadığından bahsedilmektedir. (Sert, 2009, s. 23-25).

Örnekler, farklı gelenek ve inanç sistemlerinden oluşan toplumların aynı olguya bakış açılarındaki benzerliği ortaya koyar niteliktedir. Uykuya dalan kişilerin kaç yıl uyuduğunun farkında olmaması, uyandıklarında her şeyin değiştiğini ve aradan günlerin hatta yılların geçtiğini fark ettiği bu efsanelerde uyku, tanrı tarafından gerçekleştirilen mucize, koruma ve ölümden sonra dirilişin bir sembolü olarak yer almaktadır.

Uyku ve ölüm arasında kurulan ilişkinin mitolojik konularda da önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Özellikle Antik Yunan mitolojisinde uyku tanrısının, ölüm tanrısı Thanatos ile anılması, ruhun öte dünyaya aktarımı ve uykuyla ölüm arasındaki benzerliğin mitolojik bir ifadesidir. Gece tanrısı Nyx'in oğulları Hypnos ve Thanatos ikiz kardeşler. Thanatos'un görevi, ölüm anında bedenden ayrılan ruhu ölümlerin bulunduğu yeraltı dünyasına taşımaktır. Hypnos ise ruhun aktarımında Thanatos ile anılmaktadır. Uykunun bedeni dinlendirmesi ve zihne farkındalık kaybı getirmesi nedeniyle de Hypnos, yeraltı mağarasında akan unutkanlık nehri Lethe ile ilişkilendirilmiştir (Bresson, 2013, s. 1257). Unutkanlığın, uyku anında beynin dinlenmesi ve bir sonraki güne yenilenerek başlamasıyla bağlantılı olduğu söylenebilir. "Uyku süreci, Türk mitolojisinin önemli kaynakları olan destanlarda ve Dede Korkut hikayelerinde de ölümlerle bağlantılı bir tanım içermektedir. Aynı zamanda uyku kutlu sayılan kahramanları çabucak büyüten ve geliştiren bir davranış olarak anlatılır" (Duvarcı, 2012, s. 498). Dolayısıyla uyku süreci, küçük ölüm, şifalanma, kehanet aracı gibi farklı anlamlar içermekte, bazı kültür ve inançların ortak noktasını oluşturmaktadır. Bu ortak nokta üzerinden yola çıkılarak uyarlanan uyku tasvirleri metaforik bir anlatım biçimini oluşturmuştur.

Uyku, tek tanrılı dinlerde yeniden dirilme inancıyla iç içe geçmiş ve ölümün bir temsili olarak değerlendirilmiştir. Çünkü uyku esnasında varlığı oluşturan organların bazı faaliyetleri tamamen durmakta bazıları ise yavaşlamaktadır. Aktifliğini kaybeden bedenin çevresi ile olan etkileşimi ve etrafında olan olaylara karşı tepkisizliği, hareketsiz durumda olan ölü bedene benzetilir. Uykudan uyanıldığında ise çeşitli bedensel hareketlerin geri dönmesi uykuyu yarım ölüm, ölümün ise tam uyku olarak nitelendirilmesini sağlamıştır. (Soysaldı, 2018, s. 86). Musevi dinlerde uyku halinin ölümün bir parçası olduğuna işaret eden ifadeler yer almaktadır. Hristiyanlıkta İsa'nın, uyku bir ölüm halidir dediğine inanılırken, Talmud'da uykunun, ölümün 60'da 1'i olduğu ifadesi geçmektedir. (Gökçay ve Arda, 2013, s. 72). Kuran'da geçen "Allah; (ölenin) ölümü zamanında, ölmeyenin de uykusu esnasında ruhlarını alır. Bu suretle hakkında ölümü hükmettiği (ruhu) yanında tutar, diğerini belirli bir vakte kadar (yani eceli gelinceye kadar) salıverir, bedenlerine gönderir" (Merter, 2012, s. 318) ayetinde dünyaya olan bilincin kapanarak yaratıcıya yakın olunduğu vurgulanır. Yine bu noktada ruhun bedene geri dönmesi ve uykudan uyanılması, uyku halinin küçük bir ölüm olduğuna işaret etmektedir. "Geceleyin sizi ölü gibi uyutan, gündüzün de ne işlediğinizi bilen; sonra belirlenmiş ecel tamamlansın diye gündüzün sizi uyandıran O'dur" ayetinde ise uyku halinin ölümün, uykudan uyanmanın da ölümden sonra dirilişin bir göstergesi olduğu vurgulanmaktadır (Soysaldı, 2018, s. 86-87).

2.2. Düşünce Tarihinde Uyku

Birçok düşünür tıpkı dini ve mitolojik anlatılarda olduğu gibi uyku halini, gerçeküstü güçlerin varlığı ile tanımlamıştır. Bu düşünürlerin özellikle rüyalar hakkındaki görüşleri uyku durumunu anlamlandırırken, bazı düşünürler deneysel araştırmalar sonucunda uyku halini duyu ve bellek kavramlarıyla ilişkilendirmiştir.

Herakleitos, bulunduğu dönemde öne çıkan, ölümden sonraki yaşamı temsil eden uyku ve ruhun öte dünya ile bağlantısını oluşturan, bilgi edinmeyi sağlayan rüya anlayışına karşı çıkar. Ona göre uyku, sadece uyku edinimi ve bilinçsizlik hâlinin bir göstergesidir. Uykudaki insanlar, gördüklerini, yaşadıklarını anlayamaz ve bilgidен, hakikatten uzaktır (Herakleitos, 2005, s. 179). "Uyku, doğrudan doğruya duyu algılarına dayanmadığı ve uyku sırasında duyu kanalları yeterince beslenemediği için rüyada ortaya çıkan görüntüler Herakleitos açısından pek bir anlam ifade etmez" (Osmanoğlu, 2007, s. 145).

Herakleitos'un uykuya bakış açısını anlamak için öncelikle insanın var olma sürecini ve ruh kavramını nasıl açıkladığına bakmak gerekmektedir. Ona göre insan, ateş, su ve toprak olmak üzere üç şeyden oluşmaktadır. İnsan ruhunu oluşturan şey ateştir. Fakat bu ateş bireysel ruh haline gelirken ıslanır. Bu durumda "ateş-ruhun insan varlığına girişi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan nemlenmesi, bir tür ölümdür" (Arslan, 2006, s. 201). Herakleitos, uyku ile bilinç etkinlikleri arasındaki ilişkiyi, ruhun kuru veya yaş olmasına bağlı kalarak açıklamıştır. Uykudaki bilinçsizlik halini ruhun yaş olmasına, uyanmak ve bilinçli hale gelmeyi ise ruhun kuru olmasıyla ilişkilendirmiştir. Dolayısıyla uyanmak ruhun fiziksel olarak dış dünyada bulunan ateşle yeniden temasa geçmesidir (Arslan, 2006, s. 203-204). Öyleyse, nemlenen ruhun bir tür ölüme benzetilmesi noktasında uyku ve uyanmanın, ölüm ve yaşam arasında bir bağlantı veya kısmi bir ölüm olduğu söylenebilir.

Herakleitos'un bireysel ruh kavramı Aristoteles'te buhar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aristoteles kendisinden önce gelen doğa filozofları gibi uykuyu, soğumayla ve kanın hareketiyle ilişkilendirmiştir. Aristoteles'e göre uyku ve uyanık olmak kişinin algılama yeteneğiyle bağlantılı bir süreçtir ve uyku ruhun algılayan kısmıyla oluşmaktadır. Uykunun ortaya çıkma nedenini beslenmeyle birlikte bedene giren buhardan kaynaklandığı fikrini Aristoteles şöyle açıklamıştır;

"Buharlaşan madde damarlara kadar bir noktaya itilmelidir, daha sonra da geri dönüp bir akıntı gibi yolunu değiştirmelidir. Sıcak canlılarda bu buhar doğal olarak yukarı çıkmaya çalışır. Üst bölgelere geldiği zaman toplanır, yön değiştirir ve aşağıya döner. İşte bundan dolayı besin aldığımızda uykumuz gelir. Çünkü ıslak ve sert olan yukarı itilir ve buraya yerleşir, üzerimizde bir ağırlık yaratır ve uykumuz gelir. Daha sonra aşağı geri döner ve yön değiştirerek sıcaklığı kovar; bu şekilde uykumuz gelir ve uykuya dalarız." (Aristoteles, 2019, s. 67).

Uyku, beslenme sonucunda meydana gelen buhardan kaynaklı sıcaklık ve beraberinde soğuma olgusundan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Aristoteles uykuya, kan dolaşımıyla birlikte ortaya çıkan hareket ve algılama yetisiyle ilgili fizyolojik bir açıklama getirmiştir. Geçmişten günümüze kadar uykunun ne olduğuna dair düşüncelerde, uyku anındaki bedenin değişen işlevinin yanı sıra uyku anında ortaya çıkan rüyalar da önemli bir yere sahiptir. Antik dönem filozofları, içinde yaşadıkları toplumun rüyalar hakkındaki dini ve kültürel değerleriyle ilgili olsa gerek, uykunun aksine rüyalarla daha çok ilgilenmişlerdir.

Uyku ve rüyalar tıpkı insanın, varlık üzerinden kendini tanıma merakıyla ayırdığı ruh ve beden anlayışında olduğu gibi, ölüm ve ruh kavramı üzerinde birleşmektedir. İlkel toplumlar, uyku anında ortaya çıkan rüyaların, tıpkı uyanırken deneyimledikleri şeyler gibi gerçek olduğuna inanır ve bunu da bedenden farklı bir varlık anlayışıyla, ruh kavramıyla destekler. Çünkü uyku halindeki bir insana bakıldığında hareket, duyum, düşünce gibi birçok yetinin işlevsiz hale geldiği görülür. Bu nedenle uyku halindeki deneyimin, pasif bir bedenin işlevi olmadığı düşünülerek farklı bir varlığa inanmak temel çözüm olmuş ve uyku sürecinde oryaya çıkan rüyaların ruh ile deneyimlendiğine inanılmıştır. “Bu yüzden, ilkel insanlar için rüya esnasında uyanırken yaşadıklarına benzer deneyimler yaşamalarının tek açıklaması, içlerinde bedenden bağımsız bir başka şeyin olmasıdır” (Berke, 2020, s. 13-14).

Sokrates rüyaları vicdanın bir sesi olarak düşünmektedir. Sokrates’e göre herkeste görülen bazı dürtü ve arzular vardır. Arzuların bazıları, aklın yardımıyla bastırılan kötü dürtülerden oluşmaktadır ve rüyalarla birlikte ortaya çıkmaktadır. Rüyaları ruhla ilişkilendiren Sokrates, rüyalarda ortaya çıkan kötü dürtüleri engellemek için ruhun akıllı bölümüne ihtiyaç olduğunu düşünmüştür. Bu bölümün, akıllı, sağlıklı ve özellikle güzel konuşma ve düşüncelerle uykuya dalan kişilerde canlandığını ileri sürmüştür. Böylece uykuda ruhun yüce bölümü rahatsız edilmez ve ruhun düşünen farklı bir bölümü rüyalarda geçmiş, şimdi ve gelecek hakkında gerçek bilgiye ulaşır (Fromm, 1992, s. 132-134).

Platon ise rüyaları, arzu ve isteklerin dışavurumu olarak düşünmüştür. Ona göre, herkesin içinde doğuştan bulunan iyi ve kötü arzular bulunmaktadır. Bu kötü arzu ve istekler denetim altına alınmadığı takdirde, aklın denetimini kaybettiği uyku anında rüyalar ile açığa çıkmaktadır (Platon, 2019, s. 303).

Aristoteles öncesi dönemlerde rüyalar aklın bir ürünü değil, tanrı tarafından gönderilen mesajlar olarak değerlendirilmektedir. Mesajları anlamak ve doğru yorumlamak için rüyalar; “Uyuyan kişiye onu uyarmak ve gelecekte haber vermek için gönderilen doğru, değerli rüyalarla, onu yanlış yönlendirmeyi veya yok etmeyi amaçlayan boş, aldatıcı, değersiz rüyalar” (Freud, 2016, s. 61) olarak ikiye bölünmüştür. Bu ayırım kendinden sonraki dönemlerde uyku ve rüyalara ilişkin görüşleri etkilemiştir.

Uyku sırasında, rastlantı sonucu oluşan ve uyku sürecini etkileyen birçok uyarım vardır. Bu uyarımlar uyku sürecinde rüyaların temel kaynaklarıdır. Bazı gözlemciler rüya

içeriklerinin, uykudan uyandıklarında fark ettikleri uyarımlar la doğrudan ilişkili olduğu çıkarımını yapmış ve ilişkili bu uyarımları saptadıkları birçok rüya kaydetmişlerdir.

“Gözümüze parlak bir ışık gelebilir, bir ses duyabiliriz, veya keskin bir koku burnumuzu uyarabilir. Uyku sırasındaki istemsiz hareketlerle vücudumuzun bir yanını açıp soğuk duyularına maruz kalabilir, veya pozisyonumuzdaki bir değişimle baskı veya temas duyuları yaratabiliriz. Sivrisinek sokabilir, veya gece baş gösteren bir şey birkaç duyu organımızı birden uyarabilir” (Freud, 2016, s. 85).

Aristoteles rüyaların, geleceği haber verme olasılığını kabul etse de, rüyaları fizyolojik anlamda açıklamaya çalışmıştır. Ona göre rüyalar, doğaüstü dışavurumlardan kaynaklanmaz ve ilahi olmaktan daha çok doğa ile ilişkili olması sebebiyle şeytanidirler. Aristoteles rüyaların, uyku sırasında oluşan bazı küçük uyarımlara güçlü bir etki kazandırdığını söyleyerek rüyaların, genelde herhangi bir anlam taşımadığını ve rastlantı sonucu oluştuğunu öne sürer. Buna göre rüyada; “Çok küçük bir ses bile şimşek ya da yıldırım, gibi algılanabilir, bir parça tükürük boğazdan aşağı inerken sanki bal ya da şeker yenmiş gibi hoş bir duyguya kapılırsınız. Bedenin bir kısmı ısındı diye sanki ateşte yürüyormuş gibi hissedebilirsiniz” (Aristoteles, 2019, s. 84). Aristoteles’in rüyalar hakkındaki bu yorumu, rüyaların bazı bedensel etkinlikleri göstererek hastalıkları teşhis etmeye yardımcı olduğu yönündedir ve uyku anındaki bedenin fizyolojik uyarımları, psikolojik ifadelerin anlaşılmasına işaret eden önemli bilgiler içermektedir.

Aydınlanma Çağı filozofları da rüyaların tanrısal bir kaynak olduğu görüşüne şüpheyile yaklaşır. Voltaire uyku sırasında akılcı yeteneklerin aktif olduğunu söyler ve ona göre rüyalar bedensel dürtü ve uyarımların sonucu olarak ortaya çıkar. Emerson rüyaların şiirsel bütünlük ve gerçekliğe sahip olduğunu ileri sürer ve rüyaların, düşünme yetisiyle ilişkili verim ve hareketin işareti olduğunu vurgular. Kant ise rüya anında bir takım kutsal bilgilere erişme ve geleceği bilme yeteneğinin varlığına inanmaktadır. Yine Kant’a göre rüyalarda sahip olunan fikirler uyanık durumdaki fikirlerden daha açıktır. (Fromm, 1992, s. 151-153). Fromm’un aktarımıyla

“Rüyada dış duyu organlarımız ve ruhumuz tam bir durgunluk içine girmişlerdir. Uyandığımızda ise, bunları hatırlayamayız. Çünkü o anda bilinçli bir algılama ve tesbit yapılmamıştır... Uyandıktan sonra hatırlanan rüyalar ise, bu kategoriye girmezler. Çünkü bu durumda, rüya gören kişi belirli bir düzeye kadar bilinçli düşüncelere sahiptir ve hayallerini bu düşünceleri ile birleştirmiştir. Bu nedenle de, bu tür rüyalar daha sonra rahatlıkla hatırlanabilmektedir. Çünkü rüya gördüğümüz

zaman, hayal gücümüz ile duygularımız ve düşüncelerimiz birbirleriyle anlamlı bir ilişkiye girmişlerdir" (Kant, 1922, s. 353, Akt. Fromm, 1992, s. 152).

Bergson'un bellek kuramına göre rüyalar beynin uyku sırasında, saf ruh olan bellek ve kişilik arasındaki seçme işleyişine ara vermesiyle oluşmaktadır. Özgür belleğin bilince ulaşmasıyla oluşan rüyalar, bu nedenle birçok faktörün baskısından, biçimlendirilmesinden kurtulmuş, gerçek düşüncelerin görüntüleridir (Bayraktar ve Taşdelen, 2004, s. 309). Fakat zihin uyku sırasında tamamen devre dışı kalmaz, duyular ve hatıralar üzerinde çalışmaya devam eder. Uyku anında duyular, dışarıdan gelen uyarılara açıktır ve dış uyaranlar çoğunlukla rüya malzemesi olarak karşımıza çıkar Aynı zamanda gündelik hayatta yaşadığımız, deneyimlediğimiz ve hatıra olarak belleğe aktardığımız gerçek görüntüler, sesler de, rüya oluşumunun ve rüya anında ortaya çıkan imajların parçasıdır. Öyle ki Bergson'a göre "Rüyada birtakım sesler işitmemiz için genel olarak, duyulmuş birtakım gerçek gürültülerin var olmuş bulunması gerekir" (Bergson, 1998, s. 109).

Alfred Maury rüyalar hakkındaki görüşlerini, uykusunda deneyimlediği ve gözlemlediği süreçlerle açıklamıştır. Bu açıklamalar Bergson'un rüyalar hakkındaki görüşleriyle doğrudan ilişkili ve örnek niteliğindedir. Maury'e göre rüyalar, uyuyan kişinin çevresindeki dış uyarımlardan ve bu duyu izlenimlerinin yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin; uyku halindeki Alfred Maury'nin, hemen yanı başında cımbızlara sürtünen makasın çıkardığı ses, 1848 olaylarının içinde bulunduğunu gördüğü rüyasında bir çan sesi olarak ortaya çıkar. Aynı şekilde yüzüne damlatılan su, rüyada terleme olarak, dudakları ve burun ucunun bir tüyle gıdıklanması ise rüyada, korkunç bir işkence türü olarak görüntü kazanmaktadır. (Freud, 2016, s. 87). Bu anlamda uyku sırasında, dış duyular sayesinde alınan uyarımlar rüya imajları ile kaynaşır ve gerçekte olduğundan farklı bir şekilde rüyaların olay döngüsü içinde kendine yer bulur veya bu olay döngüsünü tetikleyen önemli bir uyarıcı olarak karşımıza çıkar.

2.3. Bilimsel Araştırmalarda Uykunun Yapısı

Beyin fonksiyonları üzerine yapılan bilimsel araştırmalar, beyin ve uyku arasındaki ilişkiyi saptayan buluşları beraberinde getirmiştir. Bu araştırmalar, uyku ve uyanıklık arasındaki bağlantıyı ve rüyanın görüldüğü anın belirlenmesini sağlayan fizyolojik sonuçları içermektedir. Beyin elektriksel aktivitesinin kayıt edilmesi uyku

araştırmalarının ivme kazanmasını sağlamıştır. İlk defa 1875 yılında Richard Canton tarafından tavşan üzerinde uygulanmıştır. İnsanlarda beyin elektriksel aktivitesinin kaydedilmesi ise ilk defa 1925 yılında Hans Berger tarafından gerçekleştirilmiştir (Sönmezocak, 2011, s. 4). Aserinsky ve Kleitman tarafından yapılan araştırmalar uyku sırasındaki göz hareketleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Göz hareketlerinin periyodik olarak ortaya çıktığı sırada, solunum ve kalp hızının yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Göz hareketi periyotlarının ortaya çıkma aralıkları rüya görme sıklığı ve süresinin belirlenmesinde önemli olmuştur. Göz hareketliliği periyotları bedenin hareketiyle ilişkilendirilmiş ve bedensel aktivitenin göz hareketlerinin yokluğunda da devam ettiği sonucuna varılmıştır. Göz hareketlerinin, beyin elektriksel aktivitesi ve sinir sistemi aktivitesiyle ilişkili olarak ortaya çıkması, “bu fizyolojik olayların ve muhtemelen rüya görmenin, büyük olasılıkla uyku sırasında normal olarak karşılaşılan belirli bir kortikal aktivite seviyesinin tezahürleri olduğunu göstermektedir” (Aserinsky ve Kleitman, 1953, s. 274). EEG ile beyin elektriksel aktivitesinin kaybedilmesi, beynin o anki işleyişini ve uykunun beyne ait bir süreç olduğunu göstermektedir.

Yapılan araştırmalar uykunun, gecenin ilk yarısında hızlı göz hareketlerinin görölmediği Non-REM ve diğer yarısında hızlı göz hareketlerinin görölüdüğü REM uykusu olarak iki dönemden oluştuğunu ortaya koymuştur. Non-REM uykusunun 1. ve 2. dönemi hafif uyku sürecini, 3. ve 4. dönemi derin uyku süreciyle ilişkilidir. Derin uyku olması sebebiyle fiziksel dinlenmeyi sağlayan bu son iki dönemin, çocuklarda büyüme hormonunun salgılanmasına neden olduğu bilinmekte ve erişkinlerde ise hücre onarımı ve yenilenmesini hızlandırdığı ileri sürölmektedir. Non-REM 4. döneminden sonra oluşan REM uykusu, genellikle aktif rüya görme evresi olarak bilinmektedir. Bu evrede görsel kayıtlar harekete geçmekte ve rüya imajları ortaya çıkmaktadır. Yine bu evrede, bireysel anlamda oluşan rüyaların hafızadaki önemsiz kayıtları silerek gerekli olanları düzenlediği, bu sayede duyuusal ve bilişsel dengeye hizmet ettiği düşünölmektedir (şahin ve Aşçıoğlu, s. 97).

Dolayısıyla uyku ve uyanıklık çalışmalarında yaygınlaşan kayıt işlemi sayesinde uyku sırasında dış uyanların beyin tarafından işlenmeye devam ettiği ve vücudunun uyku sırasında aktif olduğu kanıtlanmıştır. Bu sayede uyku ve rüyaların ruhani bir oluşumun parçası olduğu inancı tamamen geçerliğini yitirmiştir.

2.4. Psikolojik Araştırmalarda Uyku

Uyku anındaki farklı bilinç düzeyinde ortaya çıkan rüyalar psikanalistler tarafından bilinçaltı kavramlarının bir göstergesi olarak değeriendirilmiş, insan psikolojisinin ve ruhsal hastalıkların çözümü için kullanılmıştır. Bu alanda ilk akla gelen isim Freud'dur. Platon'da olduğu gibi Freud da uyumayı ve rüya görmeyi ilkel ve vahşi duyguların sonucu olarak görmektedir. Bu görüşe göre rüyalar akıldışı ve eğitilmemiş arzuların canlandığı bir alandır. Toplumun olumlu karşılamadığı, gün yüzüne çıkmayan, bastırılan bir takım arzu ve düşünceler uyku sırasında rüyalar aracılığı ile ortaya çıkmaktadır (Fromm, 1992, s. 50). İnsanın biliş ve davranışlarının çoğunun bilinçdışı süreçler tarafından oluştüğunu düşünen Freud, çocukluk döneminden itibaren cinselliğin dürtüleri altında geliştiğine inanarak çocukluk dönemini psikoseksüel gelişim evrelerine ayırmış ve bu evrelerin, insanların ilerleyen dönemi için önemli bir kaynak olduğunu belirtmiştir. Ona göre bu dönemde bastırılan cinsellik yetişkinlerde nevrozlar olarak ortaya çıkarken rüyalar bu nevrozları görünür kılan, insanda var olan bilinçdışı süreçlerin keşfine olanak sağlayan, teşhis ve tedavilere yardımcı olan önemli ayrıntılardır (Yakar, 2021, s. 7).

Rüyaları psikolojik anlamda çözümleyen bir diğer isim Jung'tur. Rüyalar ve rüyaların yorumlanması noktasında Jung ile Freud arasında farklılıklar vardır. Freud, rüyaları serbest çağrışım yöntemi kullanarak çocuksu ve akla yatkın olmayan isteklerin tatmini olarak açıklamıştır. Jung ise serbest çağrışım yöntemi yerine dogmatik görüş ortaya atarak rüyaları bilinçdışımızdaki gizli kalmış bilgeliğin bir yansıması olarak değeriendirmiştir (Fromm, 112). Jung'a göre rüyalar, yalnızca cinsel dürtü ve kişisel duyguların değil, kolektif bilinçdışını yansıtan sembollerin de alanıdır. Jung, insanın temel davranışının bilince dayandığı düşüncesini reddeder. Çünkü ona göre yaşamın büyük bir bölümü uyumak ve düş kurmakla yani bilinçdışı süreçlerle gerçekleşmektedir. Tüm yaşam pratiklerinde bilinç, bilinçdışına bağlıdır ve bilinçdışı, bilinci beslemektedir. Jung bilinçdışını, bireyin yaşantısından kaynaklanan bastırılmış ve unutulmuş şeyler olarak bireysel bilinçdışı ve "insanoğlunun tarih çağlarına, toplumlara, ırklara bakılmaksızın, dünyanın kuruluşundan beri evrensel durumlara karşı gösterdiği kalıpsal tepkileri" (Jung, 2006, s. 33) içeren kolektif bilinçdışı olarak ikiye ayırmıştır. Rüyaların ise bilinçli kontrolden ziyade bilinçdışının etkisiyle kendiliğinden oluşan bir süreç olduğunu ileri sürmüş ve bu rüyaları şöyle açıklamıştır;

“Diğer bilinçli içerikler gibi fark edilir, mantıklı ve duygusal bir deneyim sonucu oluşmazlar; uyku sırasında meydana gelen olağan dışı bir psişik aktivitenin kalıntılarıdır. Sadece oluşma şekilleri bile rüyaları, bilincin diğer içeriklerinden ayrı tutmak için yeterlidir ve bu durum rüyaların, bilinçli düşünmemizin tamamen zıt içerikleriyle daha da güçlenir” (Jung, 2015, s. 35).

Böylece bilinçaltı gerçekliğini ortaya çıkaran uyku hali, insan psikolojisini anlamada veya yönetmede önemli bir rol üstlenmektedir.

2.5. Modern Yaşamın Uyku Üzerindeki Etkileri

Uyku, gündelik yaşamın bir parçası ve toplumsal yapının merkezinde temel bir ihtiyaç veya doğal olarak seyreden önemli bir süreç olarak kabul edilmiştir. Ancak uyku; sokak aydınlatmalarının kullanımı ve kişiyi aynı zamanda toplumu her anlamda etkileyen, yöneten, sürekli olarak üretimi önceleyen kapitalist düzenle birlikte doğal seyrinin dışına çıkmıştır. Böylece uyku, uyuma ve rüya görme eyleminin yanı sıra uykusuzluk ve uykusuzluğun getirmiş olduğu problemlerin ana konusu haline gelmiştir.

Yapay aydınlatmaların kullanılmasıyla birlikte aydınlatılan sokaklar, uyku zamanını bildiren karanlığı ve doğal zamanı bozarak sağladığı güvenlik duygusuyla geceleri dışarıda gezinmeyi eğlence haline getirmiştir. Özellikle sanayileşmeyle birlikte iş günleri, gündelik yaşam ve üretim pratikleri yeniden düzenlenmeye başlanmıştır. Çalışma saatleri dışında yani geceleri sokakta dolaşmak tembellik olarak nitelendirilmiştir. Kapitalist düzlemde, üretimde büyüme ve sürekliliğin sağlanması için yapılan düzenlemeler uyku sistemini değiştirmiştir. İki parçalı uyku düzeninden tek fazlı 8 saatlik uyku düzenine geçilmiştir. Uykusunu almış ve enerjik işçileri önceleyen sanayi üretim sistemi ise bu düzenin toplumsal anlamda kabulünü sağlayan önemli bir etken olmuştur. Böylece kapitalist enformasyon zamanı ile bedenın uyku, açlık, boşaltım, dinlenme gibi biyolojik zamanı arasındaki uyumsuzluk zihinsel ve ruhsal olarak bedende duygu-durum bozukluklarına yol açmıştır (Uğur, 2020, s. 71-109). Uykusuzluktan kaynaklanan kaygı, stres ve duygu durum bozukluklarının, oluşturulan toplumsal düzenin dışında tutularak tedavi edilmesi gereken kişisel sorunlar olarak nitelendirilmesi; kapitalizmin kazanç sağlayacağı yeni bir alanı, psikiyatri ve ilaç endüstrisini beraberinde getirmiştir (Uğur, 2020, s. 41-42). Aynı zamanda bedensel ve ruhsal sağlığın korunarak, uykusuzluk sorununun giderilmesini önceleyen, bedenin fizyolojik yapısına uygun, rahat ve verimli

uyku kavramlarını yatak ve yastık gibi eşyaların satışıyla ticarileştirilen bir sektör de ortaya çıkmıştır.

Dolayısıyla uyku bulunduğumuz noktaya gelene kadar birçok disiplinin etkisiyle şekillenmiş ve anlam kazanmıştır. İlk anlamda uyanık yaşam ile ölüm arasındaki olası bir geçişi ifade ederken ilerleyen dönemlerde beyin aktivitesinin doğal bir süreci olarak tanımlanmıştır. Uyku halinin canlılar üzerindeki etkileri; fizyolojik anlamda bedeni, zihni ve ruhu dinlendirerek yenilediği, canlıya enerji sağladığı yönündedir. Uyku anında ortaya çıkan rüyalar da aynı şekilde farklı bir dünyanın görüntüsü ve mesajları olarak tanımlanmıştır. Uyku ve rüyalar, modern dönemle birlikte ölüm kavramının dışına çıkmaktadır. Fakat tanrısal olmasa da ruhsal hastalıkların teşhisini sağlayan bir mesaj niteliği taşıdığı görüşü devam etmektedir. Gelişen, değişen teknoloji ve toplumsal yapıyla birlikte uyku ve rüyalar üzerindeki araştırmalar son yıllarda kapitalist çalışma düzeniyle birlikte ortaya çıkan uykusuzluk halinin, insanın zihin ve beden üzerindeki etkilerine çevrilmiştir. Uykusuzlukla birlikte ortaya çıkan duygu durum bozukluklarının tedavisi ise uyku kavramını veya uyma eylemini; psikiyatrik tedavi ve uyku ilaçlarına duyulan ihtiyaçla birlikte ilaç sektörünün ve rahat uyuyarak dinlenmeye ihtiyaç duyulması halinde, konforlu ve aranan niteliklere uygun eşyaların üretimini sağlayan sektörlerin bir parçası haline getirmiştir. Ancak uykunun değişen toplumsal ve bilimsel zemini, uykuyu ve rüyaları metafizik inançlardan tamamen ayıramamıştır. Günümüzde hala uyku halinin ruhu farklı bir aleme ve ilahi mesajlara ulaştırdığı inancı geçerliliğini korumaktadır. Böylece uyku hali ve rüyalar günümüzde edebiyat, sinema ve sanat alanlarında, özellikle bir geçiş metaforu ve kişisel hayatı şekillendiren, toplumsal değerlerle bastırılmış birçok duygu görüntüsü niteliğinde körelmeyen sonsuz bir tasarım kaynağı olarak kullanılmaktadır.

3. BÖLÜM: GÖRSEL SANATLARDA İLHAM KAYNAĞI OLARAK UYKU

Geçmişte resim ve heykel alanında ortaya çıkan ürünler, bir düşünce veya inanca hizmet eden ve belirli görevler atfedilen objeler olarak kabul edilmiştir. Dönemin düşünce ve inanç biçimiyle doğrudan bağlantılı olan bu resim ve heykeller herhangi bir estetik kaygıdan uzak güç dolu ve büyüsel nesneler olarak kullanılmıştır. (Gombrich, 1994, s. 40). Uyku süreci ise bu düşünce bağlamında sosyal yaşamı ve sanat alanında ortaya çıkan imgelerin oluşum sürecini etkilemiştir. İlk dönemlerde inanç sistemine bağlı olarak tasvir edilen uyku, ilerleyen süreçlerde toplumsal ve bilimsel gelişmelerle inanç sisteminin dışına çıkmıştır. Uyku, bulunduğu dönemin özelliklerine ve sanatçıların bakış açısına göre farklı anlam ve biçimsel özelliklerle tasvir edilmiştir. Sanatçıya farklı bakış açısı kazandıran ve çeşitli tasarım olanağı sunan uyku hali, hemen her dönemde sanatçıların ilgisini çeken önemli bir konu olmuş ve beden ile somut bir görüntü kazanmıştır. Sanat alanında tarihsel dönüşümün izlerini kaydeden hareket halindeki beden tasvirlerinin yerini, kültürel ve kişisel ifadeleri barındıran ve bu ifadelere doğrudan sembolik bir anlam kazandıran uyuyan beden temsilleri almıştır.

3.1. Başlangıçta

Antik Dönem toplumlarında uyku ve uyku anında ortaya çıkan rüyalar dini referanslarla şekillenmiştir. Antik Mısır'da uyku anındaki bunalım ve kötü rüyalar ölü ruhlarla ilişkilendirilmiştir. Mısırlı rahipler ve soylular, uykunun kişiyi tehlikeli güçlere karşı savunmasız bıraktığına inanmıştır. Buna göre görünmez ve kötü ruhlar, uyuyan kişinin bedenine gizlice girerek hastalık ve rahatsızlıklara neden olmaktadır (Curzi-Dascalova ve Curzi, 2012, s. 5). Kötü niyetli ölümler genellikle yılan sokması, timsah saldırısı, boğulma, cinayet, vaktinden önce ölenler ve uygun cenaze töreni veya sunuları alamayan kolektif bir beden olarak tanımlanır. Antik Yunan, Mezopotamya ve modern Afrika toplumlarında da benzerlerine rastlanan bu kötü ruhların, kıtlık, erken ölüm ve hastalık gibi birçok felakete sebep olduğu düşünülmektedir (Harrington, 2013, s. 22).

Mısır yaşamının tüm alanına etki eden din ve büyü inançların günlük yaşamda kullanılan nesnelere de yansıdığı, nesnenin biçiminden ve üzerine işlenen şekillerden anlaşılmaktadır. Örneğin; Kötü ruhlardan korunmak için apotropaik figürlerin bulunduğu koltuk başlıkları kullanılmıştır.

Resim 1: Qenherkhepeshef'in Cenaze Başlığı, MÖ 1210, Kireçtaşı, 18,80 x 23 cm.

Kaynak:

https://www.britishmuseum.org/collection/object/Y_EA63783 Erişim Tarihi 17/02/2024.

Geceleri yastık yerine kullanılan başlıklar kişiyi koruyucu resimler içermektedir. Başlıktaki figür (Resim 1) ev halkını, anne, çocuk ve uyku halindeki savunmasız insanları koruyan, korkunç bakışlarıyla uzaklaştıran koruyucu tanrı Bes'i temsil etmektedir. Aslan kıyafetli Bes'in elinde mızrak ve başının üstünde yılan bulunmaktadır. Başlığın orta kısmından aşağı doğru uzanan yazıtta sahibinin adı ve başlığın kullanım amacını açıkça belirten “dinlendirici bir uykunun tadını çıkarmak” yazısı yer almaktadır (Curzi-Dascalova ve Curzi, 2012, s. 5).

Koruyucu ve büyüsel güçler atfedilen koltuk başlarının yanı sıra gündelik hayatta kullanılan ve uyku pozisyonunu destekleyen koltuk başları da bulunmaktadır. Glencairn Müzesi'nin Mısır koleksiyonundaki kireçtaşından yapılan heykelcik, (Resim 2) başlığın uyuyan figürün pozisyonuna etkisini göstermektedir. Heykel, koltuğa benzeyen bir yatakta uyuyan kadın figürün tasvirinden oluşmaktadır. Figürün sol kolu göğsünün altına doğru kıvrılmış, sağ kolu ise düz bir şekilde uzanmaktadır. Başı, koltuk başlığı tarafından desteklenen figürün çıplak ayakları yatağın ayakucuna yaslanmaktadır (Wegner, 2018 Erişim Tarihi 17/02/2024).

Resim 2: Koltuk Başlığında Uyuyan Kadın, Kireçtaşı, Glencairn Müzesi.

Kaynak:

<https://www.glencairnmuseum.org/newsletter/2018/7/25/headrests-in-glencairns-egyptian-collection-practicality-and-protection> Erişim Tarihi 17/02/2024.

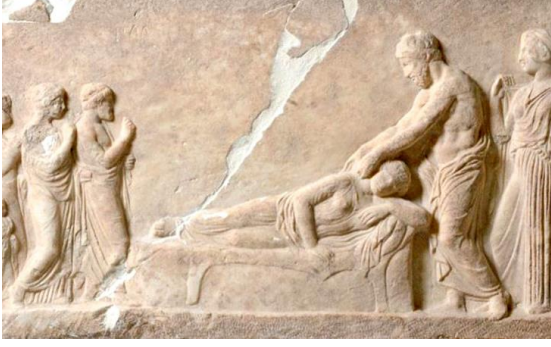

Resim 3: Uyuyan Kadın, MÖ 4000-2500, Kil, National Museum of Valetta. Malta.

Kaynak: <https://www.worldhistory.org/image/245/the-sleeping-lady> Erişim Tarihi 17/02/2024.

Uyuyan kadın heykeli (Resim 3) Hypogeum'un ana odasındaki nişlerden birinde ya da yılan çukuru olarak adlandırılan bir boşlukta bulunmuştur. Çukurun bulunduğu odanın tavanı kırmızı aşı boyası ile yapılmış spiraller, geometrik şekiller ve bitki benzeri desenlerle kaplıdır. Şekiller nedeniyle çukurun, adak sunularının konulduğu ve dini ritüeller için kullanıldığı düşünülmektedir. Böyle bir çukurda uyuyan kadın imgesinin bulunması, rahip veya rahibelerin mezar ve tapınağa girerek rüyalar aracılığıyla tanrı ve atalarından kehanet aldığı rüya kuluçkası uygulamasına işaret etmektedir. Dolayısıyla uyuyan kadın heykeli, rüya veya ölümden sonraki yaşamı temsil eden bir mezar sunusu olarak çukurda yer almaktadır (Pyrgies, 2021 Erişim Tarihi 17/02/2024). Biaggi, uyuyan kadının rüya kuluçkasıyla uğraşan, kehanet veren, rüyaları yorumlayan ve hastalıklara tedavi önerme konusunda usta bir rahibe olduğunu iddia etmektedir (Biaggi, 1986, s. 139).

Antik dönemde rüyalar, ruhun aktif olduğu gerçeklikte görünür kılınan olaylarla gizemleri çözen bir yöntemdir. Rüya görülen olaylar, insanlardan yapılması istenen veya yasaklanan eylemleri bildiren, karşılaşılan zorluk ve hastalıklara çözüm sunan tanrısal bir ses olarak yorumlanmıştır. Rüyaların veya rüya görmenin en etkin kullanımı tıbbi tedavi yöntemlerinin bulunması üzerinedir. Bu rüyalar fiziksel, psikolojik veya ruhsal rahatsızlıkları olan kişilerin, rahip hekimler tarafından bir rüyaya hazırlanmasına yardımcı olabilecek şifa merkezine giderek hastalıklara tedavi yöntemi bulabilecekleri bir ritüel biçimidir (Tick, 2001, s. 19). Tanrısal mesaj içeren rüyalar görmek için kuluçka ya da tanrı ile iletişimin kurulmasına yardımcı olduğu düşünülen banyo yapma, hayvan kurban etme veya hayvan derisi üzerinde uyumak gibi yöntemlerle ritüel uyku uygulaması yapılmaktadır (Kamil, 2022 Erişim Tarihi 18/02/2024).

Resim 4: Hasta Bir Kadını Tedavi Eden Asklepios, MÖ 5. Yüzyıl, mermer kabartma, Pire Arkeoloji Müzesi.

Kaynak:

<https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2017/09/01/antikcagda-arastirma-fikri-nasil-dogdu/>
Erişim Tarihi 18/02/2024.

Antik Yunan’da, hastaları rüyasında ziyaret ederek hastalıkları teşhis etmek ve iyileştirici gücüyle tedavi etmek tanrı Asklepios’un görevidir. Kabartmada (Resim 4) Yunan tanrısı Asklepios’un uyuyan bir hastayı elleriyle tedavi ettiği görülmektedir.

Rüyalar aracılığıyla bulunan tedavi yöntemi, uykuyu sağlık alanında etkin kılmıştır. Uyku tanrısı Hypnos (Resim 5) sağlık Tanrıçası ile birlikte tasvir edilmiştir. Hypnos, kanatları ve kıvrımlı saçlarıyla sağlık tanrıçasının ayakları yanında uyuyan bir çocuk olarak betimlenmiştir. “Sağlığı temsil eden Hygieia ile uykuyu temsil eden Hypnos arasındaki ilişki, ilaç ve telkin terapisini içeren uykunun, kişinin rüyasında tasavvur ettiği gibi esenliğin ve dolayısıyla iyileşmenin ana bileşeni olduğu inancına dayanmaktadır” (Gülşen ve Durugönül, 2020, s. 305).

Uyku anında ortaya çıkan rüyalar, ruhun farklı bir dünyaya yolculuğu olarak tanımlanmıştır. Bu sırada ruh ile bedenin birbirinden ayrılması, bedenin hareketsizliği ve bilinç kaybı dolayısıyla uyku, ölüm ile ilişkilendirilmiştir. Uyku ve ölüm arasında kurulan bağlantı mitolojik olaylara da konu olmuştur. Uyku tanrısı Hypnos ve Ölüm tanrısı Thanatos, kendilerine verilen isim ve görevlerle bu bağlantının bir sembolü haline gelmiştir. Sosyal yaşamda kabul gören veya sosyal yaşam biçimini oluşturan bu anlatılar gündelik kullanım nesnelerinin üzerine tasvir edilmiştir.

Resim 5: Sağlık Tanrıçası Hygieia ve Uyku Tanrısı Hypnos, MS 140-190, Memer Heykel, 64,5 x 26,7 cm, Boston Güzel Sanatlar Müzesi.

Kaynak: <https://collections.mfa.org/objects/4>
Erişim Tarihi 18/02/2024.

Resim 6: Theseus, Ariadne ve Hypnos, MÖ 400-390, Apulian Kırmızı Figürlü Stamnos, Boston Güzel Sanatlar Müzesi.

Kaynak:

<https://collections.mfa.org/objects/15407> Erişim Tarihi 20/02/2024.

Resim 7: Thanatos ve Hypnos, Sarpedon'u Taşıyor, MÖ 6. Yüzyıl, Kırmızı Figürlü Kaliks Krateri, Metropolitan Sanat Müzesi.

Kaynak:

<https://www.theoi.com/Gallery/N12.1.html> Erişim Tarihi 20/02/2024.

Yunan'da su ve şarabı karıştırmak veya depolamak için kullanılan kapların üzerine Gece tanrısı Nyx'in ikiz çocukları Hypnos ve Thanatos'un bir olayı resmedilmiştir. İlk görselde (Resim 6) Hypnos uykusunda terk edilen Ariadne'nin yanında tasvir edilmiştir. İkinci görselde (Resim 7) ise Hypnos ikiz kardeşi Thanatos ile birlikte. Maskeli ve kanatlı bu iki figür, Zeus'un oğlu Sarpedon'un ölü bedenini Likya'ya götürürken tasvir edilmiştir.

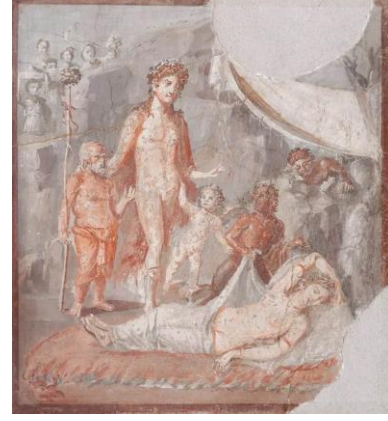
Uyku, özellikle arzu nesnesi olarak kadın figürlerin eşleriyle karşılaşmasını anlatan antik efsanelerde önemli bir role sahiptir. Karşılaşma bazen kişinin isteği dışında ve habersiz gerçekleşmektedir (Ruvoldt, 2004, s. 98). Ariadne mitinin birçok versiyonu, Ariadne'nin Theseus ile yaptığı yolculukta uyumasına odaklanır. Uyuyan Ariadne temsillerinde uyku, mitolojik karakterlerin temsil ettiği özellikleri yıkıcı bir güç olmaktan çıkmıştır. Uyku, kişi üzerinde meydana getirdiği bilinçsizlik durumunu ve habersiz karşılaşmayı anlatan bir araç olmuştur.

Resim 8: Uyuyan Ariadne, MÖ 2. yüzyılın başlarındaki Bergama okulunun bir modelinden esinlenilen Roma kopyası, Frig mermeri. Heykel galerisi, Vatikan Müzeleri.

Kaynak:

<https://www.flickr.com/photos/carolemage/50762890538/in/photostream/> Erişim Tarihi 20/02/2024

Resim 9: Dionysos'un uyuyan Ariadne'yi keşfetmesi, MS 1. Yüzyıl, Fresk, Ulusal Arkeoloji Müzesi.

Kaynak:

<https://www.petersommer.com/blog/another-thing/vatican-ariadne> Erişim Tarihi 20/02/2024

Klasik efsaneye göre Girit kralının kızı Ariadne, Atina kahramanı Theseus'a aşık olur ve ona ipek bir iplik vererek, insan yiyen Minotaur'un yaşadığı labirentten kaçmasına yardım eder. Theseus, Atina'ya yaptıkları yolculuk sırasında Ariadne ile evleneceğine söz verir ancak onu Naxos adasında uyuduğu sırada terk etmiştir. Ariadne, Dionysos tarafından keşfedilip evlendiğinden ve Theseus tarafından terk edildiğinden habersiz, derin bir uykudadır. Heykel (Resim 8) Ariadne'nin bu iki olay arasındaki uyku anını ve içinde bulunduğu olaylara karşı pasifliğini göstermektedir. Olayın akışını içeren fresk (Resim 9) olaydan sonra Ariadne'yi ziyaret ederek uykusunda izleyen Dionysos'u betimlemektedir. Görsellerin ortak noktasını uyku kavramı oluşturmaktadır. Uyku kişiyi izlenebilir bir arzu nesnesine dönüştürmekte ve kişinin bu süreç üzerindeki etkinliğini elinden almaktadır.

3.2. Ortaçağ

Ortaçağ'da hızla yayılan Hristiyanlık, sanatçı ve sanatı üzerinde etkili olmuştur. Dini yapıları süsleyen heykeller, yeni inanç sistemi ile eski inanç arasındaki ayrımı desteklemek amacıyla yasaklanmıştır. Resimler ise dini olayların kalıcılığını sağlaması açısından faydalı bulunmuş ve dini referanslar üzerinden şekillenmeye başlamıştır.

MÖ 500 yıllarında ortaya çıkan doğanın gözlemlenmesi MS 500 yıllarında bırakılmıştır. Beden betimlemelerinde derinlik algısı yaratmak için yapılan gözlemler terk edilmiş, oran ve perspektiften uzaklaşmıştır. Genellikle sanatçısı bilinmeyen resimler, doğayı gerçekçi bir şekilde yansıtmak için değil, aynı inanca sahip kişilere kutsal öyküleri yalın bir şekilde aktarmak için yapılmıştır (Gombrich, 1994, s. 136-165). Bu dönemde uyku tasvirleri, sosyal yaşamı şekillendiren ve dolayısıyla sanatın içeriğini oluşturan dini öykülerle bağlantılı olarak, tanrıdan gelen mesajları ilettiğine inanılan rüyalarla ilişkilidir. Örneğin; Matta İncili'nde yer alan bir olayı anlatan Magi'nin Rüyası, (Resim 10) Ortaçağ'da önemli bir konudur.

Resim 10: Magi'nin Rüyası, Queen Mary Psalter'dan alıntı, İngiltere.

Kaynak: <https://www.interestly.com/history-of-bed-in-medieval-and-early-modern-times/> Erişim Tarihi 21/02/2024.

Resim, Hristiyanlıkta üç bilge olarak tanınan Magi'nin, bebek İsa'nın yerini kral Herod'da açıklamaktan kaçınmaları konusunda uyarıldığı bir rüya anının görselidir. Başında bulunan taçlardan kral olduğu bilinen üç bilge adam birlikte uyumaktadır. Figürlerin hemen üstünde havada asılı bir melek resme dahil olmuştur. Melek, Magi'ye Herod'dan kaçarak evlerine farklı bir yoldan dönmelerine yardımcı olacak yıldızı parmağıyla işaret etmektedir (Morris, 2019 Erişim Tarihi 21/02/2024).

Ortaçağ'da uyku, ilahi mesajlara ulaşma sebebiyle yararlı bulunurken aynı zamanda korkulan bir durumu da ifade etmektedir. Uyku anındaki bilinç kaybı dolayısıyla çevreye karşı veya uykuda oluşabilecek olumsuzluklara karşı savunma mekanizmasının işlevini

yitirmesi, bununla birlikte uyku anındaki bedenin pozisyonunun kötü ruhları barındıran rüyalara, hastalıklara ve ölüme sebep olduğu düşüncesi korkuların temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple Ortaçağ boyunca insanlar korkuya neden olan tehlikelere karşı koruyucu uyku pozisyonları geliştirmiştir. Yusuf'un Rüyası (Resim 11) tıpkı Magi'nin rüyasını anlatan resimde olduğu gibi ilahi bir mesajın iletilme anına odaklansa da uyku halindeki figürlerin pozisyonu uyku anındaki tehlikelere karşı alınan önlemin bir göstergesi niteliğindedir.

Resim 11: II. Henry, 1002-14, Yusuf'un Rüyası, 15,9 x 13,5 cm, Bamberg Eyalet Kütüphanesi, Almanya.

Kaynak: https://en.m.wikipedia.org/wiki/Seeon_Evangeliary Erişim Tarihi 23/02/2024.

Resmin ortasında ve sağ alt köşede yer alan figürler yarı oturur pozisyonda uyumaktadır. Bedenin bu duruşu kullanılan yastık ve eller ile desteklenmektedir. Çünkü zemine paralel uyumanın, kabusları tetikleyerek karabasan olarak bilinen kötü ruhların ziyaretine ve nefes almayı zorlaştırarak kişinin ölümüne neden olduğu düşünülmektedir (Curzi-Dascalova ve Curzi, 2012 s. 12).

3.3. Rönesans

Sanat üzerindeki dini baskı, halkın dini ve ruhban sınıfının öğretilerini sorgulamaya başlamasıyla azalmıştır. Sadece dini temaları görselleştiren “ressamlar 14. yüzyılın başlarında Ortaçağ'ın alışlagelmiş formlarını geride bırakarak, görme alışkanlıklarını günümüze kadar belirleyecek olan perspektif kurallarını geliştirmiştir” (Krausse, 2005, s.

6). Giotto di Bondone ise geliştirmiş olduğu yeni resimsel özelliklerle, Rönesans’a geçişi işaret eden önemli bir sanatçıdır. Giotto, yaptığı resimlerle Ortaçağ resminin yüzeysel ve önem perspektifine dayalı resim kurallarının dışına çıkmıştır. Resimlerinde uyguladığı yeni biçim ve perspektif kurallarıyla figürlerin bedensel özelliklerine önem vererek ortaya çıkacak Rönesans sanatının temelini oluşturmuştur (Krausse, 2005, s. 7).

Resim 12: Giotto di Bondone, 1297-99, Aziz Francis Efsanesi: 3. Saray Rüyası, Fresk, 270 x 230 cm, San Francesco, Assisi.

Kaynak: https://www.wga.hu/html_m/g/giotto/assisi/upper/legend/franc03 Erişim Tarihi 23/02/2024.

Eser, (Resim 12) Hristiyanlıkta önemli bir figür olan Aziz Franęesko’nun rüya anını göstermektedir. Varlıklı bir hayatı olan ve gördüğu bir rüyadan sonra inzivaya çekilerek mütevazı bir hayat süren Franęesko, resmin sol tarafında bir yatakta uyurken gösterilmiştir (Koç, 2020, s. 948). Yatağın arkasında başındaki haleden kutsal olduğu anlaşılan bir figür yer almaktadır. Figürlerin boyutlarından önem perspektifi dışına çıkıldığı ve gerçekçi bir perspektif algısının oluşmaya başladığı anlaşılmaktadır. Kompozisyonda insan, mekan ve doğa bir bütün olarak birlikte verilmiştir. Resim her ne kadar dini içerikli olsa da resmin arkasına hakim olan mavi renk ve mekan algısı dünyevi olana işaret etmektedir. Aynı zamanda uyku anında görülen rüyayı dünyevi bir düzleme taşımaktadır.

Piero della Francesco, Konstantin’in Rüyası (Resim 13) isimli resminde, Hristiyanlık inancının gücünü ortaya çıkararak yasal olarak kabul edilmesini sağlayan rüya anını tasvir etmiştir. Konstantin, Milvian Köprüsü savaşından hemen önceki rüyasında bir meleğin ona savaşın sonucunu işaret ettiğini görmüştür.

Resim 13: Piero Della Francesca, 1453, Konstantin'in Düşü, Fresk, 329 x 190 cm.

Kaynak: <https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-f/francesco-piero-della/piero-della-francesco-konstantinin-dusu-7273/> Erişim Tarihi 24/02/2024.

Resimde, (Resim 13) Konstantin önu açık bir çadırın içinde yatağında uyurken tasvir edilmiştir. Resmin ön planında iki görevli ayakta nöbet tutarken, bir görevlide yatağın kenarında oturmaktadır. Gecenin karanlığındaki bu figürler, yukarıdan resme dahil olan meleğin yaydığı ışıkla aydınlanmaktadır. Işık, çadıra hacimsel bir etki kazandırmış ve renk değerini oluşturarak mekanda derinlik hissi oluşturmuştur. Işık ve gölge kullanımıyla oluşturulan hacimsel etki, figürlerdeki fiziksel gözlemler dolayısıyla gerçekçi bir beden algısı, özellikle figürlerin duruşu Ortaçağ'ın düz figür geleneğinden kopuşu göstermektedir (Curzi-Dascalova ve Curzi, 2012, s. 62). İlahi bir mesajı iletme üzere orada olan melek Konstantin'i işaret etmektedir. Nöbetçiler ise aynı karede oldukları melekten habersizdir. Çünkü farklı bilinç, zaman ve mekan algısını birlikte gösteren bu resimde melek, uyuyan Konstantin'in rüyasındadır.

Rönesans'a kadar geri planda kalan bilim ve gözlem yeniden canlanmaya başlamıştır. Sanatçıların geleneksel yöntemleri kullanmak yerine araştıran, gözlemleyen akılcı bir tutum izlemeye başlaması, tasvir edilen beden, doğa ve mekan algısını sembolik bir anlatım aracı olmaktan çıkarmıştır. Rönesans'a hakim olan hümanist anlayış, insan formunun sanatta daha doğru temsil edilmesini sağlamıştır. Leonardo da Vinci ve Michelangelo gibi sanatçılar figürleri doğru yansıtmak için anatomik araştırmalar yapmıştır. Andreas Vesalius'un insan anatomisi üzerine yayınları, vücudun sistematik

olarak incelenmesini vurgulamış ve modern nöroanatominin temellerini atarak toplumu, sanatı ve sanatçıyı etkileyen yeni anlayışları beraberinde getiren bir süreci başlatmıştır (Gomes, 2023, s. 34).

Bu dönemde sanatçılar uyku ve rüya sahnelerini ahlaki ve dini imajları temsil eden alegoriler olarak kullanmıştır. Raphael'ın uyuyan figürü, (Resim 14) Romalı general Scipio'nun rüyasını anlatmaktadır.

Resim 14: Raphael, 1504, Bir Şövalyenin Rüyası, Tempera, 17,1 x 17,3 cm, Ulusal Galeri, Londra.

Kaynak: <https://artuk.org/discover/artworks/an-allegory-vision-of-a-knight-114270> Erişim Tarihi 09/03/2024.

Scipio, evinin bahçesindeki bir defne ağacının altında uyumaktadır. Resmin arka planını oluşturan manzara ve kullanılan renkler resimde derinlik oluşturmaktadır. Yanında fazilet ve zevki temsil eden iki figür bulunmaktadır. Özellikle kıyafetlerdeki ışık ve gölge kullanımı, gerçekçi anatomik yapıya sahip figürlere hacimsel etki kazandırmıştır. Zevki temsil eden figür, rüzgarda uçuşan elbisesi ve saç kurdelesiyle uyuyan figürün sağ tarafındadır. Elinde tuttuğu çiçekle Scipio'nun evde kalarak hayatını savaşın dehşetinden uzak geçirmesi gerektiğini söylemektedir. Fazilet ise erkeksi giyimiyle figürün solunda yer alırken uyuyan figüre uzattığı kitap ve kılıçla savaşması gerektiğine işaret etmektedir. Aynı zamanda savaşı kazanırsa sahip olacağı gururdan bahsetmektedir (<https://www.nationalgallery.org.uk/research/research-resources/studying-raphael/passage-in-the-punica> Erişim Tarihi 09/03/2024).

Birçok sanatçı mitolojik temalardan ve efsanesi karakterlerden etkilenecek dönemin gerçeklik algısını, olay ve kavramlara bakış açısını uyku tasvirleri ile yansıtmıştır. Sanatçıların uyku tasvirleri, konu edinilen mitolojik hikaye ve karakterlere bağlı olarak bazen birebir anlatılan olayı, uyku eylemini ve bu eylemin sonucunda gerçekleşen olguları betimlerken bazen de tasvir edilen karakteri eleştiren bir araç olarak kullanılmış ve farklı anlamları ifade etmiştir. Bu anlamsal farklılıklar, uyku halindeki kişinin değişen fizyolojik ve ruhsal eylemleriyle bağlantılıdır.

Sandro Botticelli'nin Mars ve uyuyan Venüs tablosu, (Resim 15) uyku durumunun mitolojik karakter üzerindeki etkisini gösteren önemli bir örnektir.

Resim 15: Sandro Botticelli, 1485-86, Venüs ve Mars, 69,2 x 173,4 cm, National Gallery, Londra.

Kaynak: <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/sandro-botticelli-venus-and-mars> Erişim Tarihi 09/03/2024.

Resim, karşılıklı uzanan bir çiftin cinsel birliktelik sonrası dinlenmesini konu edinmektedir. Sağ tarafta Savaş Tanrısı Mars, çevresinde olup bitenden habersiz bir şekilde uyumaktadır. Mars'ın aksine oldukça bilinçli ve düşünceli görünen Venüs, kolunun altındaki yastığa yaslanmakta ve uyumakta olan Mars'ı izlemektedir. Buradaki uyku hali cinsel birliktelik sonrası mutluluğu ifade etmektedir. (Leppert, 2021, s. 374). Ancak Mars'ın arkaya doğru yaslanmış bedeni ve başı onu oldukça pasif ve güçsüz göstermektedir. Bununla birlikte miğfer ve mızrak gibi savaş aletlerinin bebek satirler tarafından oyun haline getirilmesi, Mars'ın uyku halindeki savunmasızlığının bir göstergesidir. Mars o kadar bilinçsizdir ki yalnızca savaş aletleri değil, kendisi de kulağına deniz kabuğuyla üfleyen satir için bir oyun haline getirilmiştir. Dolayısıyla bu tabloda uyku durumu, gücüyle tanınan savaş tanrısı Mars'ı silah ve zırhından arındırarak alt eden, savunmasız ve zayıf gösteren bir güçtür.

Tıpkı Mars gibi dünyevi etkinliklerden habersiz bir şekilde uyuyan ve uyku olgusuyla temsil ettiği özelliklerinden arındırılmış bir diğer mitolojik karakter, Lorenzo Lotto'nun Apollon'udur (Resim 16). Lotto, Musalar ve Apollon'a atfedilen özellikleri kullanarak, ilham ve rasyonel yaratım arasındaki ayrımı ifade etmektedir. Bunun içinde uyku ve uyanık olma durumundan yararlanmaktadır.

Resim 16: Lorenzo Lotto, 1549, Uyuyan Apollon, Tuval Üzerine Yağlıboya, 44,5 x 74 cm, Museum of Fine Arts, Budapest.

Kaynak: <https://www.mfab.hu/artworks/8887/> Erişim Tarihi 09/03/2024.

Apollon sanat, müzik, kehanet gibi birçok şeyin tanrısı olarak anılmakta ve akılla ilişkilendirilmektedir. Musalar, her biri farklı sanattan sorumlu ilhamın bedenleşmiş halidir. Fakat hepsi Apollon'un rasyonel düzeniyle kontrol altındadır. İlhamı yönetmesi gereken aklı ve kadının doğasını evcilleştiren düzenleyici gücü temsil eden Apollon, defne ağaçlarından oluşan bir ormanda uyumaktadır. Musaların giysilerini ve tüm niteliklerini, denetledikleri sanatların simgelerini, terk edip bakireler gibi eğlendiğinden habersizdir. Apollon'un başının üzerindeki Şöhret, olay yerinden kaçmaya hazırlanır gibi havada durur. Apollon'un ayakları altındaki rastgele bir kenara atılmış kitaplar, müzik aletleri ve giysiler Musaların ayrılışlarındaki aceleye tanıklık etmektedir. Apollon'un uykusu ilham perileriyle olan uyumunu kontrolden çıkarmış, temsil ettikleri özellikleri kaybeden Musa'lar disiplinsiz hale gelmiştir. Uyku, mantığı ortadan kaldırarak denetim altındaki dürtüleri açığa çıkarmıştır. Bununla birlikte Lotto, erkek ve kadının doğası hakkında kabul gören fikirleri, Apollon ve İlham perilerini tasvir ederken kullandığı uyku ve uykusuzluk olgusuyla ortaya çıkarmaktadır. Felsefi ve dini söylemler; akılla ilişkilendirilen erkeğin aksine doğa ile benzerliği nedeniyle kadını, akıldışı ve dünyevi olan bedene indirgemıştır (Gezgin, 2013, s. 75). Kadın, mantıksız ve dengesiz duyguların

alanı olarak, erkeğin rasyonel kontrolüne ihtiyaç duymaktadır. Ancak Apollon'un uykusu İlham Perilerinin akıldışı, denetimsiz doğalarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Lotto'nun uyku olgusu, her ne kadar fiziksel bir durağanlık gibi görünse de kadın ve erkeğe yüklenen akıl ve akıldışı süreçleri eleştiren önemli bir temsil aracıdır. Aynı zamanda akılsal süreci sekteye uğratarak aklın ve disiplinin gerekliliğine işaret etmektedir. (Ruvoldt, 2004, s. 70).

Giorgiane'nın çalışmasında (Resim 17) Venüs, değişen toplumsal ve kültürel yaşam biçimlerine paralel olarak ideal beden ve cinselliğin simgesi haline gelmiş mitolojik bir karakterdir.

Resim 17: Giorgiane, 1508-10, Uyuyan Venüs.

Kaynak: <https://artsandculture.google.com/asset/sleeping-venus/xgFm1GCECrnfQA?hl=tr> Erişim Tarihi 11/03/2024.

Figürün pozisyonu, batı sanatının belirli dönemlerinde baştan çıkarmayla ilişkilendirilmiştir. Bedenin oluşturduğu kıvrımların doğa ile olan benzerliği, doğayla arasında doğrudan bir bağlantının olduğuna işaret ederek doğurganlıkla ilişkisini vurgulamaktadır (Shapiro, vd. 2014, s. 3). Figürün kapalı gözleri Venüs'le ilişkilendirilen cinsellik olgusunu güçlendiren destekleyici bir ifade biçimi olarak kullanılmıştır. Diğer yandan seyirlik bir nesne gibi yerleştirilen Venüs'ün uykusu, etrafındaki her şeye mesafe koyarken dikizlenmeye izin vermektedir. Uykunun aklı ve duyu organlarını bir süre devre dışı bırakması kişinin kontrolünü yok etmektedir. Bağlantılı olarak Venüs'ün uykusu, bedenini izlenebilir ve savunmasız bırakmıştır.

Bellini'nin Tanrıların Ziyafeti (Resim18) isimli çalışması da benzer bir mitolojik hikayenin görüntüsüdür.

Resim 18: Giovanni Bellini, 1514-29, Tanrıların Ziyafeti, 170, 2 x 188 cm, National Gallery of Art, Washington DC.

Kaynak: <https://www.nga.gov/collection/art-object-page.1138.html> Erişim Tarihi 12/03/2024.

Hikayeye göre, Dionysos töreni sırasında Pripos çok içmiş ve Lotis adlı bir periye aşık olmuştur. Gece Bakkhaların uymasını fırsat bilen Priapos uyuyan Lothis'ten faydalanmak için yanına gitmiş ancak eşeğin bağırmasıyla Lotis uyanarak kaçmıştır. Priapos'da uyanan kalabalığın içinde kalarak alay konusu olmuştur. Mitin Roma versiyonunda Lotis yerine tanrıça Vesta vardır ve eşeğin bağırışı, tanrıçayı uyandırarak tehlikeden koruyan bir dış uyarandır (Erhat, 1996).

Rönesans'ın önemli sanatçılarından biri olan Tiziano Vecellio'nun resimde (Resim 19) kadın bedeninin savunmasız ve gözlemlenebilir alanına bir örnektir.

Resim 19: Titian, 1523-26, Andrialıların Bacchanal'ı, Tuval Üzerine Yağlıboya, 175 x 193 cm, Museo del Prado, Madrid.

Kaynak: https://www.wga.hu/html_m/t/tiziano/08a/1ferra3.html Erişim Tarihi 12/03/2024.

Tiziano'nun Ferrara dükü için yaptığı üç mitolojik konulu resimden biri olan Andrialıların Baküs Şöleni (Resim 19) yunan kökenli bir yazarın 3. yüzyıldan kalma bir pasajından esinlenerek tasvir edilmiş ancak metne tam anlamıyla bağlı kalınmamıştır. Titian, şair tarafından anlatılan kutlamayı Rönesans döneminin resimsel özellikleriyle birleştirmiştir. Kullanmış olduğu ışık ve gölge karşıtlıkları kontur çizgilerini yumuşatarak manzarada sakin ve uyum duygusu uyandıran bir atmosfer oluşturmuştur. Kutlama, Şarap tanrısı Dionysos sayesinde şarap nehirleri akan Andros adasında gerçekleşmektedir. Resmin ön planında Rönesans dönemine ait kıyafetlerle eğlenen kalabalık bir figür grubu yer almaktadır. Resmin arkasında nehir üzerinde Dionysos'un adaya geldiği bir gemi ve şarabın etkisiyle kendinden geçmiş bir erkek figür vardır. Sağ köşede ise uyuyan erkek figürün aksine genç bir kadın yer almaktadır. Bu kadın uykusunda terk edildiği sırada Dionysos tarafından bulunan Ariadne'nin bir temsilidir (Canga, 2009, s. 52). Farklı bir zaman ve olay anının temsili olan bu figür çıplaklığı ile dini tapınma ve bedensel zevklerin birbirine karıştığı kutlamanın erotizmini vurgularken, uyku durumu ise bu duyguyu güçlendiren bir anlatım aracıdır.

Bu hikayelerin hepsinde uyku, kadını savunmasız bırakarak cinsel açıdan ulaşılabilir bir arzu nesnesi haline getirmiştir. Uyuyan figürler güçlerinin farkında değildir ve arzularını uyandırdıkları tanrıların isteklerini karşılayan ve onların insafına kalmış savunmasız birer imgedir.

3.4. Maniyerizm

16. yüzyılda başlayan reform hareketi ve Kopernik devrimi, kilise öğretilerine ters düşen bilimsel açıklamalar getirmiştir. Bilim ve kilise arasındaki bu kopuş eş zamanlı olarak sanata da yansımıştır. Sanatçılar, değişen dünya görüşünü akılcı ve dengeye dayalı sanat kurallarıyla ifade etmenin imkansız olduğuna inanarak dogmatik inançların beden tasvirleri üzerindeki sınırlayıcı, değişmez kurallarını ve hümanist anlayış üzerine kurulan idealize edilmiş kusursuz beden, aynı şekilde uyum ve ahengi önceleyen sanat kurallarına karşı yeni bir üslup geliştirmiştir. Maniyerist ressamalar bedeni uzuvları uzamış, deforme edilmiş, abartılı ve orantısız bir şekilde tasvir etmeye başlamıştır. Artık ideal görüntü yerine sanatsal biçimlerin araştırıldığı bireysel teknik ve öznel bakış açısı sanata dahil olmuştur (Krausse, 2005, s. 23). Ancak sanatçıların uyku olgusuna yaklaşımı

değişmemiştir. Uyuyan beden tasvirleri, anlatılmak istenen konunun bir anı ve tamamlayıcı ögesi olarak resimlerde yer almaya devam etmiştir.

Maniyerizmin önde gelen isimlerinden El Greco, kutsal öyküleri benimsemiş olduğu yeni üslupsal özelliklerle betimlemektedir. Uyku ise kutsal öykülerde geçen anı doğrudan yansıtmaktadır. Greco'nun Bahçedeki Acı (Resim 20) resmi İsa'nın zeytin Dağı'ndaki son gecesini tasvir etmektedir.

Resim 20: El Greco, 1590, Bahçedeki Acı, Tuval Üzerine Yağlıboya, 102 x 131 cm.

Kaynak: <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/studio-of-el-greco-the-agony-in-the-garden-of-gehsemane> Erişim Tarihi 12/03/2024.

İncil'e göre Yahuda'nın yaklaşan ihanetini bilen İsa öğrencisi Petrus, Yakup ve Yuhanna ile Gethsemane Bahçesi'ne gitmiştir. Aynı bir yerde dua eden İsa, onlardan nöbet tutmalarını istemiştir. Ancak iki defa geri döndüğünde onları uyurken bulmuş ve uyandırmıştır. Üçüncü kez geri döndüğünde onlardan uyuyup dinlenmelerini istemiştir. Çünkü düşmanların eline teslim edilmesinin zamanı gelmiştir (Phelan, 2017, s. 6). Resimde betimlenen dağ kullanılan renklerle hayal alemini yansıtan bir mekana dönüşmüştür. Resmin ortasında bulunan İsa, kendisine Kupa uzatan melekten gelen doğaüstü bir ışıqla aydınlanmıştır. Resmin arka planında bulunan öğrenciler tıpkı İncil'de anlatıldığı gibi uyumaktadır. Olağanca uzamış ve deforme olmuş uyuyan bedenler, İsa'nın acısı karşısında hareketsizdir ve onun fedakarlığı uyku aracılığıyla gerçekleşmiştir.

3.5. Barok

Reform hareketinin getirdiği yeni anlayışlara karşı Katolik ülkelerde ortaya çıkan farklı dünya görüşü ve sanat anlayışının bir arada görüldüğü Barok Dönemde; resimlerde mekanın derinlik duygusu, hareketlilik ve kütleli etki, ışıql ve gölge kullanımıyla oluşturulurken resimlerin içeriği, dini ve mitolojik konuların yanı sıra iç mekan, manzara,

portre ve günlük yaşama dair konuları barındırmaktadır. Barok sanatçıların uyku tasvirleri ise bu temaların içinde dini ve alegorik anlamları ifade etmektedir.

Uykunun bedensel ve zihinsel etkinliklerin azaldığı bir dinlenme durumunu tanımlaması, karakter ve eylemlerin özelliklerini tam tersi yönde etkilemektedir. Böylece karakterlere atfedilen özellikler anlamından uzaklaştırarak pasifleşmektedir. Örneğin, Lotto'da (Resim 16) akılla ilişkili olmayan zevkleri ortaya çıkaran uyku olgusu, Caravaggio'da (Resim 21) tam tersine dünyevi zevkleri bir kenara bırakmaktadır.

Resim 21: Caravaggio, 1608, Uyuyan Aşk Tanrısı, Tuval Üzerine Yağlıboya, 71 x 105 cm, Palazzo Pitti, Floransa.

Kaynak: https://www.wga.hu/html_m/c/caravagg/10/63sleepi.html Erişim Tarihi 15/03/2024.

Caravaggio, her türlü abartı ve süslemelerden uzak gerçekçi bir üsluba sahiptir. Özellikle ışığı alışılmışın dışında kullanan sanatçı, figürlerini yapay aydınlatmalı karanlık ve kapalı bir alanda resmetmektedir. Işık ve karanlıktan yararlanarak figürlerine güçlü anatomik aynı zamanda hacimsel etkiler kazandırmaktadır. Işığı yalnızca anatomiyi ortaya çıkarmak için değil özenin ruhsal boyutuna ulaşmak için de kullanmaktadır. Caravaggio çalışmalarında, Rönesans'ın ideal güzellik algısı ve Maniyerizm'in yapaylığının dışına çıkarak dini ve mitolojik karakterleri çalışan, yorulan veya yaşlanan herhangi bir insan gibi resmetmektedir (Krausse, 2005, s. 34-35). Caravaggio'nun bu tablosu da uyuyan mitolojik bir karakteri içermektedir. Figür, bir çift kanadı, başını dayadığı ok kılıfı ve sol elinde tuttuğu oku ile aşk tanrısını çağrıştırmaktadır. Ancak bedeni bir tanrıda olması gereken ideallikten uzak ve deforme. Bedenin deforme ve çarpık duruşu huzursuz bir rüya görüntüsünü çağırırsa da bu resimdeki en önemli ifade nesnesi Aşk Tanrı'sını dünyevi görevlerinden alıkoyan uyku halidir.

Sanat tarihi literatüründe, hakkında sınırlı bilgi bulunan ressam Domenico Fetti, Mantova Dükü ve kardinal Ferdinando Gonzaga'nın sarayı için yaptığı dini temalı resimlerle anılmaktadır (Mar Borobia). Matta İncili'nde, dini yaşam ve ölümden sonraki hayatı anlatan metaforik öyküleri resmeden sanatçının, Tares Ekici Benzetmesi (Resim 22) uykunun alegorik bir temsildir.

Resim 22: Domenico Fetti, 1620-21, Tares Ekici benzetmesi, Panel Üzerine Yağlıboya, 60,4 x 44,4 cm, Thyssen Ulusal Müzesi.

Kaynak: <https://www.museothyssen.org/en/collection/artists/fetti-domenico/parable-weeds> Erişim Tarihi 15/03/2024.

İncil'de geçen benzetmeye göre şeytan, herkes uyurken buğdayların arasına zehirli tohumları olan delice ekerek iyiliği yok etmek ister. Benzetme yaratıcının, kötülerle birlikte iyiliğinde yok olmaması için bu zehirli otların koparılmaması ve hasat zamanı iyi ve kötü arasındaki ayrımı yapacağım yönündeki uyarısıyla son bulur (<https://incil.info/kitap/Matta/13> Erişim Tarihi 15/03/2024). Bahsi geçen benzetmeye göre, resmin ortasında bulunan figür, ekici olarak tasvir edilen şeytandır. İşçilerin uykusundan yararlanarak yabani tohumları toprağa atan bu şeytani figür, kilisede yayılan sapkınlığın metaforudur (Askew, 1961, s. 34). Tüm gerçekçiliğiyle tasvir edilen uyuyan üç figür ise iyiliğin temsilleri olarak resmin önünde yer almaktadır. İyi ve kötünün benzetmesi olan bu resimde sanatçı, iyiler uyurken kötülüğün ortaya çıkma anını göstermiştir. Ayrıca kilisenin bir eleştirisi olarak ele alındığında figürlerin uykusu, ruhsal bir uyku veya inancın yitirilmesi ve bununla birlikte kötülüğün ortaya çıkması olarak da

yorumlanabilirken aynı zamanda uykunun kötülüğe karşı umursamaz olduğu da söylenebilir.

Rubens ve Velazquez aynı mitolojik hikayeyi iki farklı şekilde resmetmiştir. Merkür ve Argus olarak isimlendirilen resimlerin alt metnini Io'nun ineğe dönüştürülmesi oluşturmaktadır. Mitolojik hikayeye göre Jüpiter, nehir tanrısı Inachus'un kızı Io ile olan ilişkisini karısından saklamak için Io'yu bir ineğe dönüştürür. Juna, kocası Jüpiter'i hayvanı ona vermesi konusunda ikna ederek, Argus'u onu koruması için görevlendirmiştir. Io'nun kurtulması zordur çünkü Argus'un yüz tane gözü vardır ve görev başındayken yalnızca ikişer tanesi dinlenmek amacıyla kapanmaktadır. Ancak Jüpiter daha fazla dayanamaz ve Merkür'e Argus'u öldürmesini söyler. Merkür, kanatlı sandaletleri ve uyku getiren asası ile yeryüzüne inmiştir. Oraya vardığında sandaletlerini ve kanatlı şapkasını çıkararak, sazıyla Argus'u uyutmuştur. (Ovid, 2004, s. 46-48).

Resim 23: Peter Paul Rubens, 1636-38, Merkür ve Argus, Tuval Üzerine Yağlıboya, 180 x 298 cm, Museo del Prado, Madrid.

Kaynak:

<https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/mercurio-y-argos/b0edf098-9052-4442-92b0-2d4e095a6cef> Erişim Tarihi 15/03/2024

Resim 24: Velazquez Diego, 1659, Merkür ve Argus, Tuval Üzerine Yağlıboya, 127 x 248 cm, Museo del Prado, Madrid.

Kaynak:

https://www.wga.hu/html_m/v/velazque/10/1010vela.html Erişim Tarihi 15/03/2024.

Rubens, Ovidius'un aktardığı gibi Merkür'ü (Resim 23) tanrısal gücünü oluşturan sandalet ve kanatlı şapkası olmadan resmetmiştir. Merkür uyuyan Argus'u öldürmek için harekete geçmiş görünmektedir. Velazquez'in Merkür'ü (Resim 24) tüm araçlarıyla birlikte, Argus'un eğik başına eğilerek uyuyup uyumadığını kontrol

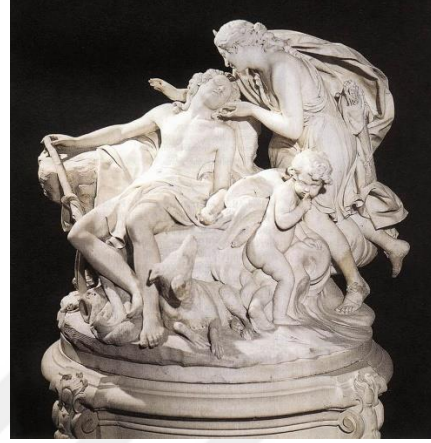
etmektedir. Uyku, Merkür'e güç kazandırırken yüz gözlü Argus'un, görme duyusunu elinden alarak pasifleştirmiş ve olacaklara karşı savunmasız bırakmıştır.

Diana ve Endymion efsanesi farklı dönemlerdeki birçok sanatçının çalışmasına konu olmuştur. Bu defa uykusunda izlenen Diana değil Endymion'dur.

Resim 25: Luca Giordano, yak. 1675-80, Diana Ve Endymion, Tuval Üzerine Yağlıboya, 149,2 x 164 cm.

Kaynak: <https://www.nga.gov/collection/art-object-page.72078.html> Erişim Tarihi 16/03/2024.

Resim 26: Slodtz, 1740, Diana ve Endymion, Mermer Heykel.

Kaynak: https://www.wga.hu/html_m/s/slodtz/rene_mic/diana.html Erişim Tarihi 16/03/2024.

Anlatıya göre, Endymion Beşparmak dağında sürülerini otlatan bir çobandır. Bu ıssız dağda onu Ay Tanrıçası Diana'dan, bir diğer Adıyla Selene'den başka gören kimse yoktur. Diana, bir gece uyuyan Endymion'u ziyaret ettiğinde güzelliğinden etkilenmiş ve ona aşık olmuştur. Ölümsüz tanrılar insanların bir çeşit ölümsüzlüğe ulaşmalarını ve tanrılarla eşit olmasını istemese de Zeus, Selene ve Endymion'un bitmeyen sevgisinden etkilenmiş ve Endymion'un isteği üzerine ona ölümsüz sonsuz bir uyku vermiştir (Erhat, 1996). Bu uyku ölümlü Endymion'u yaşlanmaktan ve ölmekten kurtaran bir güçtür. Öyle ki uzun süreli veya sonsuz uyku modelinin de önemli bir örneğidir.

Mitolojide uyku ile ilişkilendirilen çok sayıda tanrı bulunmaktadır. Bunların arasında Hypnos'un çocukları Ícelus, Phantasus ve Morpheus rüyaları getiren tanrılar olarak önemli bir yere sahiptir. Ovid, Ícelus'u rüyalarda ölü kişilerin ve hayvanların kılığında kabusların görüntüsünü oluşturan, Phantasos'u toprak, ağaç, su ve diğer cansız nesneler şeklinde gerçeküstü, aldatıcı rüyaları getiren tanrılar olarak tanımlamaktadır. Morpheus ise krallara ya da önde gelen kişilere insan kılığında görünerek tanrısal mesajları iletmektedir. Aynı zamanda kardeşleri arasında insanları taklit etme konusunda en

yetenekli tanrıdır. Morpheus, fiziksel görüntünün yanı sıra bir insanın ses tonunu, yüz ifadesini, yürüyüşünü, kıyafetlerini ve dilini de ustaca taklit etmektedir. Bu nedenle insan görüntülerini göndermek isteyen tanrılar tarafından tercih edilir. İris ve Morpheus (Resim 27) resmi bu tercih anının betimlemesidir. Anlatıya göre, Ceyx bir kehaneti danışmak için çıktığı deniz yolculuğunda çıkan fırtına nedeniyle ölmüştür. Karısı Alcyone ise bu felaketten habersiz, Juna'nın tapınağına giderek Ceyx'in dönmesi için yakarmaktadır. Juna daha fazla dayanamamış ve İris'e Morpheus'un sarayını ziyaret etmesini ve Alcyone'a, Ceyx'in kılığına girerek ölümünü anlatan bir rüya gönderilmesini söylemiştir. Bu rüya görevi için Morpheus seçilmiştir (Ovid, 2004, s. 355-356).

Resim 27: Rene-Antoine Houasse, 1688, İris yaklaşırken Morpheus Uyanıyor.

Kaynak: <https://www.worldhistory.org/Iris/> Erişim Tarihi 21/03/2024.

Resim (Resim 27) İris'in mağaraya geldiği anın görüntüsüdür. Morpheus yatağında uzanmakta ve etrafında uyuyan figürler bulunmaktadır. Morpheus'un gözleri kapalıdır ancak havada asılı duran İrisin geldiğinin farkındadır. Dolayısıyla bu resimdeki uyku tasviri anlatının nesnel bir görüntüsüdür.

İspanyol sanatçı Ribera, ışık ve gölge karşıtlığını kullanarak dini ve mitolojik konuları yalın ve gerçekçi anlayışla betimlemiştir. Ancak Yakup'un Rüyası resminde (Resim 28) ışık ve gölge zıtlıklarıyla oluşturduğu dini tema, anlatılmak istenen konunun her ayrıntısını aynı yalınlıkta göstermemektedir. Sanatçının uyuyan figürü, kutsal bir figürün uykusunu veya ilahi bir mesajın iletilme anını değil de gündelik yaşamın bir parçası olarak sıradan bir insanın uykusunu betimlemiş gibidir.

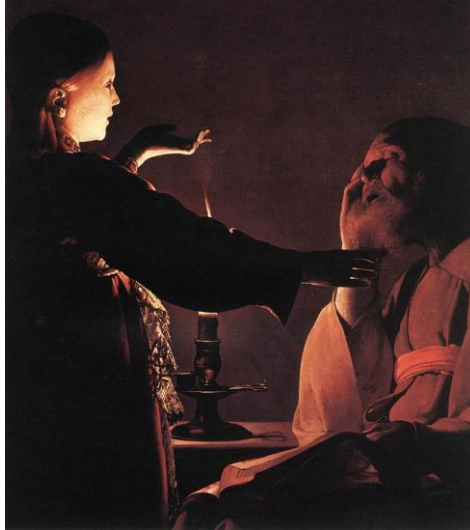

Resim 28: Jusepe de Ribera, 1639, Yakup'un Rüyası, Tuval Üzerine Yağlıboya, 179 x 233 cm.

Kaynak: <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/jacobs-dream/c84dbc72-af49-4a7c-88df-a66046bc88cd> Erişim Tarihi 21/03/2024.

Dini konuyu birçok ayrıntıdan yalıtılmış bir şekilde betimleyen ve uyku anının kendisine odaklanan sanatçı, rüya anını temsil eden melekleri arka planı oluşturan bulutların içine yerleştirmiştir. Bulutların arasından süzülen ve meleklerin varlığına işaret eden ışık ilahi bir durumun göstergesi olarak arka planda yer almaktadır. Bu anlamda resimdeki uyku hali, yaratıcıyla kurulan bir bağlantının anı olarak tasvir edilmiştir.

Bir diğer dini temalı uyku tasviri Georges de La Tour'un, Aziz Yusuf'un Rüyası (Resim 29) isimli resminde görülmektedir.

Resim 29: Georges de la Tour, 1640, Aziz Yusuf'un Rüyası, Tuval üzerine Yağlıboya, 93 x 81 cm, Musée des Beaux-Arts, Nantes.

Kaynak: https://www.wga.hu/html_m/l/la_tour/georges/2/05dream.html Erişim Tarihi 21/03/2024.

Müjde sahnesi olarak bilinen resmin sağ tarafında, masanın başında uyuya kalan Aziz Yusuf görülmektedir. Yusuf'u ziyarete gelen melek ise çocuk bedeninde tasvir edilmiştir. Anlatıya göre yaratıcı bir meleği rüyada Yusuf'a görünerek şöyle söyler: "Davut oğlu Yusuf, Meryem'i kendine eş olarak almaktan korkma. Çünkü onun rahminde oluşan, Kutsal Ruh'tandır. Meryem bir oğul doğuracak. Adını İsa koyacaksın. Çünkü halkını günahlarından O kurtaracak."(Matta 1:20-21 Erişim Tarihi 21/03/2024). Dolayısıyla gerçek yaşam ve rüya sahnesinin bir arada görüldüğü bu resimdeki uyku hali yaratıcı ve yaşayanlar arasındaki iletişimi sağlayan bir durumu ifade etmektedir.

Protestan inancının hakim olduğu Hollanda'da sanatçıya sipariş veren kilise ve aristokrat sınıfının yerini kentli tüccarlar almıştır. Böylece dini ve mitolojik konular yerine Janr resimleri olarak tanımlanan manzara, gündelik yaşam, natürmort ve portre resimleri önem kazanmıştır. Hollanda burjuvazisinin tarihçisi olarak anılan Vermeer, durağan görünen iç mekanları ve kadın figürleriyle dönemin önde gelen sanatçılarından.

Onun resimleri her ne kadar gerçeğin bir betimlemesi olsa da doğru ve yanlış yaşam biçimleri hakkında gizli mesajlar barındırmaktadır (Krausse, 2005, s. 44).

Resim 30: Johannes Vermeer, 1656-57, Uyuyan Hizmetçi, Tuval Üzerine Yağlıboya, 87,6 x 76,5 cm.

Kaynak: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/437878> Erişim Tarihi 23/03/2024.

Sanatçının Uyuyan Hizmetçi ya da Uyuyan Kız (Resim 30) olarak bilinen resminde betimlediği genç kadının üzerindeki kıyafetler, kadının evdeki rolüne dair karışıklık oluşturmaktadır. Buna göre, resmin solunda başını koluyla destekleyerek uyuyan kadın

bir hizmetçiye olmaması gereken yerde ve kıyafetler içinde tembellik yapmaktadır. Kadının önünde bulunan masadaki halı meyve tabağı ve testi kalabalık aynı zamanda düzensiz bir görüntü oluştururken, masanın üzerindeki devrilmiş bardak kadının sarhoş ve denetimsiz uykusuna işaret etmektedir. Uyuyan figürün arkasında asılı Eros tablosu, resmin konusunu aşk hikayesine bağlarken odanın açık kapısı buradan birinin ayrıldığını göstermektedir (Chapman, 2011, s. 100). Bu ayrıntılar uyku durumunu, karşılıksız aşktan kaynaklanan yalnızlık, melankoli veya ruh haliyle ilişkilendirmektedir.

Vermeer'in aksine oldukça kalabalık hareketli ve gürültülü mekanlardan uluşan Jan Steen'in resimleri, alaycı ve mizahi dünya görüşüyle öne çıkmaktadır. Steen, 17. yüzyılda ahlaki çöküşe uğramış insanların gündelik hayatını öğretici bir üslupla resmetmektedir. (Krausse, 2005, s. 44). Sanatçının resimleri meyhane, içkici topluluklar, kavgalar ve dağınık evlerden oluşurken, bu hareketli kalabalık içinde pasifleşmiş uykulu bedenler dikkat çekicidir.

Resim 31: Jan Steen, 1661–64, Ahlaksız Ev, Tuval Üzerine Yağlıboya, 81 x 89 cm, Wellington Müzesi, Londra.

Kaynak: https://www.wga.hu/html_m/s/steen/page2/dissolu.html Erişim Tarihi 23/03/2024.

Ahlaksız Ev (Resim 31) resmi, bir ailenin bozulmuş yapısını, kumar, fuhuş ve eğlenceye olan ilgisini göstermektedir. Resim çocuk ve yetişkinlerden oluşan kalabalık bir ortamı betimlemektedir. Kalabalığı oluşturan her bir figür sanki birbirinden habersiz gibi farklı şeylerle ilgilenmektedir. Evdeki dağınıklık ve hareketliliğin aksine masaya başını koyarak uyuyan figür sanki bu ortamda değilmiş gibi bilinçsiz, durağan ve cebini

kariştıran çocuktan habersizdir. Kadının uykusu, masanın önündeki kocasının başka bir kadınla ilgilenmesine izin veren, savunmasız ya da tüm bu olup bitenden yorulan bir zihnin ve bedeninin uykusunu göstermektedir (Meir Keyger, s. 5). Yerde bulunan oyun kağıtları, deniz kabuğu ve şapka erdem ve günah arasındaki bağlantıya işaret etmektedir (Burke, 2016, s. 100). Öyleyse, evin düzen ve hizmetinden sorumlu kişinin uyuyan figür olduğu göz önünde bulundurulduğunda, uyku durumu kurulan düzeni bozarak günahları ortaya çıkaran bir durumu ifade etmektedir. Resmin sağ üstünde saatle oynayan maymun, ahlaki açıdan bozulmuş aile yaşantısının sürekliliğini göstermek adına zamanı durduruyor veya farklı bir zamana işaret ediyor gibidir. Farklı bir zaman algısı doğrultusunda uyku, bir kaçış yolu olarak gerçek dışı mekan, zaman ve varlık durumuna geçişi temsil eden pasif ve ayırıştırıcı veya kmş toplumsal ahlaki gösteren bir olgudur.

3.6. Rokoko

18. yüzyılda Fransa’da değişen yönetim tarzı, sosyal yaşamla birlikte sanatta önemli değişimlere yol açmıştır. Dönemin hükümdarı konutunu Versay’dan Paris’e taşırken sarayda kalan Aristokrasi de tiyatro ve balolar gibi sosyal yaşamı hareketlendiren aktivitelere sahip olan bu kentte özel konutlarda yaşamaya başlamıştır. Aristokrasinin küçülen mekanları, sanat yapıtlarının da boyutunu etkilemiştir. Barok resminin yerini artık küçük boyutlu ve dekoratif resimler almıştır (Krausse, 2005, s. 46). Resimlerde, dönemin yaşam tarzında belli bir özgürlüğü yakalamış, eğlenen toplumun zevkine uygun, dünyevi zevklere eğilimli konular seçilmeye başlanmıştır.

Rokoko sanatını oluşturan aşk hikayeleri, erotik sahneler ve mahremiyet motiflerini eserlerine en iyi şekilde yansıtan François Boucher, dönemin Fransa’sında popüler bir sanatçıdır. Boucher, pastoral manzara ve oban betimlemelerine ilgi duymaktadır. Bu sahnelerde obanlar, Rokoko sanatının temasına uygun şekilde görevleriyle değil aşk sahneleriyle betimlenmektedir. François Boucher’in, Kesilen Uyku (Resim 32) resmi bu konunun tipik bir örneğidir.

Resim 32: François Boucher, 1750, Kesilen Uyku, Tuval Üzerine Yağlıboya, 82 x 75 cm, Metropolitan Sanat Müzesi, New York.

Kaynak: https://www.wga.hu/html_m/b/boucher/2/i_sleep.html Erişim Tarihi 23/03/2024.

Aydınlık ve pastel renkler kullanılarak oluşturulan resmin büyük çoğunluğunu ağaç ve çiçeklerden oluşan doğal bir manzara görüntüsü oluşturmaktadır. Resmin ortasındaki ağacın altında, yanlarındaki hayvanlardan anlaşıldığı üzere çoban bir çift vardır. Hemen yanındaki kayadan destek alarak uyuyan kadın, erkek figür tarafından rahatsız edilmektedir. Beklemediği bir misafir tarafından gözetlenen ve rahatsız edilen kadının uykusunun, mahremiyet kavramına işaret ettiği ya da resimdeki aşk konusunu destekleyen, bu habersiz ilişkiye izin veren, zihinsel ve bedensel bir durumu ifade ettiği söylenebilir. Aynı zamanda uyku yine bu dönemde dinlenme durumu, mutluluk ve zevk kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Mutluluk, zihinsel ve fiziksel durağanlığı, Zevk ise aşırı tutkuların reddedilmesiyle birlikte bedenin ruh ile bütünleşmesini ifade ederken bedenin hareketsiz, durağan ve uykulu temsilleri, mutluluk ve hazzın göstergesi olarak kabul edilmiştir (Johnson, 2021 Erişim Tarihi 23/03/2024).

Jean-Honore Fragonard'ın, Süslemeci ve pastel tonlarla rokoko sanatının üslubunu yansıtan mitolojik konulu Diana ve Endymion (Resim 33) resmi, uykunun mahremiyet kavramıyla ilişkisini ortaya koymaktadır.

Resim 33: Jean-Honore Fragonard, 1753-56, Diana ve Endymion, Tuval Üzerine Yağlıboya, 94,9 x 136,8 cm.

Kaynak: <https://www.nga.gov/collection/art-object-page.46026.html> Erişim Tarihi 24/03/2024.

Genç çoban Endymion, resmin arka planını oluşturan gökyüzünün, sınırlarını belirsizleştirdiği bir dağda köpeği ve bazı koyunlarıyla birlikte uyumaktadır. Çiçekli çalılarla süslenmiş manzaranın üstünde, gökyüzünde Endymion'u ziyarete gelen Diana ve hemen yanında Endymion'a ok doğrultan bir aşk tanrısı bulunmaktadır. Diana, karşılık alamayacağını bilerek geldiği bu dağda sonsuz uykudaki Endymion'u izlemektedir. Bulunduğu gerçekliğin farkında olmayan çobanın sonsuz uykusu, bedeninin bozulmasını engelleyerek sonsuz aşkı sürdüren ve gözetlenmeye izin vererek mahremiyet kavramına vurgu yapan bir durumu ifade etmektedir.

3.7. Neo-Klasisizm

1750-1800 yılları arasında Avrupa sanatı, Barok ve Rokoko sanatının form ve ifadedeki ölçsüz anlayışını terk etmeye başlamıştır. Özellikle Pompei ve Herculaneum'da yapılan arkeolojik kazılar, Antik Çağın ideallerini benimseyen Neo-Klasisizmi ortaya çıkarmıştır (Kınay, 1993, s. 139). Neo-Klasik ressamalar bulunduğu dönemin değer yargılarını, yeni bir dünya görüşünü Antik Çağ'ın biçim ve içeriklerini kullanarak daha akılcı bir tutumla temsil etmiş, böylece resimlerdeki dini ve mitolojik motiflerin yerini tarihin kendisi almıştır. Buna bağlı olarak uyku tasvirleri antik döneme işaret eden ipuçlarıyla sembolik bir ifade kazanmıştır.

Sanat Tarihi Literatüründe, Pierre Paul Prud'hon'un sanatsal üslubu hakkında farklı görüşler yer almaktadır. Fakat 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl Fransa'sındaki önde gelen sanatsal üsluplar arasında, Prud'hon'un tarzı Neo-Klasik özelliklere daha yakın bulunmuştur

(McConnell, 2010, s. 76). Pierre Paul Prud'hon'un, Roma kralını betimlediği resimde (Resim 34) uyku, politik bir tutumun alegorik görüntüsüdür.

Resim 34: Pierre Paul Prud'hon, 1811, Roma Kralının Portresi, Tuval Üzerine Yağlıboya, 46 x 56 cm, Louvre Müzesi, Paris.

Kaynak: https://www.wga.hu/html_m/p/prudhon/5kingrom.html Erişim Tarihi 25/03/2024.

Resmin ortasında, Roma kralı unvanıyla anılan bir bebek uyumaktadır. Ağaçların arasından gelen ışıqla aydınlanan bebeğin üzerindeki altın iplikle işlenmiş kırmızı örtü ve arkada asılı duran mavi kumaş, imparatorluğun sınıf farkını belirleyen bir semboldür. Figürün ayakucundan gökyüzüne yükselen kırmızı renkli bitkiler imparatorluk taçları olarak adlandırılırken tüm bu doğa görüntüsü uyuyan figürün gelecekteki gücünü temsil etmektedir (Curzi-Dascalova ve Curzi, 2015, s. 22). Uyuyan figürün aşk tanrısına olan benzerliği ise savaşçı özellikleriyle tanınan Mars'ın gücüne gönderme yapmaktadır. Ayrıca Prud'hon'un, fiziksel biçimler kazandırdığı soyut kavramlar, kullandığı klasik imalar ve kurduğu dönemsel bağlantılar noktasında uyuyan figürün çocuk İsa tasvirleriyle de bağlantılı olduğu ve İsa'ya atfedilen kutsiyetle Roma krallının gücünün yüceltildiği söylenebilir.

3. 8. Romantizm

Romantizm, eski antik kültürüne dönüş sayılan Neo-klasisizmden sonra alışlagelmiş üslupsal özellikleri reddederek, aklın önüne duyguyu koyan bir akım olarak ortaya çıkmıştır. Akıl ve sağduyunun karşısında coşkulu anlatım, fantastik öğeler, Ortaçağ efsaneleri, din duygusu ve abartılı dış dünya betimlemeleri önem kazanmıştır (Gök, 2017, s. 68). Uyku tasvirleri de bu bağlamda bilimsel araştırmaları, dönemin düşünce ve sosyal

yaşam biçimini bazen de sanatçının ilgi duyduğu geleneksel ve dini anlatıların bir görüntüsü olarak öne çıkmıştır.

Uyku ve rüyaların nasıl oluştuğuna dair araştırmalar 18. Yüzyıla gelindiğinde tıbbi referanslarla netlik kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde ivme kazanan araştırmaların üzerinde durduğu olgular, Füssli'nin *Kabus* (Resim 35) resminin kavramsal planını oluşturmuştur. Özellikle sindirim sistemi sağlığı için yapılan düzenlemelerin uyku pozisyonunu büyük ölçüde etkilediği ortaya çıkmıştır. Bu düzenlemeye göre başın uyku sırasında yastık ile yükseltilmesi, hatta yaşlı ve sindirim sistemi yavaş olanlar için dik oturarak uyumaları tavsiye edilmiştir. Sırt üstü uyumak ise kabusların fizyolojik boyutuyla yakından ilişkili bulunmuştur. Böylece uyuyanları göğüslerine oturarak avlayan ve hareket etmelerini engelleyen karabasan olarak anılan şeytani güce dair geleneksel inançlar bilimsel olarak reddedilmiştir. Rüyalar ve kabusların, kişinin sırtüstü yattığında kan dolaşımının da oluşan bozulmalardan kaynaklanan bir darlık hissinden meydana geldiği ileri sürülmüştür (Handley, 2016, s. 30).

Resim 35: Henry Füssli, 1781, *Kabus*, Tuval Üzeri Yağlıboya, 101 x 127 cm.

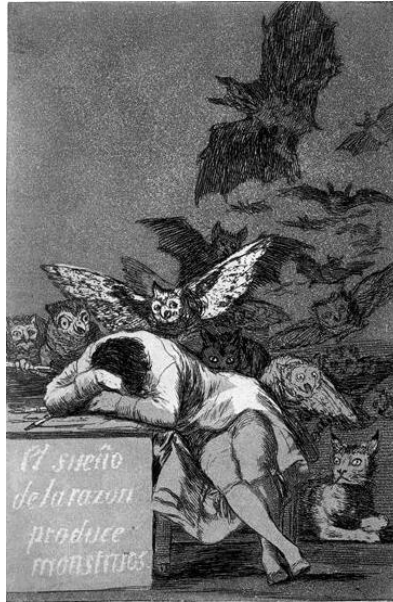
Kaynak: <https://dia.org/collection/nightmare-45573> Erişim Tarihi 27/03/2024.

Uyku anında ortaya çıkan deneyimler arasında, uyku felci ve uykuya dalarken veya uykudan uyanırken görülen halüsinasyonlar yer almaktadır. Halüsinasyonlar genellikle insan veya hayvan formunda ortaya çıkan görüntülerden oluşur, kaygı ve korku hissi ile ilişkilendirilir. Bu his, solunum düzensizliği veya eksikliğinden kaynaklı, şeytani bir varlık gibi korkutucu rüyalarla nefes darlığı hissi oluşturan uyku felci ile artış göstermektedir. Bağlantılı olarak Fuseli'nin *Kabus* (Resim 35) isimli resminin, uyku ve uyanıklık arasındaki geçişin deneyimsel fenomeni, uyku anındaki figür ve korkutucu

halüsinasyonlarla beraber uyku felcinin bir görüntüsü olduğunu söylenmektedir (Shapiro, vd. 2014, s. 250).

Ayrıca bu durum, birçok kültürde bilimsel araştırmalardan uzak olağanüstü efsaneler ve dini referanslarla tanımlanmıştır. Fussli'nin uyku figürünün (Resim 35) etrafında yer alan yaratıkların eski Cermen efsanelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Efsanelere göre kadınların uyku sırasında şeytan tarafından ziyaret edildiği ve ilişkiye girdiği söylenmektedir. Uyuyan figürün göğsündeki yaratık İskandinav mitolojisine göre uyuyanları eziyet eden veya boğmak için gönderilen bir ruhu veya hayaleti temsil etmektedir (Asmar, 2020 s. 9). Bu açıklamalara göre resim; kadının uyku pozisyonunu, pozisyonundan kaynaklı ortaya çıkan kabusu ve kabusun cinsel içeriğini görünür kılmaktadır. Aynı zamanda Freud'un, uyanıkken yerine getirilmeyen, bastırılan arzu ve isteklerin bir görüntüsü olarak değerlendirdiği rüyalara da işaret etmektedir.

İspanyol ressam Francisco Goya'nın eserleri, Aydınlanma düşüncesi, Fransız Devrimi ve savaşlar gibi birçok etkenin şekillendirdiği dönemdeki toplumsal ve ruhsal bozuklukları yansıtmaktadır. Bilinen konuların dışında, tıpkı "Aklın Uykusu Canavarlar Üretir" (Resim 36) resminde olduğu gibi hayalet görüntülerinden oluşan resimleri, tanık olduğu acımasızlığa ve baskıya başkaldırının görüntüsü veya sanatçının kabuslarını yansıtan görüntülerdir (Gombrich, 1994, s. 488).

Resim 36: Francisco Goya, 1797-99, Aklın Uykusu Canavarlar Üretir, Akuatinta
Gravür, 21,8 x 15,2 cm.

Kaynak: <https://www.mfab.hu/artworks/14604/> Erişim Tarihi 27/03/2024.

Baskı tekniğiyle yapılan resmin merkezinde, sanatçının kendisi olduğu bilinen figür başını ellerinin arasına alarak uyumaktadır. Figürün hemen arkasında uykunun durağanlığına tezatlık oluşturan kabus imgeleri hareketli bir bilinçdışı dünyanın varlığına işaret etmektedir. Ayrıntılı dış hatlarıyla betimlenen baykuşlar, “avcı bir gece kuşu olarak karanlık, ölüm, bilgelik ve cadılıkla ilişkilendirilmiştir” (Wilkinson, 2011, s. 59). Resmin arka planını oluşturan karanlıktaki, gölge gibi görünen yarasa lar ise kötülüğü temsil ederken dikkatli bakışıyla yerde yatan kedi, büyücülükle bağlantılı bir hayvan olarak anılmaktadır (Esmer, 2008, s. 88). Uyuyan figürün destek aldığı manasın ön yüzündeki “Aklın Uykusu Canavarlar Yaratır” ifadesi; Uykulu figürün etrafında toplanan korkunç bakışlı yaratıklara sebep olan etkenin uyku olduğunu açıklamaktadır. Bu uyku bilinen ve görünen anlamının yanı sıra geleneklere, kilise kurallarına karşı bir tutumun ve sanatçının İspanya’da tanık olduğu acımasızlığın metaforik bir anlatımıdır. Öyle ki “Akıl uyursa ya da düş görmeye başlarsa karanlığın kuvvetleri, yani cehalet, vurdumduymazlık, akılsızlık ve şiddet iktidara gelecektir” (Krausse, 2005, s. 54). Bu anlamda Goya’nın uyku metaforu bir anlamda toplumun gerçekliğini yansıtarak bu kabul edilen gerçekliğe sorgulanabilir bir alan oluşturmuş ve bunu doğrudan insan akli ve mantık yürütme yeteneği ile ilişkilendirmiştir.

Delacroix’nın resmi (Resim 37) İsa’nın Celile Denizi’nde gerçekleştirdiği bir mucizenin hemen öncesini tasvir etmektedir.

Resim 37: Eugène Delacroix, 1853, Celile Denizi'ndeki İsa, Tuval Üzerine Yağlıboya, 50,8 x 61 cm, Ulusal Galeri, Londra.

Kaynak: <https://www.artsy.net/artwork/eugene-delacroix-christ-on-the-sea-of-galilee-1> Erişim Tarihi 27/03/2024.

Delacroix, İsa ve öğrencilerinden oluşan kalabalık bir grubun karşı kıyıya geçmek için bindiği tekneyi resmin merkezine yerleştirmiştir. Arka planda gökyüzünü karartan bulutlar fırtınanın geldiğini haber verirken, sanatçının denizde kullanmış olduğu soğuk renkler ve fırça darbeleri gelen felaketin büyüklüğünü göstermektedir. Bu felaket karşısında coşkulu hareketlerinden korktuğu anlaşılan figürlerin yanı sıra başının etrafındaki altın yaldızlı haleden İsa olduğu anlaşılan figür, oluşan tehlikeden habersiz teknenin uç kısmında uyumaktadır. Sanatçının arka planda oluşturduğu tepelik ise olayın devamını anlatır niteliktedir. Çünkü kutsal metne göre, öğrencilerden biri İsa'yı uyandırmıştır. Uyanan İsa, rüzgarı ve gölü azarlayarak tehlikeyi durdurmuştur (Matta 8:26 Erişim Tarihi 27/03/2024). Böylece uykunun getirmiş olduğu sakinlik, bilinçli figürlerin korkusuyla karşılaştırıldığında kutsal gücün oluşturacağı güvenli ortamın habercisi gibidir.

3.9. Realizm

19. yüzyılda gerçekleşen endüstriyel gelişmeler, toplumsal sınıflanmalar ve kapitalizmin toplum üzerindeki baskısı sanatçıları Romantizmin duygusal dünyasından koparmış, Realizm'in ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Romantizme bir tepki olarak doğan Realizm dini konuları, saray ve saray yaşantılarını, burjuvanın zevklerini önceleyen seçkin kişileri konu alarak, idealize edilmiş doğa manzaralarına karşı bir tutum izlemiştir. Realizmin amacı, günlük yaşamı tıpkı bilim insanı gibi nesnel bir bakış açısıyla ortaya koymak ve bunu yaparken unutulmuş veya göz ardı edilen alt sınıfın gündelik yaşamını olduğu gibi görünür kılmaktır. Yapıtlardaki uyuyan beden tasvirleri ise gündelik yaşamın bir parçası olarak gerçek anlamıyla betimlenmiştir.

Gustave Courbet'in Uyuyan Nakışçı (Resim 38) eseri Fransız Realizm akımında önemli bir eserdir. Resim, gündelik hayatın ve gözlemlenen nesnelerin fiziksel gerçekliğine odaklanmaktadır.

Resim 38: Gustave Courbet, 1853, Uyuyan Nakışçı, Tuval Üzerine Yağlıboya, 91 x 115 cm.

Kaynak: <https://www.artchive.com/artwork/the-sleeping-spinner-1853-by-gustave-courbet/> Erişim Tarihi 03/04/2024.

Koyu yeşil tonların hakim olduğu resmin ortasında uyuyan bir kadın yer almaktadır. Kadının yaptığı iş ve giydiği kıyafetler onun toplumsal sınıf düzeninde alt sınıf bir vatandaş olduğunu göstermektedir. Sandalye üzerinde uyuyan kadın, kucağındaki yünü hemen yanında bulunan çıkırığa yerleştirerek iplik yapmaya başlamış ancak uyuya kalmıştır. Gerçekçi üslup ve anlatımıyla anı betimleyen resimdeki uyku hali, beden gücüyle çalışan makinenin vermiş olduğu yorgunluğun belirtisi ve sınıflara ayrılan toplumsal yapının gerçekçi bir yansımasıdır.

Gustave Courbet'den sonra Realizm sanat akımının temsilcileri arasında yer alan bir diğer önemli sanatçı François Millet'dir. Millet Fransa'da Barbizon kasabasında doğayı gözlemlemek için toplanan sanatçılardan biridir. Doğayı natüralist ve gerçekçi bir üslupla yansıtmaya anlayışını figüratif temsillerle geliştiren sanatçı, resimlerinde kırsal kesimin çalışma hayatını ve köy yaşamına dair sahneleri aslına uygun bir şekilde yansıtmaktadır (Gombrich, 1994, s. 508).

François Millet'in Öğle Dinlenmesi (Resim 39) isimli resmi kırsal kesimin çalışma hayatına dair önemli bir örnektir.

Resim 39: Jean-François Millet, 1866, Öğle Dinlenmesi, Kağıt Üzerine Pastel ve Kalem, 29,2 x 41,9 cm, Güzel Sanatlar Müzesi, Boston.

Kaynak: <https://www.flickr.com/photos/artexplorer/5059902732> Erişim Tarihi 03/04/2024.

Resmin merkezinde hasat sırasında yorgun düşen iki figür saman yığınlarının gölgesinde uyumaktadır. Öğlen vakti uyuyan figürlerin yanında hasat yaparken kullandığı tırpan ve bir çift ayakkabı bulunmaktadır. Resmin arka planına hakim olan parlak renkler güneşin yaydığı sıcaklığı hissettirirken, saman yığınının gölgesine sığınan erkek figür güneşin parlaklığından daha fazla korunmak ister gibi şapkasını yüzüne kapatmıştır. Figürlere uzak bir konumda bulunan hayvanlar, uykunun oluşturduğu durağanlığa karşı hareket halindedir. Yerde dağınık duran hasatlar işin henüz bitmediğini ve köylülerin günün geri kalanında da çalışacağına işaret etmektedir. Öyleyse köylülerin çalışma hayatını gerçekçi bir şekilde yansıtan bu resimdeki uyku hali, beden gücü gerektiren bu işin verdiği yorgunluktan kaynaklanan bir durumun aynı zamanda işi bitirmek için enerjiye ihtiyaç duyan bedenin dinlenme halini göstermektedir.

19. yüzyıl sonlarında anılan Realist ressam Jules Bastien-Lepage, Courbet ve Millet'in sanatsal yaklaşımından etkilenmiştir. Sanatçı kırsalda çalışanları ve bu çalışanların içinde bulundukları umutsuz ruh halini sade ve gerçekçi bir biçimde yansıtmaktadır.

Bastien-Lepage saman yapımı (Resim 40) resimde, tıpkı Millet gibi çalışan köylülerin dinlenme anına odaklanmıştır. Ancak sanatçının bu resmi bir şiirden esinlenerek yaptığı söylenmektedir. Bahsi geçen şiir: “Orakçı taze ot yatağına uzanmış, Yumruklarını sıkmış uyuyor, Ot biçen, güneşten bronzlaşmış, Solgun ve bitkin, Yanında oturmuş boş boş hayal kuruyor...” (<https://www.musee-orsay.fr/en/artworks/les-foins-9174> Erişim Tarihi 15/04/2024).

Resim 40: Jules Bastien-Lepage, 1877, Saman Yapımı, Tuval Üzerine Yağlıboya, Orsay Müzesi, Paris.

Kaynak: <https://www.musee-orsay.fr/en/artworks/les-foins-9174#artwork-complementary-informations> Erişim Tarihi 15/04/2024.

Şiirde geçen ayrıntılara yer verilen Resim yorgunluktan bitkin düşen iki figürden oluşmaktadır. Resmin ön planında, arkada bulunan saman yığınlarına oldukça uzakta, yorgun gözlerle oturan genç bir kadın ve hemen arkasında çimlerin üzerine uzanarak uyuyan bir adam bulunmaktadır. Şapkasını yüzüne kapatarak uyuyan adamın aksine kadının gözleri açık, ancak dalmış gibidir. Bastien-Lepage resmi her ne kadar bir şiirden esinlenerek yapmış olsa da resimdeki figürler ve duygular yalnızca bir metinden yararlanamayacak kadar gerçektir. Uyku hali de bu gerçekliğin içinde bedeni ve zihni dinlendiren bir durum olarak yer almaktadır.

Honore Daumier'in realist yaklaşımı, sanayileşme ve gitgide büyüyen şehirlerin karşısında tüm bu oluşumları yok sayar gibi köy manzaralarını ve köylülerin hayatını tasvir eden sanatçılardan farklıdır. Onun resimleri kırsal yaşamı değil sanayileşmenin kentsel yaşam üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Üçüncü Sınıf Vagon (Resim 41) resmi kentsel yaşam ve toplumsal sınıflanmanın insanlar üzerindeki durumunu anlatan önemli bir örnektir.

Resim 41: Honore Daumier, 1864, Üçüncü Sınıf Vagon, Tuval Üzerine Yağlıboya, 65,4 x 90,2 cm.

Kaynak: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/436095> Erişim Tarihi 18/04/2024.

Resim, tren yolculuğu yapan bir grup insanı göstermektedir. Daumier, resmin arka tarafındaki orta sınıfı temsil eden siyah takım elbise ve şapkalı adamların yanı sıra ön tarafta kıyafetlerinden alt sınıf olduğu anlaşılan bir aileye odaklanmaktadır. Resmin ön planında; küçük çocuğunu kucağında tutan anne, yanında yorgun bakışlı yaşlı bir kadın ve tüm bu umutsuz akışa zıtlık oluşturan uyuyan bir çocuk yer almaktadır. Kentsel yaşamın zorluğunu temsil eden bu gerçeklikte çocuğun uykusu, yaşam koşullarının getirmiş olduğu yorgunluğun bir yansımasını oluşturmaktadır.

3.10. Ön-Raffaellocular

Ön-Raffaellocular, Rönesans öncesi dönemin sanat anlayışına yeniden ulaşmak için toplanan bir grup sanatçıdan oluşmaktadır. Sanatçılar yaşadığı çağın özelliklerini, Rönesans öncesi döneminin sanatsal teknik birliği ile ifade etmektedir. Dini, tarihi ve edebi konulardan ilham alan sanatçılar, bu konuları doğaya uygun ve gerçekçi bir biçimde resmederken konuların ardındaki anlamları ise kullandıkları semboller ile görünür kılmaktadır (Yaşdağ, 2017, s. 175). Uyku tasvirleri de bu konular ve sembollerle şekillenen bir duruma işaret etmektedir. John William Waterhouse'un, mitolojik bir hikayeden esinlenerek yaptığı Uyku ve Üvey Kardeşi Ölüm (Resim 42) isimli resmi, uyku

halinin gerçek anlamdaki görüntüsü ve bu görüntünün ardındaki sembolik anlamı gösteren önemli bir örnektir.

Resim 42: John William Waterhouse, 1874, Uyku ve Üvey Kardeşi Ölüm, Tuval
Üzerine Yağlıboya, 69,85 x 90,81 cm.

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/john-william-waterhouse/sleep-and-his-half-brother-death-187>

Erişim Tarihi 18/04/2024.

Resim mitolojik karakter ve bu karakterlere atfedilen özelliklerle kurgulanmış bir anlatım içermektedir. Resimde, uykunun beden bulmuş hali olan Hypnos ve ikiz kardeşi olduğu bilinen ölüm tanrısı Thanatos birlikte tasvir edilmiştir. Hypnos'un elinde mağarasının önünde yetiştiği bilinen haşhaş vardır. Thanatos'un kolu Hypnos'un arkasına düşerken Hypnos'un başı Thanatos'un omzuna yaslıdır. Oturur pozisyonda ancak kendinden geçmiş figürlerin ikiz kardeşler olarak anılması resimdeki uyku haline metaforik bir anlam kazandırmıştır. Böylece resimdeki uyku hali, uykunun fizyolojik anlamda meydana getirmiş olduğu hareketsizliğin ölümle olan benzerliğini veya ölümün kendisini vurgular niteliktedir.

Edward Burne-Jones'ın resmindeki uyku hali, (Resim 43) uyuyan güzel efsanesinin bir betimlemesidir.

Resim 43: Edward Burne-Jones, 1871-73, Uyuyan Güzel, Tuval zerine Yağlıboya, 61 x 115,6 cm.

Kaynak: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/888178> Erişim Tarihi 21/04/2024.

Gl ve gl dallarıyla bezeli resim, klasik dönem kıyafetleriyle uyuyan dört kadın figürden oluşmaktadır. Yatağa benzeyen yüksek bir alanda uyuyan beyaz kıyafetli kadın figür uyuyan güzelin betimlemesidir. Hemen yanında ve ayak ucunda yatağa yaslanarak uyuyan üç kadın figür ise uyuyan güzelin yardımcıları olarak bilinmektedir. Hikayeye göre Uyuyan güzelin uykudan uyanması bir prensin öpmesi ile gerçekleşmektedir. Ancak sanatçının figürlerindeki heykelsi yapı, hikayenin devamının gelmeyeceğini vurgular veya figürlerin bu anda kalmasını ister gibidir. Uykudan uyanamayacak gibi duran figürlerin duruşu uyku ve ölüm arasındaki çizgiyi belirsizleştirerek uykunun dingin ve pasif durumunu vurgulamaktadır.

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/888178> Erişim Tarihi 21/04/2024).

3.11. Modern Sanat ve Sonrası

19. yüzyılın ikinci yarısında özellikle sanayi devrimiyle hızlanan kentleşme, endüstriyel çalışmalar, bilim ve teknolojik gelişmeler toplumsal yaşamda değişimlere neden olmuş hatta toplumun politik, ekonomik ve sosyal hayatını yeniden yapılandırmıştır. Yine bu dönemde önemli bir yer edinen kitle iletişim araçları ve baskı tekniklerindeki gelişmeler doğrultusunda reklamcılık gibi yeni sektörler de değişim üzerinde önemli bir rol oynamıştır. (Ataseven, 2018, s. 4). Farklı toplumsal ve ekonomik özelliklere sahip birçok insanın kentlerde oluşturduğu kalabalık veya bu farklılıklara sahip insanları karşı karşıya getiren kışkırtıcı kent ortamı Modern Sanatı ortaya çıkarmıştır (Yılmaz, 2013, s. 24). Bu

gelişmeler doğrultusunda 19. yüzyılın sonlarında İzlenimcilikle başlatılan Modern sanat, birbirini izleyen çeşitli sanat akımlarından oluşmuştur.

Bu dönemde üslup ve içerik bakımından öznel yargılardan oluşan sanat eserlerinde bedenin uyku hali, geleneksel inançlara bağlı olarak dini ve mitolojik hikayelerin kurucu bir ögesi, bazen yaşamsal akışın bir anı ve bazen de sanatçıların duygu durumlarını ifade eden bir sembol ve eleştiri aracı olarak kullanılmıştır.

Claude Monet, Modern sanatın başlangıcı olarak kabul edilen İzlenimcilik akımının önemli sanatçılarından. Onun resimlerindeki uyku hali gündelik yaşamın doğal bir seyrini göstermektedir. Sanatçının oğlunu resmettiği, Jean Monet Uyuyor (Resim 44) isimli resmi bu duruma örnek gösterilebilir.

Resim 44: Claude Monet, 1868, Jean Monet Uyuyor, Tuval Üzerine Yağlıboya, 42,5 x 50 cm.

Kaynak: <https://www.meisterdrucke.ie/fine-art-prints/Claude-Monet/686868/Jean-Monet-asleep.html>
Erişim Tarihi 26/04/2024.

Resim, kucağında oyuncakıyla uyuyan bir çocuktan oluşmaktadır. Sanatçının ılık ve gölge izlenimleriyle yaptığı resme hakim olan soğuk renklerin aksine çocuğun burnu ve yanakları pembe tonlardadır. Uyuyan çocuğun başını çevirdiği yönden gelen ılık odayı aydınlatmaktadır. Hemen elinin altındaki oyuncakın açık olan gözleri, uykunun verdiği durağanlığa karşı bir zıtlık oluşturmaktadır. Monet'in güçlü ılık etkisiyle yaptığı resimdeki uyku hali, gündelik hayatın bir anıdır.

Ard-izlenimci sanat akımının kurucularından olan Fransız ressam Pierre Bonnard, uyku temsillerini oluştururken birçok sanatçı gibi dini konuları referans almıştır. Pierre

Bonnard, Dünyevi Cennet (Resim 45) isimli resminde Havva ve Adem'i tasvir etmiştir. Yaratılış anlatısına göre, Adem ve Havva ilk yaratılan insanlar olarak bilinmektedir. İlk insana yardımcı olarak düşünülen kadın bir kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kadının yaratılış anında erkeğe yaratıcı tarafından derin bir uyku verilmiş ve uyku esnasında kaburga kemiklerinden biri alınarak kadın yaratılmıştır (Yaratılış 2:21-25 Erişim Tarihi 26/04/2024). Belli ki Pierre Bonnard, Dünyevi Cennet (Resim 45) resmini yaparken yaratılış anlatısından esinlenmiştir. Ancak onun resmi bu anlatının tersten okunuşu gibidir. Çünkü uyuyan kişi erkek değil kadındır.

Resim 45: Pierre Bonnard, 1916-20, Dünyevi Cennet, Tuval Üzerine Yağlıboya, 130 x 160 cm.

Kaynak: <https://www.artic.edu/artworks/144361/earthly-paradise> Erişim Tarihi 26/04/2024.

Pierre Bonnard'ın kalın fırça darbeleriyle yaptığı resmin bütününe manzara görüntüsü ve manzara ile iç içe geçmiş iki figür oluşturmaktadır. Manzaranın önünde uyuyan kadın figür kollarını başının altına almış ve rahat bir tavır sergilemektedir. Arka plandaki bir ağacın gölgesinde ayakta duran erkek figür manzaraya karşı dönüktür. İki figürün arasında bulunan maymun ve kuşlar görüntünün belirsizliğini arttırmaktadır. Sanatçının kadın bedeni üzerinde kullandığı açık tonlar ve bedenin formunu ortaya çıkaran ayrıntılar, kadını erkeğin belirsiz formuna karşı doğal ve güçlü göstermektedir. Kadın ve erkek arasında kurulan bu bağlantı yaratılışta geçen uyku haliyle de ilgilidir. Çünkü erkeği kadından üstün tutan anlatıya göre, erkeğe yardımcı olarak düşünülen kadının yaratılışına yardımcı olan uyku halidir. Dolayısıyla sanatçının kadın figüre atfettiği uyku hali, kadın ve erkek arasındaki güç üstünlüğünü tersine çevirerek kadını güçlü göstermiştir.

Naif ve primitif üslupla resimler yapan Fransız ressam Henri Rousseau'nun, sanatsal yaklaşımını en iyi temsil eden eserlerinden biri Uyuyan Çingene (Resim 46) resmidir.

Resim 46: Henri Rousseau, 1897, Uyuyan Çingene, Tuval Üzerine Yağlıboya, 200,7 x 129,5 cm, Modern Sanat Müzesi, New York.

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/henri-rousseau/the-sleeping-gypsy-1897> Erişim Tarihi 29/04/2024.

Resmin merkezinde, ay ışığının aydınlattığı bir çöl manzarasında uyuyan kadın figür yer almaktadır. Yanında mandolin ve su testisi bulunan kadının hemen arkasında bir aslan bulunmaktadır. Gücü temsil eden vahşi aslan figürü, uyku halinin verdiği savunmasızlığa tezat bir anlam oluşturmaktadır. Yanındaki eşyalarla birlikte gecenin bilinmeyen bir saatinde yatağında değil de çölde uyuyan kadın, konargöçer yaşam tarzını benimseyen veya göçebe olarak yaşamak zorunda kalan bir çingenenin göç anının tasviri olabilir. Ancak bulunduğu ortam ve kıyafetleriyle modern yaşamdan uzak olan figürün yer aldığı bu görsele hakim olan durağanlık, gerçeğin dışında bir anlatıma işaret etmektedir. Bu anlatım, resimdeki imgelerin gerçek mi yoksa bir rüya mı olduğu konusunda muğlaklık oluşturmaktadır. Dolayısıyla resim, uyuyan çingenenin yaşam biçimi, fizyolojik görüntüsü ve rüyasının iç içe geçtiği bir görsel olarak değerlendirilebilir. Aslan figürünün anlamı göz önünde bulundurulduğunda ise uyku hali, toplumsal olarak kabul görmeyen ve göçebe yaşayan çingenenin, aynı zamanda akademilere kabul edilmeyen ve eserleriyle kabul görmeye çalışan Henri Rousseau'nun ortak bilincini oluşturmaktadır. Bu anlamda Rousseau'nun uyku tasviri, Bonnard'ın gücü temsil eden uyku durumunun aksine bir güç arayışı ve kabul görme arzusunun bir göstergesidir.

Post-empresyonist ressam Van Gogh'un resimlerinin teması tıpkı Fransız ressam Millet'in resimleri gibi doğa manzaraları ve köylü yaşamından oluşmaktadır (Schaffner,

1998, s. 30). Van Gogh'un Ögle Vakti Dinlenme (Resim 47) isimli çalışması, François Millet'in 1866 yılında yapmış olduğu "Ögle Dinlenmesi" (Resim 39) isimli resminin bir kopyasıdır.

Resim 47: Vincent Van Gogh, 1889-90, Ögle Vakti Dinlenme, Tuval Üzerine Yağlıboya, 91 x 91,5 cm, Orsay Müzesi.

Kaynak: <https://www.musee-orsay.fr/en/artworks/la-meridienne-750> Erişim Tarihi 30/04/2024.

Van Gogh'un akıl hastanesinde kaldığı dönemde yaptığı bu kopyadaki saman yığınları, arka planda bulunan at arabası, ön plandaki tırpan, bir çift ayakkabı, iki çiftçi figür ve figürlerin duruşu Millet'in resminin (Resim 39) aynısı olsa da Van Gogh'un kullandığı fırça darbeleri, parlak mavi ve sarı renkler, onun sanatsal üslubunu yansıtmaktadır. Ancak konu bakımından uyku hali değişmemiştir; hala yorulan bedenin dinlenme halinin bir görüntüsüdür.

Belli bir akımın içine yerleştirilemeyen Pablo Picasso, birçok akım ve değişen üslupsal özellikleriyle tanınmaktadır. Özellikle Klasik anlamda etütler yapan Sanatçının, Uyuyan Köylüler resminde (Resim 48) klasik geleneğin etkisi görülmektedir. Aynı zamanda Picasso'nun resmi, köylüleri konu alması bakımından François Millet'in resmiyle (Resim 39) benzerlik göstermektedir. Ancak Picasso'nun resminde uykuyu getiren durum oldukça farklıdır.

Resim 48: Pablo Picasso, 1919, Uyuyan Köylüler, Kağıt Üzerine Karışık Teknik, 31,1 x 48,9 cm, Modern Sanat Müzesi, New York.

Kaynak: <https://www.moma.org/collection/works/34774> Erişim Tarihi 30/04/2024.

Resmin ortasındaki iki devasa figür saman yığınlarına yaslanarak uyumaktadır. Bu figürler, benzer uyuyan köylüler resimlerinde ki gibi güneşten korunmak için belli bir çaba sarf etmemektedir. Erkek figür kolunu başının altına almış oturarak uyurken, kadın figür adamın dizine yaslanarak uzanır bir pozisyon almıştır. Bir koluyla başını destekleyen, bacağını saman yığınlarının üstüne atmış ve göğüsleri açıkta kalmıştır. Geçmiş dönemlerde tasvir edilen benzer pozisyonlara sahip olması dolayısıyla bu görüntüdeki uyku hali, birliktelik sonrasını ifade eden bir durum olarak değerlendirilmiştir. (<https://www.pablopicasso.org/sleeping-peasants.jsp> Erişim Tarihi 30/04/2024).

Dışavurumculuk akımının önemli temsilcisi Egon Schiele'in resimlerindeki uyku hali öznel duygu durumunun bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Bozulmuş, gergin bedenler ve karmaşık renk kullanımı ile duygu durumlarına görsel ifade kazandıran sanatçının konuları genellikle hastalıklı bedenler, cinsellik, ölüm ve doğum arasındaki bağlantılardan oluşmaktadır. Bu konular sanatçının kendi yaşam hikayesiyle yakından ilişkilidir. Genç yaşta babasını bulaşıcı bir hastalık yüzünden kaybeden sanatçının ailesi finansal açıdan sıkıntılar yaşamış ve bu nedenle annesi ile ilişkisinde her zaman sorunlar olmuştur. Yaşadığı sıkıntılar ve Avusturya'daki ölü doğan bebek oranlarının oldukça yüksek olması sanatçının, anne ve kadın figürlerini doğum, ölüm, çürüme ve kaygı ile ilişkilendirmesine sebep olmuştur (Selsdon ve Zwingerberger, 2011 s. 62). Bu anlamda sanatçının annesini uyurken betimlediği çalışması (Resim 49) önemli bir örnektir.

Resim 49: Egon Schiele, 1911, Sanatçının Annesi Uyuyor, Kağıt Üzerine Karışık Teknik, 45 x 31,6 cm.

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/egon-schiele/the-artist-s-mother-sleeping-1911> Erişim Tarihi 08/05/2024.

Resmin merkezinde kısa saçlı bir kadın uyumaktadır. Uyuyan kadının kırmızı, mavi ve gri tonlardan oluşan kıyafetinin altından çıkan kolu, karnının üzerinde durmaktadır. Arkasında duran yastıklar figürün bir koltukta uyuduğunu gösterirken arka plandaki sade anlatım, bir duvar veya boşluğun görüntüsüdür. Mekan ve zamandan bağımsız oluşturulan resimde sanatçının, anne figürüne yüklediği doğum ve ölüm sembolizasyonu uyku haline dönüşmüştür. Uyku hali, doğum ve ölüm arasındaki olası geçişi ifade eden bir anlam kazanmıştır.

Simgecilik akımının önemli isimlerinden olan Pierre Puvis de Chavannes'ın resimleri, nesnelci resim anlayışlarına karşı, duygu ve düşlerinin yansımasından oluşmaktadır. Sanatçının düş imgeleri gerçek ve hayali olan arasındaki sınırları belirsiz hale getirerek her iki gerçeklik arasında bağlantı oluşturmaktadır. Anlamsal bir bütün oluşturan bu bağlantı, gerçeklik duygusunun yanı sıra bu duygudan uzaklaştıran ve hayal gücüne iten bir atmosfer oluşturmaktadır. Chavannes'ın Rüya (Resim 50) isimli resmi, uyuyan bedeninin kendisi ve ortaya çıkan rüya imgelerini birlikte göstermesi açısından bahsedilen gerçeklik ve düş kavramlarının oluşturduğu bağlantıya örnektir.

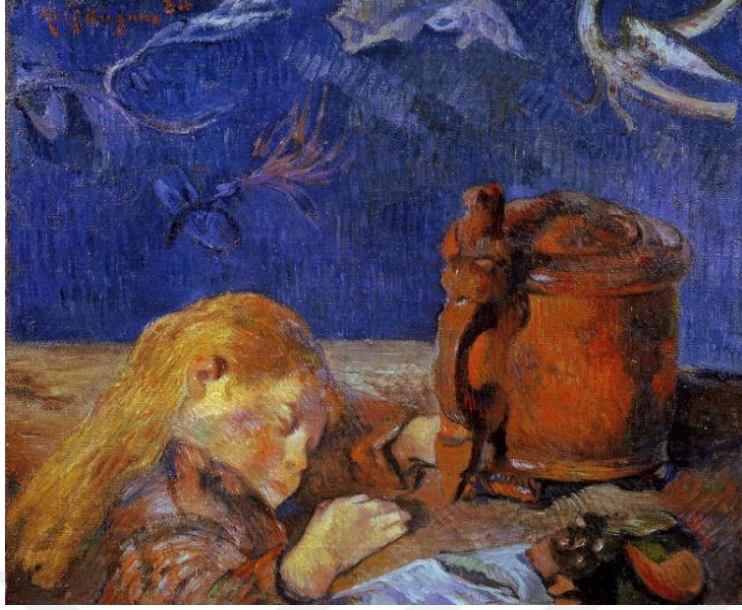
Resim 50: Pierre Puvis de Chavannes, 1883, Rüya, Tuval Üzerine Yağlıboya, 82 x 102 cm, Louvre Müzesi.

Kaynak: <https://www.artrenewal.org/artworks/the-dream/pierre-cecile-puvis-de-chavannes/52576>

Erişim Tarihi 08/05/2024.

Resimde, ay ışığının aydınlatığı gece manzarasında gezgin olduğu bilinen bir adam ağacın altında uyumaktadır. Gökyüzünde, uyuyan adamın rüyasında gördüğü aşk, zafer ve servetin kişileştirilmiş halini temsil eden beyaz kıyafetli üç kadın figür bulunmaktadır. Uyuyan adamın üzerine doğru eğilen kadın figürler ellerinde bulunan; sevgiyi temsil eden gülleri, zaferi temsil eden defne yapraklarını ve servete işaret eden şans paralarını etrafa saçmaktadır. Bazı eleştirmenlere göre bu farklı temsiller, dünyevi arzuları ve sanatçının alanındaki üretim başarısını ima etmektedir (Yandell, 2014, s. 27). Dolayısıyla rüyanın içeriğini oluşturan imajlar ve bedenin uykudaki görüntüsü, gerçekliği kabul edilen dünyanın etkisi altında şekillenen bilinçaltı ve rüyalar arasındaki anlamsal yansımanın bir kanıtıdır.

Simgesel bir anlatım diline sahip olan Paul Gauguin'in resimlerindeki uyku durumu da sanatçının öznel ifadesini yansıtan önemli bir araçtır. Paris'te doğan Paul Gauguin Avrupa medeniyetinin sorumluluklarını geride bırakarak Tahiti'ye yerleşmiştir. Resimlerinin konusu, yaşamayı tercih ettiği Tahiti'nin ilkel hayat ve inanç sistemlerinin bir yansımasından oluşmaktadır. Gauguin'in Uyuyan Çocuk (Resim 51) isimli çalışması bu yaşam tarzının ve Tahiti halkının inanç sistemini sembollerle anlatmaktadır.

Resim 51: Paul Gauguin, 1884, Uyuyan Çocuk, Tuval Üzerine Yağlıboya, 46 x 55,5 cm.

Kaynak: <https://www.pubhist.com/w14651> Erişim Tarihi 11/05/2024.

Resmin solunda başını kolunun üzerine koyarak uyuyan bir çocuk ve elinin yanında topraktan yapılmış bir nesne bulunmaktadır. Bu görüntü uyku temasını, gündelik hayatın bir anı gibi gösterse de arka planda hareketli figürlerin yer aldığı duvar kağıdı, uyku halinin farklı bilinç durumunu ve bu durumda ortaya çıkan bilinçaltı görüntülerini barındırmaktadır. Bu bilinçaltı görüntüleri Tahiti'deki mevcut inançlarla bağlantılı anlamlar taşımaktadır. Arka planın mavi görüntüsü içinde bulunan çiçekler, geceleri görünen fosfor ışıkları gibi resmedilmiştir. Aslında belirli bitkilerin ay ışığını yansıtmasıyla ortaya çıkan bu fosfor ışıkları, yerliler tarafından geceleri insanları gözetleyen ve korkutan ölümlerin ruhları olarak kabul edilmiştir. (Gamboni, 2003 Erişim Tarihi 11/05/2024). Duvar kağıdının motifleri olarak seçilen nesneler, bedenin uyku halini kabul edilen gerçeklikten kopararak yeni bir gerçekliğin varlığını ortaya koymaktadır. Bu anlamda rüya imgeleri olarak düşünülen bitkilerin anlamsal ifadesiyle oluşturulan uyku durumu, ölüm ve yaşam arasında kurulan bağlantının görüntüsü niteliğindedir.

Olağanüstü doğa manzaralarını hayal dünyasının imajlarıyla birlikte yansıtan Arnold Böcklin'in çalışması, (Resim 52) bedeni savunmasız bırakarak gözetlenmesine izin veren uyku durumuna örnektir ve bu durum sanatçının resme verdiği isimden açıkça anlaşılmaktadır.

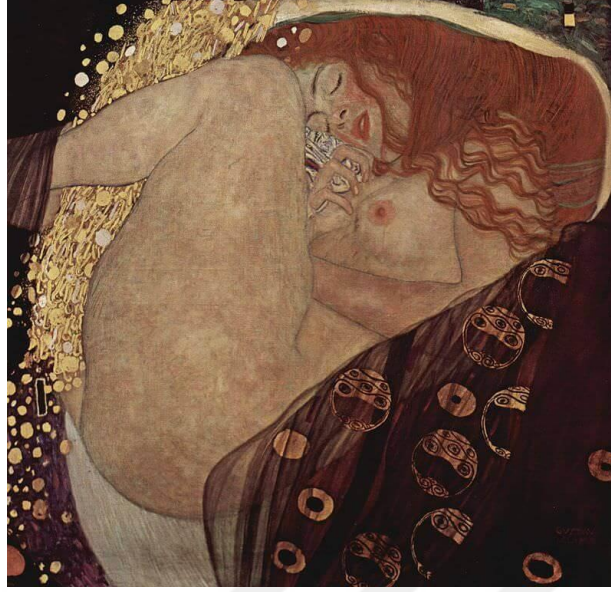

Resim 52: Arnold Böcklin, 1877, İki Faun Tarafından İzlenen Uyuyan Diana, Tuval Üzerine Yağlıboya, 77 x 105 cm, Kunstpallast Müzesi, Almanya.

Kaynak: <https://www.artedossier.it/en/art-history/artist/bocklin-arnold/> Erişim Tarihi 11/05/2024.

Diana, Yunan mitolojisinde adı geçen Artemis'in Roma'daki karşılığıdır. Artemis bulunduğu zaman ve kültürel anlatılara göre değişim gösteren tanrısal bir figürdür. Doğadaki canlıların ölümünü getiren güçlü bir tanrıça olarak anılan Diana, doğanın içinde tüm canlılarla yaşayan ve su perileriyle eğlenen bir figür olarak değişmiştir. Böylece efsanevi anlatılarda avcılık ve bakirelikle ilişkilendirilmiştir. Faunlar ise sürülerin ve tarlaların koruyucusu olarak bereketle ilişkilendirilmiştir. Ancak klasik çağlarda bir tanrı figürü olmaktan çıkarak Yunan mitolojisindeki Satirler gibi keçi ayakları, sakalları ve boynuzlarıyla tıpkı Böcklin'in resminde olduğu gibi ormanda su perilerini kovalayan birer figür olarak betimlenmişlerdir (Erhat, 1996). Böcklin, Diana'yı yeşil yosunlarla kaplı kayaların üzerinde uyurken tasvir etmiştir. Diana'nın uyku olgusu, onu temsil ettiği gücünden arındırarak, hemen arkada duran iki Faun tarafından şehvetle izlenmesine fırsat tanımıştır.

Gustave Klimt'in mitolojik bir hikayeye dayanan uyku hali de (Resim 53) bedeni savunmasız bırakan bir duruma işaret etmektedir. Viyana Sezession grubunun önemli üyelerinden biri olan Gustave Klimt, Art Nouveau anlayışının Viyana'da yayılmasında önemli bir role sahiptir. Sanatçının sembolist bir anlayışla yaptığı resimlerinin konuları genellikle kadın ve erotizmi vurgulayan imgelerden oluşmaktadır. Danae (Resim 53) isimli resmi de erotizmin ve uyku halinin iç içe geçtiği bir durumun görselidir.

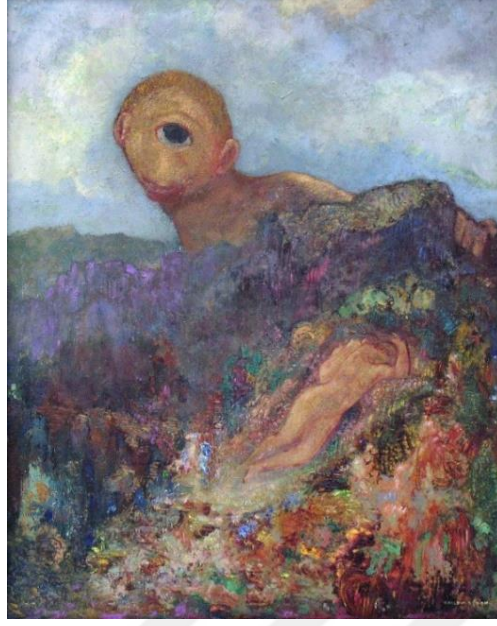

Resim 53: Gustave Klimt, 1907, Danae.

Kaynak: https://www.gustav-klimt.com/Danae.jsp#google_vignett Erişim Tarihi 18/05/2024.

Mitolojik hikayeye göre Akrisios; kızının dünyaya getireceği çocuğun, kendisini öldürerek tahta geçeceği kehaneti üzerine Danae’i kimsenin bulamayacağı bir kuleye kapatmıştır. Ancak Zeus altın yağmuru olarak kulenin açık penceresinden içeri girmiş ve Danae ile birlikte olmuştur (Ovid, 2004, s. 501). Resmin merkezinde yer alan cenin pozisyonundaki kıvrıl saçlı kadın, Argos kralı Aksirios’un kızı Danae’dir. Resmin sağ alt köşesinde uçuşarak figürün bir kısmını örten tül açık pencereyi ifade ederken figürün bacakları arasında ki altın rengi şekiller Zeus’un bir sembolüdür. Gözleri kapalı Danae her şeyden habersizdir. Dolayısıyla istenmeyen veya habersiz bir cinsel birliktelikle sonuçlanan uyku durumu, bedeni savunmasız bırakan bir anın tasviridir.

Fantastik figürleriyle bilinçaltı dünyasını tasvir eden Sembolizm ressam Odilon Redon’un resmi de mitolojik bir hikayeye bağlantılıdır. Onun resminde (Resim 54) uyuyan Galatea, Polyphemos tarafından gözetlenmektedir. Polyphemos, Yunan mitolojisinde tek gözlü bir devdir. Galatea’ya ilgi duyan tek gözlü dev, Galatea’nın Acis ile olan ilişkisini kıskanmaktadır. Galatea’yı Acis’in yanında gören Polyphemos, sinirlenerek Etna Dağı’ndan kopardığı büyük bir kaya parçasını Acis’e fırlatmış ve Acis orada kayanın altında ezilerek ölmüştür. (Ovid, 2004, s. 422). Bu anlatıya bağlı olarak Redon’un, resminde uyuyan Galatea, yaşanan bu acı durumun umutsuzluğu içinde tasvir edilmiştir.

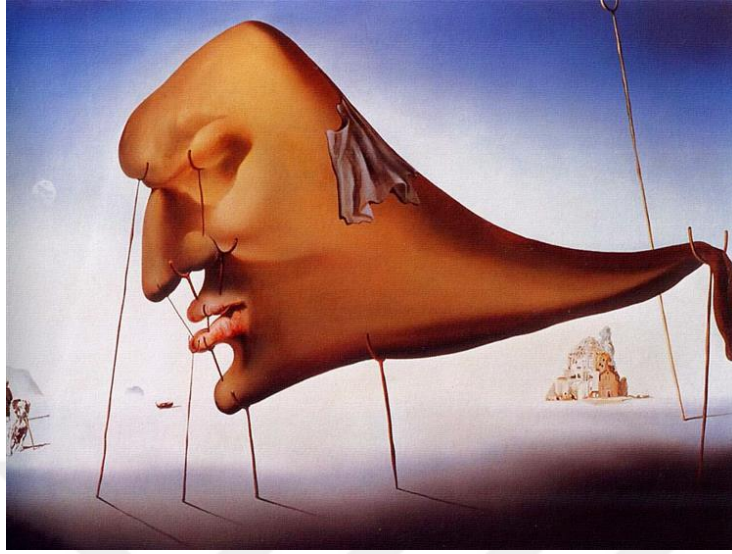
Resim 54: Odilon Redon, 1914, Tepegöz, Karton Üzerine Yağlıboya, 65,8 x 52,7 cm.

Kaynak: <https://krollermuller.nl/en/odilon-redon-the-cyclops-1> Erişim Tarihi 18/05/2024.

Galatea'nın çıplak bedeni, resmin sağ tarafındaki renklerle karışarak doğanın bir parçası haline gelmiştir. Uyuyan figürün gerisindeki dağın hemen arkasında yalnızca başı görünen tek gözlü dev, masum bir yüz ifadesiyle etrafı gözetlemektedir. Bu devin bakışları hemen tepenin önünde uyuyan Galatea'dan uzaktır. Sanki Galatea'yı değil de onu izleyen başka bir varlığı gözetler gibi görünmektedir. Redon'un çalışmalarında sıkça resmettiği göz; genellikle her şeyi kontrol eden, bağımsız ve gizemli bir iç dünyanın sembolünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu resimdeki devin gözetleyen büyük ve açık duran gözünün aksine, Galatea'nın uykusu veya kapalı gözleri, baskı ve savunmasızlık halini gösteren bir araçtır.

Sürrealizmin önemli temsilcilerinden Salvador Dali, bilinçaltı kavramları ve bu kavramları ortaya çıkaran metotlarla çalışmalarını üretmektedir. Dali'nin en önemli esin kaynağı ise Sigmund Freud tarafından geliştirilen psikanaliz olmuştur. Freud'un rüyalar hakkındaki çalışmaları, ruhumuzun bilinmeyen büyük bir bölümünün bilinçaltında gizlenerek insanın duygu, düşünce gibi temel uyarımlarını etkileyen önemli bir güç olduğunu ortaya koymuştur (Krausse, 2005, s. 101). Böylece Salvador Dali'nin resimlerinde görünen uyku temsillerinin yanı sıra bu resimlerin ortaya çıkmasında kullanılan metotlar da gerçek anlamıyla uyku haliyle doğrudan bağlantılıdır. Dali'nin inandırıcı bir teknikle yaptığı resimlerinin temel meselesi ise ölüm, yaşam, cinsellik ve düş kavramlarından oluşmaktadır (Yılmaz, 2013, s. 189). Sanatçının Uyku (Resim 55)

isimli resmi, bilinçli düşünceleri aşmak için başvuru rüya imgelerinin ve düş ile gerçeklik arasındaki kırılmanın bir göstergesidir.

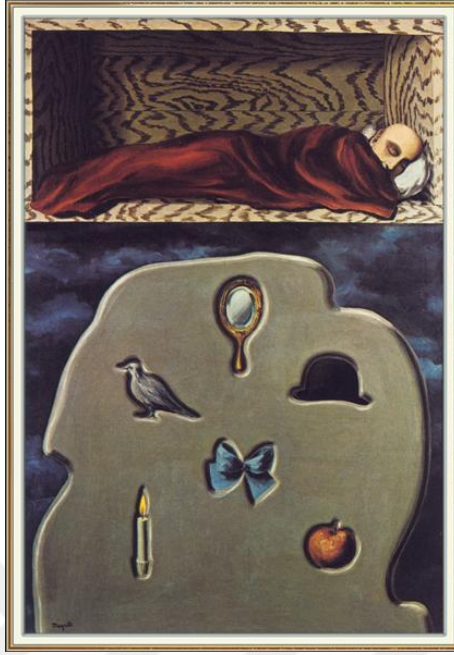

Resim 55: Salvador Dali, 1937, Uyku, Tuval Üzerine Yağlıboya, 51 x 78 cm.

Kaynak: <https://arthive.com/salvador dali/works/316415~Sleep> Erişim Tarihi 25/05/2024.

Resim, belirgin yüz hatları ve kapalı gözlere sahip, bedenden yoksun devasa bir kafadan oluşmaktadır. Birden fazla koltuk değneğiyle desteklenen kafa havada asılı gibi durmaktadır. Beden olmasa da bedenle bağlantı oluşturan boyun eriyor gibi görünmektedir. Koltuk değneği sayesinde ayakta duran köpek, bina ve tekne resmin beyaz ve mavi renklerinden oluşan boşluğunu kısmen doldurmuştur. Dali, gerçeklik veya bilinç durumunu temsil eden koltuk değneğinden destek alarak yeryüzünde asılı duran uyku halindeki kafayı, uyku canavarı olarak hayal ederek yaptığını yazmıştır. Koltuk değneklerinin yani bilincin bedeni dengede tuttuğunu belirten Dali, koltuk değneklerinin yokluğunu, uykuya dalarken aniden gelen boşluğa düşme hissi ile ilişkilendirmiştir. Dali bunun doğumla birlikte dünyaya gelme veya sanatçının kendi söylemiyle, dışarıya düşme anının oluşturduğu hissin yeniden hatırlanmasından kaynaklandığını belirtmiştir (Dali, 1942, s. 29). Bu anlamda bellekle ilişkili olabilecek bu kafa tasviri geçmişte kalan ve bilinçaltına atılan hatıraları ortaya çıkaran bir imgelemidir. Öyleyse Dali'nin irdelediği uyku durumu, işlevselliğini yitirmeyen zihnin oluşturduğu yeni gerçekliğe yani bilinçaltına, bilinçaltı imgelemlerinden oluşan rüyalara işaret etmektedir. Uyuyan kafayı destekleyen değneklerin kırılabilir yapısı da göz önünde bulundurulduğunda Salvador Dali'nin Uyku temsili için uyanıklık ve uyku halindeki farklı bilinç düzeyleri arasındaki ince çizginin bir göstergesi olduğu söylenebilir.

Belçikalı ressam Rene Magritte'in uyku tasvirinde, (Resim 56) hayatımızda var olan tanıdık objeler gizemli rüya imgelerine dönüşmektedir.

Resim 56: Rene Magritte, 1928, Umursamaz Uyuyan, Tuval üzerine yağlıboya, 116 x 81 cm, Tate Modern, Londra.

Kaynak: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/magritte-the-reckless-sleeper-t01122> Erişim Tarihi 10/06/2024.

İkiye bölünmüş gibi görünen remnin üst kısmında bir figür, sınırları belirlenmiş küçük bir mekanda örtüye sarılarak uyumaktadır. Bu mekanın bir tabut olduğunu belirten Patricia Allmer'e göre uyuyan figür, dinlenme yerinin tabut olduğundan habersiz görünmektedir. (Allmer, 2009, s. 172). Resmin büyük bir çoğunluğu, uyuyan figürün rüyası olarak düşünülen görüntüden oluşmaktadır. Mezar başlığına benzeyen taşın bölmelerindeki; kuş, el aynası, yanan bir mum, şapka, kelebek ve elma gibi çeşitli nesneler farklı anlamların bir araya geldiği rüya görüntülerinin sembollerini oluştururken, arka plandaki gökyüzü rüyanın mekansız ve gizemli anlatımını güçlendirmektedir. Görünenin ardındaki görünmeyen şeylerle ilgilenen Magritte'in, sanat eserlerine yansıyan tabut tasvirlerinin muhtemelen ölüm kavramıyla hatta annesinin intiharının sanatçı üzerindeki etkisiyle ilişkili bir durumun göstergesi olduğu düşünüldüğünde; Magritte'in uyku tasviri ölümün bir parçası niteliğindedir.

Ölümle ilişkilendirilen bir diğer uyku durumu ise sürrealist ressam Frida Kahlo'nun Rüya (Resim 57) isimli çalışmasında görülmektedir. Kendini tasvir ettiği resimlerle tanınan

Frida Kahlo'nun geçirdiği trafik kazası hayatını ve sanatsal üretimlerini etkilemiştir. Uyku tasvirleri, buna bağlı olarak ölümle ilişkili önemli bir anlatım aracı olmuştur.

Resim 57: Frida Kahlo, 1940, Rüya.

Kaynak: <https://www.fridakahlo.org/the-dream-the-bed.jsp> Erişim Tarihi 13/06/2024.

Frida Kahlo, yaşamının büyük bir kısmını geçirdiği yatağını gökyüzünde resmetmiştir. Yatağın üst kısmında, ellerinde çiçek bulunan iskelet üzerindeki patlayıcılarla ölümün bir sembolüdür. Frida Kahlo kendisini, iskeletin hemen altında hayata tutunma çabasını veya yeniden doğuşu ima eden köklü yeşil sarmaşıklara sarılı bir şekilde tasvir etmiştir. Gökyüzü, rüya aleminin yer çekimsiz ve mekânsal boşluğunu hissettirirken, her an patlamaya hazır gibi görünen iskelet ölüm ve yaşam arasındaki geçişin bir ifadesini oluşturmaktadır. Sanatçının Rüya ismini verdiği bu resim, aynı zamanda sanatçının yaşadığı zorlu yaşam koşullarının bilinçaltına saklanan ve rüyalar aracılığıyla ortaya çıkan korkularını betimlemektedir.

Kolombiyalı çağdaş sanatçı Fernando Botero, abartılı hacimlere sahip nesne ve figürleri ile Medellin kasabasının sosyal hayatını betimlemektedir. Bu kasabadaki Eski moda elbise, topuklu ayakkabı, kırmızı oje ve özenli saç modelleriyle kadınlar; şapka ve ince kırıvat takan bıyıklı erkekler; egzotik meyve ve hayvan türleri, öğle yemeğinden sonra gelenek haline gelen dinlenme ve şehrin kalabalığından uzak tekdüze yaşam biçimi Botero'nun çalışmalarını şekillendirmiştir (Opera Gallery, 2015, s. 4 Erişim Tarihi 13/06/2024). Sanatçının Piknik (Resim 58) çalışması da tüm bu özelliklere sahip kasabada yapılan piknik sırasında uyuyan bir figüre odaklanmaktadır.

Resim 58: Fernando Botero, 1989, Piknik.

Kaynak: <https://www.dailyartmagazine.com/picnic-inspirations-from-art/> Erişim Tarihi 13/06/2024.

Resim, üzerinde çeşitli meyvelerin bulunduğu bir örtü ve etrafında bulunan iki figürden oluşmaktadır. Sağ tarafta takım elbisesiyle uyuyan erkek bir figür, sol tarafta ise kırmızı ojelerinden kadın olduğu anlaşılan bir figür yer almaktadır. Örtünün üzerinde bulunan fazladan üç bardak bu pikniğin yalnızca iki kişilik olmadığını göstermektedir. Genelde yemekten sonra gelen uyku hali bu resimde yemekten önce gerçekleşmiştir. Çünkü tüm meyveler bütün ve bardaklar neredeyse doludur. Arka planda oluşturulan yoğun bulutlu gökyüzü ve hemen önünde faaliyete geçen yanardağ, uyuyan figürün pasif durumuna zıtlık oluşturmuştur. Figürlerin patlamaya olan duyarsızlığı veya bu sakin ortamın hemen yanına yerleştirilen yanardağ, sanatçının gerçek yaşamdan esinlenerek betimlediği bu sahneye hayal gücünü eklediğini göstermektedir. Gerçek ve hayali olanı aynı bağlama yerleştirerek uyku durumuna metaforik bir anlam kazandırmıştır. Bu anlamda uyku durumu, yaşamın hareket ve olumsuz koşullarına göz yummak veya tüm bu olanlardan kendini soyutlamak olarak nitelendirilebilir. Bunun yanı sıra Botero'nun resimlerindeki uyku durumunu doğrudan Pickwick Sendromu yani obez kişilerde tıkalı uyku apnesi ve gündüz uyuklaması ile ilişkili bulan görüşler de mevcuttur (Dascalova ve Curzi, 2012, s. 54).

Portekizli çağdaş sanatçı Paula Regon'un resimleri de hayatının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Diktatörlük rejiminin etkisi altında çocukluğunu geçiren sanatçı babasının isteği üzerine ülkeden ayrılmış ve sanat eğitimi için Londra'ya gitmiştir. Babasının ölümüyle depresyona giren sanatçı, tavsiye üzerine Jung'un analiz

yöntemlerinin kullanıldığı bir tedaviye başlamıştır. Tedavi sırasında kullanılan yöntemler sanatçının eserlerinin bir parçası haline gelerek sanatçıya özgürlük alanı sağlamış ve uyku tasvirlerinde önemli bir rol oynamıştır.

Resim 59: Paula Rego, 2004, Yastık Adam, 180 x 120 cm (her biri).

Kaynak: <https://www.verenigingrembrandt.nl/nl/kunst/the-pillowman> Erişim Tarihi 19/06/2024.

Sanatçı, Yastık adam (Resim 59) triptiğini; McDonagh'ın, bir yazarın hikayeleri nedeniyle uğradığı acımasızlığı konu alan Yastık Adam oyununu izledikten sonra yapmıştır. Resmin odak noktasını oluşturan yastık adam, sanatçının çorap ve yorgan gibi eşyalarla kendi yaptığı bir modelin tasviridir. Modelin etrafında bulunan insanlar sanatçının ailesinden kişilerken, kullandığı eşyalar da tamamen sanatçının yaşam izlerini taşıyan nesnelerdir. Sanatçı resmini yapmadan önce bu eşyaları kullanarak kompozisyonunu belirlemektedir. Resmin dikkat çekici yastık adamı, sanatçının babası ve aralarındaki ilişkinin bir tasviridir. İlk resimde sanatçının çocukluk yıllarında sıkça kullandığı koltuğa yaslanan figür, ikinci resimde terapide kullanmış olduğu koltukla birlikte Portekiz'deki bir sahile yerleştirilmiştir. Yastık adamın üzerinde sanatçının kendisini temsil eden uyuyan bir figür bulunmaktadır. Figürün etrafında bulunan oyuncaklar ve mekan olarak sanatçının çocukluk yıllarını geçirdiği ülkenin seçilmesi bilinçaltının bir yansıması niteliğindedir. Uyuyan figürün açık teninin aksine kullanılan yastık adam figürünün rengi, eksik uzuvları ölüm ve uyku arasındaki bağlantının bir görüntüsü gibidir. Yastık adama sarılarak ondan şefkat bekler gibi duran uyuyan kadın, sanatçının babası arasındaki iletişimi sağlayan terapi yönteminin bir göstergesidir. İkinci resmin aksine üçüncü resimde yer alan yastık adam, iç mekandadır ve bir kadın figürün

dizlerine yaslanmış, bu defa kendisi ilgi bekler gibidir (Bulletin van de Vereniging Rembrandt, 2022 Erişim Tarihi 19/06/2024). Dolayısıyla sanatçının gerçek eşyalarla kurgulamış olduğu bu resimlerdeki uyku hali; kendi bilinç ve bilinçsizlik halindeki etkinliklerinin, yaşamı ve ailesi ile kurduğu ilişkinin, almış olduğu terapi yönteminin, yetişkinlik ve çocukluk dönemleri arasındaki geçişin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda uykunun pasif dünyası ve ölüm arasındaki olası bağlantının, bilinçaltı dünyasının hareketi ve kabul edilen gerçeklikteki bedenin pasif durumunun ve bu iki zıtlık arasındaki muğlaklığın bir göstergesidir.

Bu anlamda sanatçı; terapi yöntemlerini, bu yöntemlerin imgesel dünyasını, uyku halindeki pasif durumu ve bu durumda ortaya çıkan özgürlük alanını kullanarak sanatına yansıtması açısından güncel ve önemli bir örnektir.

Sanat tarihi boyunca dönemin kültürel, sosyal, dini, mitolojik ve bilimsel özelliklerini barındıran ve anlatmaya yardımcı olan uyku hali, modern dönemde daha çok sanatçının kişisel izlerini taşıyan bir anlatım aracına dönüşmüştür. Farklı kültürlerin uykuya bakış açısı ve uyku üzerindeki bilimsel veya bilimsel olmayan bazı araştırmalar, uyku tasvirlerinin tanımını oluşturmuştur. Uyku hali, dini hikayelerde ölüm ve yaşam arasında kurulan bir bağlantı aynı zamanda anlatıya dayalı olarak yaratıcıyla kurulan bir iletişim anının görüntüsü niteliğinde karşımıza çıkmaktadır. Mitolojik hikayeleri yansıtan uyku hali ise çoğu zaman mitolojik karakterin özelliklerine göre anlam kazanarak metaforik bir araca dönüşmüştür. Sanatçılar, uyku halinde ortaya çıkan etkinlikleri mitolojik hikaye ve karakterler üzerinde kavramsal olarak kullanmıştır. Bu bağlamda resimlerde uyku, rasyonel aklı bastırarak tamamen ortadan kaldıran veya rasyonel aklın ürettiği düşüncenin sınırlarını yıkarak bilinç durumunu değiştiren, uyuyan kişinin kontrolünü elinden alan, pasif hale getiren ve kişiyi toplumdan uzaklaştırarak doğaya veya ilahiyata olan bağına güçlendiren kavramsal bir anlam kazanmıştır. Uyku tasvirlerinin yaş, cinsiyet, kıyafet ve bulunduğu ortama göre gösterdiği farklılıklar, sanatçının uyku durumuna yüklediği anlamları ifade etmiştir. Uyku halinde olan figürlerin pozisyonu deneyim ve bilinç durumunu, figürün uyuduğu çevre ise doğayla veya başka bir dünya ile olan bağlantısını gösterirken diğer figürlerin varlığı, konumu ve eylemsel özellikleri uyuyan kişinin pasifliğini göstermektedir (McNally, 1985, s. 153). Seçilen eserlerde uyku, mitolojik hikayeye bağlantılı olarak bazen karakterlere atfedilen güç, akıl ve yetenekle ilgili özellikleri işlevsiz hale getiren bazen de bedenin ve aklın bilinçsiz durumuyla ilişkili

olarak kişiyi savunmasız bırakan eleştirel bir güç olarak kullanılmıştır. Kadın bedeni üzerinden kurgulanan uyku ise bedeni seyirlik bir nesne haline getirmiş, savunmasız ve bilinçsiz bırakmıştır. Bunların yanı sıra tamamen sanatçının duygu ve düşüncelerini yansıtan birebir sanatçının hayatını konu alan uyku tasvirleri, sanatçının hayata bakış açısının eleştirel bir görüntüsü olmuştur.

BÖLÜM 4: BİREYSEL ÇALIŞMALAR VE ESER METNİ

“Görünmez şeyleri görünür olanlar vasıtasıyla gösterirsek hataya düşmeyiz.”

(Gregorius Magnus)

Varlığımızın somut kanıtı olan bedenin durağan halinin harekete geçirdiği yeni bir varoluşsal gerçeklik... Ve bu iki gerçeklik arasındaki bağlantı...

Araştırma içerisindeki konu ve sanatçı yapıtlarındaki anlatım biçiminden esinlenerek oluşturduğum kişisel çalışmalarım, bilinen ve bilinmeyen iki gerçeklik arasındaki bağlantıyı oluşturan uyku kavramı üzerinden şekillenmiştir. Mekan fark etmeksizin günün herhangi bir saatinde uyuyan birçok insanla karşılaşırız. Bu uyku hali, bazen günün bedene ve zihne verdiği yorgunluğa karşı dinlenme bazen de tüm bu yorgunluklara karşı bir kaçış olarak ortaya çıkar. Beden ise uyku haline somut bir ifade kazandırarak gözlemlenebilir bir alan oluşturur. Ancak bedenin gözle görülebilir hareketsiz formunu bertaraf eden bilinçaltı etkinliklerinin dışarıdan gözlemlenmesi mümkün değildir. Çünkü bu durum kişinin kendi yaşam deneyimlerinden meydana gelen bir sürecin göstergesi ya da kayıt altına aldığımız şeylerin yeniden oynatılmasıyla ilgilidir. Bu kaydın oynatma tuşu ise bedenin uyku halidir.

Tüm bu düşünceler ve uyku haline duyduğum merak doğrultusunda ortaya çıkan çalışmalarında; hayatın vazgeçilmez bir parçası olan uyku durumunun, bedenin fizyolojik faaliyetleri üzerinde oluşturduğu kısmi durma noktası ve bu durma noktasında görülebilir olan bilinçaltı formları birlikte ele alınarak gözlemlenebilir bir alan oluşturulmuştur. Bazı resimlerde (Resim 60-61) yer alan konfor alanından veya yataktan yoksun figürler, fizyolojik ve psikolojik anlamda rahatsızlık hissi oluşturmaktadır. Günlük hayatta aşına olduğumuz nesneler ise kişinin hayatından izler taşıyan ve görülmeyen bilinçaltının görülebilir imgelerinin bir bütünüdür. Balon, atlı karınca, oyuncak ayı, maskot bir fil ve içerisindeki mistik dünyayı ulaşılmaz kılan cam küreden oluşan bu imgeler, birçok insanın bilinçaltına kaydettiği çocukluk dönemine ait etkileşimlerin yansımasıdır. İç içe geçmiş ve belli belirsiz mekanlar ve bu mekanlarla bir bütün oluşturan uyku halindeki figürler; rüya anındaki mekanlar arası geçişin, zamansız ve bulanıklaşmış bir görüntüsüdür. Resimlerin geneline hakim olan boşluk ise uykunun derinliğini ve uyku sırasında meydana gelen düşme hissinin vermiş olduğu boşluk algısının mekansal dönüşümüdür. Bazen bir topluluk oluşturan insan silüetleri, uyuyan bedenin dışarıdan gözlemlenebilir olduğunu aynı zamanda var olunan gerçekliğin rüya

görüntüsü içinde silikleşerek iki farklı gerçeklik arasındaki ayırt edilemez sınırları betimler.

Resim 60: Züleyha Yurduseven, 2023, Uyku 1, Tuval Üzerine Yağlıboya, 35 x 35 cm.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Resim 61: Züleyha Yurduseven, 2023, Uyku 2, Tuval Üzerine Yağlıboya, 35 x 35 cm.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Resim 62: Züleyha Yurduseven, 2023, Uyku 3, Tuval Üzerine Yağlıboya, 35 x 35 cm.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Resim 63: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 4, Tuval Üzerine Yağlıboya, 35 x 35 cm.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Resim 64: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 5, Tuval Üzerine Yağlıboya, 35 x 35 cm.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Resim 65: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 6, Tuval Üzerine Yağlıboya, 35 x 35 cm.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Resim 66: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 7, Tuval Üzerine Yağlıboya, 35 x 35 cm.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Resim 67: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 8, Tuval Üzerine Yağlıboya, 35 x 35 cm.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Resim 68: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 9, Tuval Üzerine Yağlıboya, 35 x 35 cm.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Resim 69: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 10, Tuval Üzerine Yağlıboya, 35 x 35 cm.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Resim 70: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 11, Tuval Üzerine Yağlıboya, 35 x 35 cm.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Resim 71: Züleyha Yurduseven, 2024, Uyku 12, Tuval üzerine Yağlıboya, 35 x 35 cm.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ

Yaşamın belli bir sürecini tanımlayan uyku ve uykuya somut bir görüntü kazandıran beden; tarih boyunca din, mitoloji, sosyoloji ve psikoloji gibi birçok disipline konusu olmuştur. Sosyal yaşamı dini inançlar doğrultusunda şekillenen ilk dönemlerde, bedenin gerçeküstü bir varlığa işaret ettiği düşünülmüş ve bedenin varlığı ruh ile ilişkilendirilmiştir. Özellikle öte dünya inancının hakim olduğu toplumlarda beden, ruhun geçici bir evi olarak görülmüş ve öldükten sonra iyi bir yaşama kavuşmak vaadiyle kontrol altına alınmıştır. Dini inançlarla şekillenen beden, yine bu dönemin önemli düşünürleri tarafından fiziksel görüntüsünün dışında bir varlıkla değerlendirilmiştir. Akıl ve ruhu önceleyen görüşler doğrultusunda değersizleşen bedenin fiziki varlığı Varoluşçu felsefe ile önem kazanmıştır.

Bedenin fiziksel yapısı üzerindeki etkinlikleriyle anılan uyku ise bilimin eksikliğinden kaynaklı ölüm benzeri bir durum ve tanrıyla iletişim kurmanın bir aracı olarak görülürken, rüyaların bu görüş üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Ancak bilim ve teknolojik gelişmeler uykuyu mistik inançların alanından kurtararak beyin aktivitesinin doğal bir süreci olarak tanımlamıştır. Uykunun insan yapısı üzerindeki işlevsel özellikleri fizyolojik anlamda bedeni, zihni ve ruhu dinlendirerek yenilediği ve enerji sağladığı yönünde gelişmiştir.

Yaşam pratiklerini etkileyen ve birçok disiplinin merkezinde olan uyku, sanat alanında da önemli bir konu haline gelmiştir. Sanatçılar uyku haline beden üzerinden somut bir alan oluşturmuştur. Dönemin toplumsal yapısıyla doğrudan bağlantılı sanatsal üretimlerde, uyuyan beden tasvirlerinin konu ve anlamlarında farklılıklar gözlemlenmiştir. Dini konulu resimlerde uyku hali, ölüm ve yaşam arasındaki bağlantıyı oluştururken rüyanın içeriğiyle birlikte tasvir edilen uyuyan bedenler tanrıyla iletişime geçme anı olarak değerlendirilmiştir. Mitolojik konuları yansıtan uyku hali ise mitolojik karakterlerin özelliklerine göre anlam kazanarak metaforik veya sembolik bir anlatım aracına dönüşmüştür. Buna bağlı olarak seçilen bazı yapıtlarda uyku hali, ilgili karakterlerin gücünü, akıl ve yeteneklerini etkisiz hale getiren, bilinç durumu dolayısıyla bedeni savunmasız bırakan eleştirel bir anlatım aracı olarak kullanılmıştır. Dini ve mitolojik anlatıların yanı sıra gündelik hayatın bir parçası olarak bedenin ihtiyaç duyduğu uyku anının görüntüsünü nitelendiren uyuyan beden tasvirlerinin; yine seçilen ilgili

yapıtlarda tamamen sanatçının hayata bakış açısını, duygu ve düşüncelerini yansıttığı gözlemlenmiştir.

Tüm bu gelişme ve bilimsel açıklamalara rağmen uyku haline duyulan ilgi azalmamıştır. Günümüzde de edebiyat sinema ve sanat alanlarında özellikle toplumsal değerleri, bu değerlerle bastırılmış duygu ve düşünceleri yansıtan öznel ifadelerin sınırsız bir anlatım aracı olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda geçmiş ve günümüz sanat pratiklerinde önemli bir yere sahip olan uyku haline duyulan merak ve ilginin, gelecek dönem ve bu dönemdeki sanatçılara ifade gücünü zenginleştiren bir araç ve güncel bir konu olmaya devam edeceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Allmer, P. (2009). Rene Magritte: Beyond Painting. Manchester University Press.
- Aristoteles. (2019). Parva Naturalia-(Doğa Üzerine Kısa Yazılar). Çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul.
- Arslan, A. (2006). İlkçağ Felsefe Tarihi 1-Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Akçay, A. (Ed). (2004). “Beden” Felsefe Ansiklopedisi. Etik Yayınları, İstanbul.
- Aster, E. V. (2005). İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi. Çev. Vural Okur, İm Yayın Tasarım, İstanbul.
- Bayraktar, L. ve Taşdelen D. K. (Ed). (2004). “Bergson, Henri Louis” Felsefe Ansiklopedisi. Etik Yayınları İstanbul.
- Bergson, H. (1998). Zihin Kudreti. Çev. Miraç Katırcıoğlu, MEB Yayınları, İstanbul.
- Berke, Z. (2020). Mitolojiden Felsefeye Antik Yunan’da Ruh Ve Ölümsüzlük. İksad Yayınları, Ankara.
- Burke, P. (2016). Afişten Heykele Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıkları. Çev. Zeynep Yelçe, Kitap yayınevi, İstanbul.
- Campbell, J. (1995). İlkel Mitoloji-Tanrının Maskeleri, Çev. Kudret Emiroğlu. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Cevizci, Ahmet. (2023). Felsefe Sözlüğü. Say Yayınları, İstanbul.
- Dali, S. (1942). The Secret Life Of Salvador Dali. Dial Press, New York.
- Eliade, M. (2003). Dinsel İnançlar Ve Düşünceler Tarihi. Çev. Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Enç, M. (1974). Ruhbilim terimleri sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erhat, A. (1996). Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Freud, S. (2016). Rüyaların Yorumu I-Öteki/Psikoloji. Çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, İstanbul.
- Fromm, E. (1992). Rüyalar, Masallar, Mitoslar. Çev. Aydın Arıtan Ve Kaan H. Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul.
- Foucault, M. (1992). Delilğin Tarihi I. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara.

- Freeman, Charles. (2003). Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları. Çev. Suat Kemal Angı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Gombrich, E. H. (1997). Sanatın Öyküsü. Çev. Erol Erduran ve Ömer Erduran, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Handley, S. (2016). Sleep In Early Modern England. Yale University Press, London.
- Harrington, N. (2013). Living With The Dead-Ancestor Worship and Mortuary Ritual in Ancient Egypt. Oxbow Books, Oxford.
- Herakleitos. (2005). Fragmanlar. Çev. Cengiz Çakmak, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Jung, C. G. (2006). Analitik Psikoloji. Çev. Ender Gürol, Panel yayınları, İstanbul.
- Jung, C. G. (2015). Rüyalar. Çev. Aylin Kayapalı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Kenny, Anthony. (2017). Batı Felsefesinin Yeni Tarihi-Antik Felsefe. Çev. Serdar Uslu, Küre Yayınları, İstanbul.
- Kınay, C. (1993). Sanat Tarihi/Rönesans'tan Yüzyılımıza-Geleneksel'den Modern'e. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Krausse, A. C. (2005). Rönesanstan Günümüze Resim Sanatının Öyküsü. Çev. Dilek Zaptçioğlu, Literatür Yayınları, Almanya.
- Leppert, R. (2021). Sanatta Anlamanın Görüntüsü-İmgelerin Toplumsal İşlevi. Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Mengüşoğlu, T. (2015). İnsan Felsefesi. Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Merter, M. (2012). Dokuz Yüz Katlı İnsan Tasavvuf Ve Benötesi Psikolojisi/Transpersonal Psikoloji. Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Merleau-Ponty, M. (2012). Göz Ve Tin. Çev. Ahmet Soysal, Metis Yayınları, İstanbul.
- Ovid. (2004). Metamorphoses. Çev. David Raeburn, Penguin Classics, England.
- Platon. (2019). Devlet. Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ruvoldt M. (2004). The Italian Renaissance Imagery Of Inspiration-Metaphors Of Sex, Sleep, And Dereams. Cambridge University Press, United Kingdom.
- Selsdon, E., Zwingerberger, J. (2011). Egon Schiele. Parkstone Press USA, New York
- Schaffner, I. (1998). Vincent Van Gogh. The Wonderland Press, New York.
- Shapiro, C. M., Sherman, D., Kryger, M. H. (2014). Sleep In Art And Literature. Atlas of Clinical Sleep Medicine. Elsevier Saunders, China

Sert, Ö. (2009). Umudun Tarihine Yolculuk - Yedi Uyurlar Efsanesi. Phoenix Yayınevi, Ankara.

Tanilli, S. (1994). Yüzyılların Gerçeği ve Mirası - İnsanlık Tarihine Giriş I. Cem Yayınevi, İstanbul.

Tick, E. (2001). The Practice Of Dream Healing/Bringng Ancient Greek Mysteries Into Modern Medicine. Quest Books Theosophical Publishing House, India.

Timuçin, Afşar. (2004). Felsefe Sözlüğü. Bulut Yayınları, İstanbul.

Turner, B. S. (2019). Beden ve Toplum - Sosyal Teoride Arayışlar. Çev. İrfan Kaya, Nobel Akademik Yayınları, Ankara.

Yılmaz, M. (2013). Moderninden Postmoderne Sanat. Ütopya Yayınları, Ankara.

Wilkinson, K. (2011). Semboller Ve İşaretler. Çev. Seda Toksoy, Alfa Yayınları, İstanbul.

Sürekli Yayınlar

Aserinsky E, Kleitman N. (1953). Regularly occurring periods of eye motility and concomitant phenomena during sleep. *Science*, 118, 273-274.

Askew, P. (1961). The Parable Paintings of Domenico Fetti. *The Art Bulletin*, 43(1), 21–45, <https://doi.org/10.2307/3047929>

Asmar, M. (2020). Fuseli's Nightmare: analysis, interpretation and influences. DOI: 10.13140/RG.2.2.32413.26087.

Ataseven, S. Y. (2018). Modernizmin Sanatsal Gelişimi, *İdil Dergisi*, 7(48), 1021-1030.

Aydın, A. (2020). Merleau-Ponty'nin Bedenlenme Fenomenolojisi: Bilinç ve Beden Bütünlüğü. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 77-90.

Biaggi, C. (1986). The significance of The Nudity, Obesity and Sexuality of The Maltese Goddess Figures. Archaeology and Fertility Cult in the Ancient Mediterranean: First International Conference on Archaeology of the Ancient Mediterranean. *Universty of Malta*, 131-140, <https://doi.org/10.1075/zg.15>

Bresson, J. (2013). Anesthesia, Sleep and Death: From Mythology to the Operating Room. *The Open Mind*, 113(5), 1257-1259, DOI: 10.1213/ANE.0b013e3182a6d2f8

Canga, M. (2009). La Bacanal de Tiziano, *Revista de Cultura*. 27, 43-54.

Chapman, H. P. (2011) Inside Vermeer's Women, In *Vermeer's Women: Secrets and Silence*. *Yale University Press*, 64-123.

- Esmer, H. (2008). Akıl ve Saçmalığın Sınırlarında Bir Muamma: Goya'nın Baskiresimleri. *Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 1(2), 81-101, <https://doi.org/10.18603/std.75953>
- Gezgin, İ. (2013). Antik çağın ötekisi kadın. *Sanat ve Arkeoloji Dergisi*, 32, 68-77.
- Gülşen, F. F., & Durugönül, S. (2020). A Hygieia-Hypnos Statue from Anazarbos. *Archaeologischer Anzeiger*, 2, 301-311.
- Gök, K. (2017). Romantizm Ve Romantizm Akımının Fotoğraf Sanatına Etkisi. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 41-72.
- Harman, Ö. F. (2009). "Havva" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi TDV Yayınları, 16/542-542.
- Kara, O. (2017). Tüketim Kültürü Nesnesi Olarak "Beden" Ve Tarihsel Değişimi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 179-195.
- Kasapoğlu, A. (2004). Kur'an'ın Amaçları Açısından Uyku Hakkında Bir Değerlendirme. *KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 45-77.
- Kılınç, G. M. (2017). Batı Sanatında İktidarın Beden Üzerindeki Yansımaları. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 7(15), 153-169.
- Koç, D. C. (2020). Bir Rüya Dalgası: Plastik Sanatlarda Rüya Kaynaklı Resimler. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 51, 943-962. Doi: 10.7816/ulakbilge-08-51-07
- McNally, S. (1985). Ariadne and Others: Images of Sleep in Greek and Early Roman Art. *University of California Press*, 4(2), 152-192, <https://doi.org/10.2307/25010832>
- Osmanoğlu, Ö. (2017). Aristoteles'in Rüya Teorisi ve "Rüyalar Üzerine" Adlı Eserinin Çevirisi. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 139-173, <https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.3.4.35>
- Soysaldı, H. M. (2018). Kur'an Âyetleri ve Hadisler Perspektifinden Uyku Hakkında Bir Değerlendirme. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2) 79-102.
- Şahin, L. Aşçıoğlu M. (2013). Uyku Ve Uykunun Düzenlenmesi. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 22(1) 93-98.
- Temur, N. (2018). Epik Anlatılarda Bir Geçiş Metaforu Olarak Uyku. *Milli Folklor Dergisi*, 15(117), 32-40.
- Yandell, A. (2014) The Wounds of War: Puvis de Chavannes' The Dream, The Corinthian, 15(3), s. 27-49.
- Yaşdağ, M. (2017). 19. Yüzyılın Sıradışı Sanat Hareketi: Pre-Raphaelite Kardeşliği Ve Sembolizmi. *Sanat Tarihi Dergisi*, 26, 171-185. 10.29135/std.292683.

Tezler

- Esenyel, M. Z. (2016). Fenomenolojide Beden Problemi: Husserl, Sartre Ve Merleau-Ponty (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi.
- Kılınç, G. M. (2016). Sanat, İktidar, Beden (Yayımlanmış Sanatta Yeterlik Tezi). Anadolu Üniversitesi.
- Özçeri, B. (2021). Kant'ın Pratik Felsefesinde Beden Problemi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi
- Uğur, M. G. (2020). Kapitalist Gerçekçilik Bağlamında "7/24" Zaman Tasarımı Ve Zamanın Deneyimlenmesi: Modern Çağda Kaygının Üretimi Ve Uyku Bozukluğu (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Yakar, Y. K. (2021). Klasik Ve Modern Dönemde Rüyalar İbn Sînâ Ve Sigmund Freud Karşılaştırması (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi.

Diğer

- Bulletin van de Vereniging Rembrandt. (2022). De Verhalen Van Paula Rego <https://www.verenigingrembrandt.nl/nl/kunst/the-pillowman> Erişim Tarihi 19/06/2024.
- Curzi-Dascalova, L. ve Curzi L. (2012). Sleep In The Fine Arts https://www.researchgate.net/publication/283794061_Sleep_in_Fine-Arts Erişim Tarihi 07/02/2024.
- Curzi-Dascalova, L., Curzi, L. (2015). Infant and Child Sleep in the Fine-Arts. https://www.researchgate.net/publication/283791294_Infant_and_Child_Sleep_in_the_Fine-Arts Erişim Tarihi 16/01/2024.
- Gamboni, D. (2003). Paul Gauguin's Genesis of a Picture: A Painter's Manifesto and Self-Analysis, Nineteenth-Century Art Worldwide 2. <https://www.19thc-artworldwide.org/autumn03/paul-gauguins-genesis-of-a-picture-a-painters-manifesto-and-self-analysis> Erişim Tarihi 11/05/2024.
- Johnson, D. (2021). History, Painting, and the Seriousness of Pleasure in the Age of Louis XV: A Review. Journal18. <https://www.journal18.org/5538> Erişim Tarihi 23/03/2024.
- Kamil, M. (2022). Dreams and Prophecy in Ancient Greece: ancient origins, <https://www.ancient-origins.net/myths-legends-europe/dreams-and-prophecy-ancient-greece-002107> Erişim Tarihi 18/02/2024.
- Mar Borobia. <https://www.museothyssen.org/en/collection/artists/fetti-domenico/parable-weeds> Erişim Tarihi 26/04/2024.
- Matta 8:26. <https://kutsalkitap.info.tr/?q=mat%208:%2026-32> Erişim Tarihi 27/03/2024.

Matta 1:20-21. <https://kutsalkitap.info.tr/?q=Matta+1%3A+20-21> Erişim Tarihi 21/03/2024.

Morris, S. (2019). The Magi and Their Dream: Stephen Morris, author <https://www.stephenmorrisauthor.com/the-magi-and-their-dream/> Erişim Tarihi 21/02/2024

McConnell, Rachel. (2010). Pierre Paul Prud'hon and the Genius of Allegory. https://www.researchgate.net/publication/48382642_Pierre_Paul_Prud'hon_and_the_Genius_of_Allegory/citation/download Erişim Tarihi 12/04/2024.

Musee-orsay <https://www.musee-orsay.fr/en/artworks/les-foins-9174> Erişim Tarihi 15/04/2024.

Opera Gallery (2015). Fernando Botero <https://www.operagallery.com/storage/exhibitions/283.pdf> Erişim Tarihi 13/06/2024.

Phelan, J. (2017). The Passion of Christ in Art https://www.academia.edu/33553076/The_Passion_of_Christ_in_Art Erişim Tarihi 12/05/2024.

Pyrgies, J. (2021). Sleeping Beauty of The Underworld: Archaeotravel.eu <https://archaeotravel.eu/sleeping-beauty-of-the-underworld/> Erişim Tarihi 17/02/2024.

Yaratılış 2:21-25. <https://kutsalkitap.info.tr/?q=yar%202:%2021-25> Erişim Tarihi 26/04/2024.

Wegner, J. H. (2018). Headrests In Glencairn's Egyptian Collection: Practicality And Protection: Glencairn Museum <https://www.glencairnmuseum.org/newsletter/2018/7/25/headrests-in-glencairns-egyptian-collection-practicality-and-protection> Erişim Tarihi 17/02/2024.

<https://incil.info/kitap/Matta/13> Erişim Tarihi 15/03/2024.

<https://www.pablopicasso.org/sleeping-peasants.jsp> Erişim Tarihi 30/04/2024.

<https://www.musee-orsay.fr/en/artworks/les-foins-9174> Erişim Tarihi 02/06/2024.

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/888178> Erişim Tarihi 21/04/2024.

<https://www.nationalgallery.org.uk/research/research-resources/studying-raphael/passage-in-the-punica> Erişim Tarihi 09/03/2024.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Züleyha YURDUSEVEN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Sanat Tasarım ve Mimarlık
Bölümü	Resim
Makale ve Bildiriler	
1. Yurduseven, Z., Özgenç Erdoğan, N. ((2024). Sembolist Sanat Anlayışında Bir Metafor Olarak Uyku'nun Tasviri. Journal of Social Sciences, 11 (68), 212-225. Doi: 10.29228/SOBIDER.74034	